

UIT

NORGES
ARKTISKE
UNIVERSITET

Oahpaheaddjioahpu ja pedagogihka instituhtta

Ellos dearvan giellamat

Sámegiella nubbigiella oahpahuš joatkkaskuvllas

—

Inger Anne Gaup

Pegagogihka masterčáluš – 3900- Ped - Skábmamánu 2015

Ovdasánit

Geahčadettiin maŋos dán barggu gárvvisteami, muittašan mo mus čuožžiledje ollu ja odđa fuomášumit maiguin livččen sávven bargagoahhtit sámegiel oahpahusa ovddideamis. Dál go viimmat geigen barggu, oainnán odđa vejolašvuodaid rahpaseame ovdánahttit sámegiela ahtanuššama.

Dán barggu in livčče gárven buori doarjaga haga. Son gii duođai ánsásáa buot stuorámuš giitosa barggu gárvvisteamis, lea mu veahkkás ja čeahpes bagadalli Ylva Jannok Nutti.

Ylva, gii lea áidna ja divdna sámegielat pedagoga Romssa ártalaš universitehtas, ja lea ge son gii rabai munnje vejolašvuoda dán barggu beassat čállit sámegillii, mu iežan eatnigillii. Gillii mii lea mu váimmu lagamus ja man ovddas ražan iluin ja movttain beaivválaččat.

Lean hui giitevaš, Ylva!

Lene Antonsen maiddái ánsásáa giitosa, gii oanehis áiggis ja buorredáhtolašvuodain veahkehii mu dárkkistit barggu ollislaš gárvvisteamis.

Erenoamáš giitosat dutnje, Lene!

Giitosat maiddái sámegiel ohppiide geat iluin juogadedje oaiviliiddásat ja nu viššalit ságastalle muinna iežaset sámi duogáža ja sámegielhága válljema birra. Din geažil mus lea jáhkku sámegiela bissumii maiddái boahte áiggis.

Giitosat mu oahpaheaddji mielbargiide geat vuđolaččat čilgiidet ja juogadeiddet muinna din vásáhusaid. Oahpaheaddjit geat áŋgirit gaskkustit sámegiela min boahttevaš buolvvaide beaivválaččat, mángii hástaleaddji bargobeivviid čađa.

Mu buot lagamusaide, mu eadni, Maien, Inge ja Odd Inge. Giitu go gierdevaččat lehpit vuordán dán barggu gárvánit. Dál mii beassat fas eanet ovtastallat!

Romsa, skábmamánu 2015

Inger Anne Gaup

Sisdoallu

1	Álggahus	9
1.1	Dutkančuolbma.....	10
1.2	Čállosa huksehus	11
1.3	Duogáš.....	12
1.3.1	Sámegiel oahpahuš	13
1.3.2	Máhttolokten Sámi 2006 ja oahpahušláhka.....	14
1.3.3	Sámi oahpponeavvut.....	16
1.4	Ovddeš guorahallamat ja dutkamát sámegiella nubbingielas	17
1.5	Eará unnitlogu guovlluid gielladilli	18
2	Teoriija	21
2.1	Rámmaeavttut.....	21
2.1.1	Oahpahuš rámmaeavttut	22
2.1.2	Sámi oahpahuš rámmadahkkit	23
2.2	Kultuvrralaš kapitála	24
2.3	Giellaealáskahttin.....	25
2.3.1	Sámáiduhttin.....	27
2.3.2	Giellaoahppama motivašuvdna	28
2.3.3	Giella ja gullevašvuohta	29
2.4	Giellaoahpahuš.....	31
2.4.1	Nubbingiella ja nuppi giellaoahppan.....	31
2.4.2	Nuppi giella oahpahušmodeallat	32
3	Metoda.....	35
3.1	Iežan bargoduogáš.....	35
3.2	Iežan birrasis dutkat	38
3.3	Metodaválljen	38
3.3.1	Kvalitatiivvaláš dutkanmetoda	39
3.3.2	Kvalitatiivvaláš jearahallan	39
3.3.3	Čadaheapmi	40
3.4	Analysa metoda	40
3.4.1	Reliabilitehta ja validitehta	41
3.4.2	Populašuvdna ja ovdabargu	42
3.5	Dutkanoassálastit.....	43
3.6	Joatkkaskuvllat.....	45
4	Empiriija	47
4.1	Ohppiid jienat sámegiella oahpahuš hárrái	47

4.1.1	Motiivat válljet sámegiela oahppat.....	48
4.1.2	Giellaoahpahas	51
4.1.3	Sámegiela fága prográšuvdna	53
4.1.4	Sámegiella ii lohko albma fágan	55
4.1.5	Sámegiela oahpponeavvut	56
4.1.6	Sámeguhta oidnosis skuvllain	58
4.1.7	Oahppit geat válljejit heaitit sámegiel fágas	59
4.1.8	Sámegiella boahteáiggis	61
4.2	Sámegiela oahpaheddjiid bargodilli	61
4.2.1	Oahpponeavvut	65
4.2.2	Njálmmálaš gulahallan	68
4.2.3	Sámegiella ii leat oassin eará oahpahusas	71
4.2.4	Sámi áššiid ovddideamis	72
4.2.5	Sámegiella nuppigiela oahppoplána	73
4.2.6	Ohppiid heitin sámegiela nubbigielas	75
4.2.7	Sámegiella boahteáiggis	77
5	Digaštallan	79
5.1	Vuoigatvuhta lohkat sámegiela	79
5.2	Oahpaheddjiid fágalaš ovttasbargu	81
5.3	Sámegiela oahpaha organiseren	82
5.4	Giellaoahppama motivašuvdna	86
5.5	Metodadigaštallan	87
6	Loahppasámit	89
	Gáldut	91

Miellidus 1: Informasjon om datainnsamling til masteroppgave i pedagogikk

Miellidus 2: Informasjonsbrev til lærere

Miellidus 3: Samtykkeerklæring

Miellidus 4: Intervjuguide elever

Miellidus 5: Intervjuguide lærere

Miellidus 6: Reive – Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste

Abstrákta

Dát bargu lea sámegiela nuppi giela oahpahusa birra. Skuvllat gos dutkamuš lea čadáhuvvon leat gávpotskuvllat olggobealde sámi hálldašanguovlluid. Dutkamušas leat oahppit ja oahpaheaddjit davvisámegiela joatkkaoahpahasas árvvoštallan oahpahusa iešguđet beliid. Oahppit dán dutkamušas gullet iešguđet oahpposurggiide, ja sii ovddastit sámegiela nuppi giela buot dásiid. Oahppit čuvvot skuvlla dábálaš oahpahusa, sámegiella nubbingiellan lea liige fáldahkan ja lassin skuvlla ollislaš oahpahasas. Oahpaheaddjit barget eanas aivve sámegiela oahpahasain, muhtimat barget okto sámegiela fágain, ja earát fas barget moattis seamma skuvllas. Skuvllaid giellaoahpahusa organiseren lea guovddážiis dán barggus. Barggu teorehtalaš lahkonanvuogit leat rámmaeavttuid teoriija, giellaoahpahusa- ja gullelašvuoda teoriija. Empiralaš bohtosat leat čohkkejuvvon kvalitatiiivvalaš jearahallama bokte. Bohtosat čájehit ollu seammaláganvuodaid muhto maiddái stuora erohusaid mo guhtege vásiha giellaoahpahusa ja maiddái oktasašvuodaid skuvllaid ja oahpahusa gaskkas. Oahppit ovdanbuktet mánggaid váilelaš beliid sámegiela oahpahasas, ja lohket unnán oahppat sámástit oahpahasas. Sámegiella gelbbolašvuohka lea dehálaš sin sámi iešdovddu nannemii. Oahpaheddjiid bargodilli lea mángga dáfus lossat, erenoamážit sidjiide geat barget okto sámegiela fágain.

Abstract

This master thesis is about education in second language Sami. My research is done in schools based in a city outside of Sami language administrative area. In the research, both students and teachers in the Northern Sami postgraduate studies have evaluated the different aspects of the education. Students in this research belong to different studies/branches of study, and they represent all the different levels of language competence. Aside from the Sami second language course/subject, the students participate in a regular education. The students follow the school's regular education; the school offers Sami second language as an extra/optional subject in addition to their overall education. The teachers in this research mostly work with Sami tuition, in some schools, there is only one Sami teacher, while some schools have a few Sami teachers. How the school organizes language education is central to this job. The theoretical approach in this thesis is the frameworks theory, Language education and identity theory. By qualitative interviewing, I have gathered the data in this thesis. The empirical data is interpreted in the framework of theories. The data varies a great deal but also has many similarities between the different schools' language education. The informants talk about missing parts in teaching. A person's competence in Sami language has great significance for the person's Sami identity. The teachers experience their work situation as hard in many ways, especially those who are the only employee at a school to work with the Sami education.

1 Álggahus

Sámegiela oahpahus ja sámegiela ovdánahttin doaimmat leat álohii leamaš mu váimmu áššit ja sámegiela nuppigiela oahpahus lea eanemusat geasuhan mu beroštumi. Beroštupmi lassánii go bargagohten sámegiela oahpaheaddjin guovllus gos sámegiella lea unnán oidnosis. Jagiid mielde munnje leat čoagganan ollu vásáhusat, ja lean fuomášan ahte lei nu ollu mii váikkuhii oahpahusa lihkostuvvamii. Dát dagahii ahte mus badjánii beroštupmi guorahallat eanet dán áššis. Dovden ahte dađi eanet mun oahpahin sámegiela, mađi eanet fuomášin váilevaš beliid dán oahpahasas. Go de mearridin masterbarggu čálligoahhtit, lei munnje hui čielggas ahte lei dát oahpahussuorgi maid háliidin dutkat.

Sámegiella oahpahus ihtá duos dás almmolašvuhtii, ja lea maŋemus jagiid leamaš ollu guovddázis ja digaštallojuvvon iešguđet dutkamušain ja fágabirrasiin. Sámegiella nubbingiela oahpahus lea áigejuovdilis dutkanfáddá, earret eará dan sivas go ohppiidlohku lea rievddadan ollu maŋemus áigge, ja dát fága lea eanemusat beaggán danne go ohppiidlohku lea niedjan mearkašán veara ollu maŋemus jagiid. Dán seamma fága ohppiidlohku lassánii ovdal maŋemus vuodđooahpahusa Máhttolokten skuvlareformma mii ilmmat jagis 2006, ja maŋŋá oahppoplána ođastusa niedjagođii ohppiidlohku garrasit. Orru sáhttime navdit ahte lea vissis oktavuoha skuvlareformma molsumis.

Masterbarggu plánedettiin mearridan čállit dutkosa sámegillii dainna jáhkuin ahte dat diehtelasat lei vejolaš. Universitehtas bođii dieđu ahte sii dušše dohkkehit pedagogihka masterbargguid čállojuvvot dárogillii. Maŋŋel guhkes ákkastallamiid ja čálalaš váidima, ožžon goit ge vejolašvuoda čállit sámegillii. Vaikko áššiváidin válddii dárbbasmeahttumit guhkes áiggi, de dat mearrádus lei stuora vuoitun munnje. Háliidan ge dan oktavuodas čujuhit Sámedikki ruovttusiidui gos sámegiella ávžžuhuvvo geavahuvvot dutkangiellan, gávdnen doppe čuovvovaš čujuhusa “Sámediggi oaivvilda leat dehálažžan láhčit ja movttiidahttit eanet sápmelaččaid válljet dutkanámmáha ja dutkat iežas servodagas. Sámegiela geavaheapmi alitoahpahasas lea dehálaš ovdánahttit maiddái dutkangiellan”¹. Sámegillii beassat dutkat lea

¹ <<http://www.samediggi.no/Oahpahus/Dutkan-ja-alit-oahpahus>> 19.05.2015.

munnje leamaš hirbmat mávssolaš ja buorren vásáhussan, danne ávžžuhan ge earáid maiddá bargat dan seammá ja ovddidit sámegeala dáinna lágiin.

Dán barggus guorahalan ohppiid ja oahpaheddjiid vásáhusaid sámegeala nuppigeala oahpahas, daiguin vejolašvuodáiguin ja gáržžidemiiguin mat gávdnojit. Lean čohkken oaiviliid goappašiid geavaheddjiid perspektiivvain, ja bivdán sin govvidit ja árvvoštallat oahpahas iešguđet ge beliid, oažžun dihte viiddis govvideami ja čiekŋalit ipmárdusa dán suorggis. Dutkamuš čađahuvvo Finnmárkku ja Romssa gávpogiid joatkkaskuvllain sámi hálldašanguovlluid olggobealde.

Máhttolokten 06 oahppoplána gusto dáidda skuvllaide, earret sámegealoahpahasii maidda gusto Máhttolokten Sámi 06 oahppoplána. Skuvllain lea davvisámegeala vuosttaš- ja nuppigeala oahpahas, buot eará oahpahas lea dárogillii, earret dain iešguđet giellafágain. Skuvllain ii leat sámegeala geatnegahtton fágan, muhto lea liigefálaldahkan ohppiide geat ieža dan sávvet lohkat lassin eará fágaide. Dán barggus lean guorahallan oahpahas iešguđet beliid, earret eará organiserema, oahpahanvugiid, oahpponeavvodili ja ohppiid motiivvaid sámegeala oahpahas välljemii.

1.1 Dutkančuolbma

Dán masterbarggus lea čuovvovaš dutkančuolbma:

Mo árvvoštallet oahppit ja oahpaheaddjit sámegeala nuppigeala oahpahas davvisámegeala hálldašanguovlluid olggobealde?

Lassin dutkančulbmii leat dutkangažaldagat maidda ozan vástádusaid bohtosiid čohkkemis.

- Makkár ávkkálašvuodaid ja hehttehusaid oidnet oahpahas?
- Makkár ákkat leat ohppiin sámegeala oahpahas välljemii?

1.2 Čállosa huksehus

1. kapihttala sisdoallu lea barggu ulbmil, čuolbma ja oahpahusa duogáš gosa leat čohkkejuvvon dieđut sámegeiela oahpahusa birra obbalaččat. Dán kapihttalis lea maddái sámegeiela dili birra, ja oanehis ovdanbuktin ovddeš dutkamušaid ja guorahallamiid sámegeiela nuppigielas.
2. kapihttalis lea leat teoriija lahkoneapmi, ja gos presenteren teoriijaid maid lean geavahan bohtosiid digaštallamis.
3. kapihttalis lea metodaválljema birra. Dása lean čállán vuollekapihttala gos lean čilgen iežan duogáža sámegeiela fága ektui ja mo lean vásihan dutkat iežan fágalaš birrasis.
4. kapihttalis lean presenteren dutkamuša bohtosiid.
5. kapihtal sisttisoallá digaštallama.
6. kapihttalis leat loahppasánit.

1.3 Duogáš

Sámegiella lea suddjejuvvon lágaid bokte ja bajit dási rámmain. Dán kapihttalis bajásčuvgehan lágaid, oahppoplánaid ja ásahusaid main lea ovddasvástádus sámegiella ovdáneamis. Almmolaš ásahusat nugo skuvllat, galget ovdánahttit ja suddjet sámegiella geavaheami. Norgga stáda lea huksejuvvon guovtti álbmoga, sámi- ja dážaálbmoga guvlui mii mearkkaša ahte goappašat álbmogiin leat seamma riekti ja vuoigatvuohta ovdánahttit iežaset kultuvrra ja giela.² Stuorradiggedieđáhus nr. 28 lea Sámeapolitihkka vuodđun. Dás čuožžu earret eará ahte Norgga ráđdehus áigu láchit dili nanusmahttit sámegiella ja buoridit vejolašvuodaid oahppat sámegiella buot agi olbmuide.

Sámielága ulbmil lea lágidit diliid nu ahte sámi álbmot Norggas sáhtta sihkkarastit ja ovddidit iežas giela, kultuvrra ja servodateallima. Vuodđolága § 110A bokte sámit ieža galget beassat ovddidit gielaset, kultuvrraset ja servodateallima. Vuodđolága paragrafas § 110A čuožžu ahte:

Stáhta eiseválddit leat geatnegahttojuvvon lágidit dilálašvuodaid nu ahte sámi álbmot Norggas sáhtta sihkkarastit ja ovddidit iežas giela, kultuvrra ja servodateallima.³

Norga ratifiserii ILO konvenšuvnna 1990:s. Dát mearkkašii ahte sámi álbmot oaččui eamiálbmot stáhtusa ILO konvenšuvnna 1989 bokte. Sámegiella geavaheami birra lea čilgejuvvon ILO 28 artihkkalis mas čilgejuvvo ahte Norgga stáhta lea geatnegahtton čuovvolit sámegiella oahppama- ja geavaheami rievtti.⁴ ILO lea Internašunála bargiid organisašuvdna mii lea čadnon ON:i. Eamiálbmot doaba geavahuvvo čilget álbmoga geat leat orron muhtin guovllus ovdal go dálá stáhta huksejuvvui. Norggas lea dušše sámiin dákkár eamiálbmot stáhtus. ILO-konvenšuvnna nr. 169 vuodul leat sámiálbmot eamiálbmogin addon riekti konsulteret áššiin mat njuolgut sáhttet váikkuhit sin dillái. Dát lea boađusin dan aktiivvalaš almmolaš politihkas mii nanne sámiid iežaset sávaldaga viidáset fievrredit iežaset kultuvrra.

Sámedikki ásaheapmi lea oassin sámi álbmotrivttiid organiseremis ja ovddasteaddji institušuvnnaid huksemis. Sámediggi lea sámiálbmoga ovddasteaddji orgána, ja lea ráđdehussii sámeapolitihka deháleamos premissaaddi. Sámedikki bokte sámiid jienat gullojit

² Sd.dieđ. nr. 55, 2000-2001.

³ Sd.dieđ. nr. 28, 2007-2008.

⁴ Sd.dieđ. nr. 28, 2007-2008.

našuvnnalaš, regiovnalaš ja báikkálaš ásahusain. Sámedikki bargun lea vuodjit sámi áššiid ráđdehussii ja stáhtahálddahussii. Dainna lágiin leat sámi áššiin liigedeaddu našuvnnalaš ja stuoraservodaga beroštumiid ektui.⁵

Sámegeiela hálddašanguovllus leat sámegeiella ja dárogeiella ovttárvosaš gielat, ja buohkain lea riekti oažžut bálvalusaid sámegeillii go váldet oktavuoda almmolaš ásahusain mat leat sámegeiela hálddašanguovllu siskkobealde. Suohkanat gos dát masterbarggu lea čađahuvvon, eai gula sámegeiela hálddašanguovlui. Fylkkasuohkaniid bokte gullet dát suohkanat dattetge hálddašanguovllu lága vuollai danne go njeallje davimus fylkkasuohkana Norggas, Finnmárku, Romsa, Nordlánda ja Davvi-Trøndelága, gullet sámi hálddašanguovlui.⁶

1.3.1 Sámegeiel oahpahus

Norga lea geatnegahttojuvvon sámiid ektui oahpahasáššiin earret eará Oahpahaslága bokte. Vuoigatvuohta sámegeieloahpahasii nannejuvvo Oahpahasláhka 6. kapihttalis mii sisttisoallá sámegeiela oahpahasu vuoigatvuođaid vuoddo- ja joatkkaskuvlla ohppiid váras, sihke davvi-, lulli- ja julevsámegeielagiidda. Sámi ohppiin lea oktagaslaš riekti lága bokte oažžut sámegeiela oahpahasu vuoddooahpahas. Oahpahaslága § 6-2 mielde lea vuoddoskuvlla ohppiin geat orrot sámi guovllus vuoigatvuohta oažžut oahpahasu sámegeillii ja sámegeielas. Ohppiin geat orrot olggobealde sámi hálddašanguovlluid lea vuoigatvuohta oažžut oahpahasu sámegeielas.⁷

Oahpahaslága § 6-3 guoská joatkkaskuvlla ohppiide ja sisttisoallá sámi ohppiid oktagaslaš vuoigatvuođa oažžut oahpahasu sámegeielas joatkkaoahpahas. Oahpahaslága láhkaásahusa § 7–1 addá vuoigatvuođa oažžut oahpahasu molssaevttolaš vuogi mielde. Oahpahasu sáhtá fálluojuvvot juogo gáiddusoahpahas, árjjalašoahpahas dahje gohttehatskuvlla bokte jus sámegeiela oahpaheaddjit eai leat gávdnamis. Norgga vuoddo- ja joatkkaskuvllat leat maiddái geatnegahtton oahpahaslága § 6-4 bokte fállat oahpahasu sápmelaččaid ja sámi giela, kultuvrra ja servodateallima birra ohppiide geat čuvvot nášunála Máhttolokten oahppoplána (Gávnos).

⁵ <<https://www.sametinget.no/Om-Sametinget/Bakgrunn>> 10.10.2015

⁶ <<https://www.regjeringen.no/se/Fattat/algoalbmogat-ja-unnitlogut/samegiela-geavaheapmi/samelaga-giellanjuolggadusat-ja-samegiel/id633281/>> 13.07.2015

⁷ <<http://www.udir.no/Spesielt-for/Samisk-opplaring/Samisk-opplaring/1-Retten-til-opplaring-i-og-pa-samisk-og-regelverket-knyttet-til-opplaring-i-samisk-/?read=1>> 22.05.2015

Skuvlaeaiggádin lea sámegeiela oahpahussii ovddasvástádus, sii galget bagadallat ohppiid ja juohkit dieđuid ohppiide ja sin váhnemiidda/ovddasteddjiide. Oahppit geat válljejit lohkat sámegeiela, galget ieža dieđihit iežaset skuvllaide. Fylkasuohkan gokčá sámegeiela oahpahusa olggosgoluid.⁸ Sámediggi ja Máhttodepartemeantta meannudit ovttasráđiid oahpahusáššiid. Sámediggi mearrida sámegeiela oahppoplánaid Girko- ja oahpahusdepartemeanta mearriduvvon rámmaid vuodul. Sámediggi galgá ráđđádallat buot oahpahusáššiin mat guoskkahit sámi beroštumiide. Oahppoplánaid láhkaásahusat §2-3 ja §3-4 mearridit earret eará sámegeiela oahpahusa. Sámedikkis lea Girko- ja oahpahusdepartemeanta mearrádusa vuodul váldi mearridit láhkaásahusa oahpahusa sisdoalu ektui.⁹

Oahpahusdirektoráhtta lea Oahppodepartemeantta doaimmaheaddji orgána geas lea ovddasvástádus vuodđooahpahusa ovdánahttimis. Oahpahusdirektoráhta váldodoaimma lea dokumenteren, árvvoštallan, bagadallan ja ovdánanbargguid doarjjaaddin. Direktoráhtas lea maiddá ovdasvástádus našuvnnalaš vuodđooahpahusa statistihkaide. Sii galget bohtosiid vuodul initieret, ráhkadit ja čuovvolahttit ovdánahttinbargguid. Direktoráhtas lea bajitdási fágalaš ovddasvástádus oahpahusa bearráigehečču, dasa lassin ámmátstivrema hálddašeapmái ja guovddáš lágaid ja láhkaásahusaide. Sis lea maiddá ovdasvástádus sámegeiela oahpahusa guoskevaš áššiide.¹⁰

Fylkasuohkanat eaiggáduššet almmolaš joatkkaskuvllaid. Fylkasuohkaniin lea ovddasvástádus joatkkaoahpahusa organiseremii, mii mearkkaša ahte sis lea ovddasvástádus plánemis, doaimmaheamis, fágalaš kvalitehtas, ja joatkkaoahpahusa ollislaš ovdáneamis. Fylkasuohkaniid rámmaeavttut leat mearriduvvon oahpahuslága vuodul, ja § 13-3 vuodul galget fylkasuohkanat ollašuhttit joatkkaoahpahusa rievtti buohkaid váras geat leat gullevaččat fylkasuohkaniidda, eaktudeapmi guoská nuoraide geain lea oahpahusriekti. Fylkasuohkanat ruhtadit ieža joatkkaoahpahusa olggosgoluid, ja leat maiddá fylkasuohkanat geat mearridit skuvlastruktuvrra guoskevaš lágaid siskkobealde.¹¹

1.3.2 Máhttolokten Sámi 2006 ja oahpahusláhka

Máhttolokten 2006 lea olles vuodđooahpahusa oahppoplána ođastus. Vuodđooahpahus mearkkaša mánáid,- nuoraid ja joatkkaskuvla. Norggas gávdnojit guokte veršuvnna dáin

⁸ <http://www.udir.no/globalassets/upload/brev/5/1/fjernundervisning_samisk.pdf> 27.10.15

⁹ <<http://www.samediggi.no/Oahpahus>> 02.05.2015

¹⁰ <http://www.udir.no/Upload/Brosjyrer/5/Likeverdig_opplaring_brosjyre.pdf> 4.4.2015

¹¹ <<http://www.regjeringen.no/nb/dep/kd/tema/grunnopplaring/videregaende-opplaring/opplaringssektoren.html?id>> 22.05.2015

oahppoplánain. Máhttolokten 06 lea nášuvnnalaš oahppoplána ja Máhttolokten 06 Sámi oahppoplána gusto sámi hálddašanguovlluin. Nášuvnnalaš Máhttolokten oahppoplánas leat sámi fáttát dárogiela, servodatfága, historjjá, geografijja, religiovdna og etihka ja RLE fágain. Máhttolokten ođastus buvttii rievdadusaid skuvlla sisdoalu, hámi ja organiserema ektui olles vuodđooahpahusa hárrái. Máhttoloktema Sámi oahppoplána lea stuorámuš oahpahusodastus ovddeš oahppoplánaid ektui, ja dan oahppoplána buvttadeapmi lea ovttasbargu gaskal Sámedikki, Oahpahusdirektoráhta ja Máhttodepartemeantta.

Oahppoplánain ii boađe ovdan mo oahpahus galgá čađahuvvot ja makkár bargovuogit galget geavahuvvot, dat oasis leat implementerejuvvon ja galget doaimmahuvvot ovttaskas skuvllaid báikkálaš oahppoplánain. Fágaid oahppoplánat leat oaniduvvon ja leat unnit vuđoleappot čállon go ovddit oahppoplánain. Gelbbolašvuodamihttomearit leat unnán konkrehtalaččat, juoga mii dagaha ahte oahpaheaddjit ja skuvllat ieža fertejit dulkot mihttomeriid.

Mihttomerit leat ollu, eai ge leat vuoruhuvvon maŋŋálagaid. Lea skuvlaeaggádiid ja skuvllaid ovddasvástádus láidestit oahpaheddjiid ja loktet sin gelbbolašvuoda oahppoplánaid dulkoma hárrái (Bongo ja earát 2010).

Oahpahusláhka kapihtal 10, § 10-8¹² cealká oahpaheddjiid gelbbolašvuoda huksen lea skuvlaeaggádiid ovddasvástádussan. Oahpahuslága mearrádusaid, oahppoplána ja eará lágaid ja dutkamušaid vuodul lea oktavuoha gaskal oahpaheddjiid gelbbolašvuoda ja ohppiid oahppama, ja pedagogihkka ja fágadidaktihkka gelbbolašvuodaosait leat dehálaččat oahpaheddjiide. Stuoradiggedieđáhusas nr. 11, 2008-09 lea meannuduvvon erenoamážit oahpaheaddji rolla. Dát mearkkaša ahte lea oahpaheddjiid pedagogalaš vuodđooaidnu mii stivre oahppama ovdánahttima ja oahpahusa sisdoalu. Oahpaheaddjit galget láchit buori oahppanbirrasa gos oahppit doalahit ja ovdánahttet sin oahppanhálu.¹³ Dát bealit leat erenoamáš dehálaččat maiddái sáme giela oahpahussii.

1.3.2.1 Sáme giela oahppoplána

Oahppit dán dutkamušas čuvvot Sáme giella nuppigiela Máhttolokten Sámi oahppoplána (ML06S). Sáme giela oahppoplánat leat ođasmahttojuvvon ja váldon atnui 2013 čavčča. Sáme giela nuppigiela oahppoplánas čuožžu ahte oahpahus sáme gielas galgá leat mielde lahttudit mánáid ja nuoraid sámi kultuvrii ja servodateallimii. Kulturipmárdus, gulahallan, olmmošvuodáhábmen ja identitehtaovdánahttin leat guovddážis oahpaheamis.

¹² <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1998-07-17-61/KAPITTEL_10#KAPITTEL_10> 31.10.2015

¹³ St.meld. nr.11 nr.11, 2008-2009

Oahpahas galgá ovddidit positiivvalaš guottuid sámegillii ja vuhtiiváldit dan mánggalágan giella- ja kultuvra valljivuoda maid sámi oahppit vásihit. Dát bealit addet mánggagielalaš- ja kultuvrralaš gelbbolašvuoda. Buorre sámegiela gelbbolašvuoha lea deatalaš eaktu sámi servodat- ja bargoeallima oassálastimii, ja rahpá vejolašvuodaid válljet oahpu ja barggu.¹⁴ Sámegiella nuppi giela oahppoplána geavaheaddjit orrot sihke siskkobealde ja olggobealde sámi hálddašanguovllu. Sámegiella nubbigiela oahppoplána lea váldán vuhtii ohppiid giellagelbbolašvuoda. Oahppoplánas leat golbma molssaeavttu. Molssaeavttut maid gaskkas oahppit sáhttet válljet, leat sámegiella 2, 3 dahje 4.¹⁵ Gelbbolašvuodamihtut leat muddejuvvon ohppiid dási ektui.

Sámegiela ja dárogiela fágaid oahppoplánat eaktudit ovttasbarggu. Sámegiella nubbingiella fága galgá ovttas dárogielfágain vuodđudit ohppiid guovttegielalašvuoda ovdánahttima, ja ovttasráđiid ovddidit ovttaskas oahppái máhtu, movtta ja oadjebasvuoda válljet sámegiela gulahallangiellan gos sámi kultuvrra guovddáš árvvuid deattuhit.¹⁶

1.3.3 Sámi oahpponeavvut

Oahpahusláhka kapihtal 9, § 9-3 cealká skuvllain galget leat oahpponeavvut.¹⁷ Sámi oahpponeavvuid buvttadeapmi lea Sámedikki ovddasvástádus. Sámediggi galgá earret eará ovdánahttit odđa oahpponeavvuid ja jorgalit ja heivehit gárves oahpponeavvuid. Viidáset galgá Sámediggi ovttasbargat ja ovdánahttit fágagirjjálašvuoda ja dábálaš ja/dahje digitálalaš oahpponeavvuid.¹⁸ Lea skuvlaeaiggádiid ovddasvástádus háhkat oahpponeavvuid skuvllaide mat gokčēt fágaid gelbbolašvuodamihttomeriid, muhto sis ii leat geatnegasvuoha odđa oahpponeavvohukseii.¹⁹

¹⁴ < <http://www.udir.no/kl06/SAS1-04> > 22.04.2015

¹⁵ Sámegiella 2, oahppi geas lea leamaš sámegiella 2 vuodđoskuvllas joatká dás. Sámegiella dássi 3 vuodđoskuvllas joatká dás. Sámegiella 4 lea fállaldat oahppái gii álgá sámegielain easkka joatkkaoahpahas.

¹⁶ < <http://www.udir.no/kl06/NOR3-03> > 26.10.2015

¹⁷ < https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1998-07-17-61/KAPITTEL_10#KAPITTEL_10 > 30.10.2015

¹⁸ < <http://www.sametinget.no/Opplaering/Laeremidler> > 27.10.2015

¹⁹ < <http://www.udir.no/Spesielt-for/Samisk-opplaring/Samisk-opplaring/1-Retten-til-opplaring-i-og-pa-samisk-og-regelverket-knyttet-til-opplaring-i-samisk-/?read=1> > 27.10.2015

1.4 Ovddeš guorahallamat ja dutkammat sámegeiella nubbingielas

Ovddeš dutkamušat ja guorahallamat dán fágasuorggis lean dás ovdanbuktán. Dutkamušat leat ávkkálaččat dán čállosii go dain lea empiriija main lea fokus sámegeiel fágaid giellaoahppamii.

“Sámi logut muitalit” statistihkkaaráiddu leat Bargo- ja searvadahttindepartemeantta ja Sámediggi searválaga almmuhan. Sámi statistihka fágalaš analysajoavku ásahuvvui jagi 2007, ja galgá jahkásaččat ovddidit raportta Ođasmahttin-, hálddahus- ja girkodepartementii ja Sámediggái. Raporta galgá govvidit sámi servodaga dálá ovdánanhámiid, ja adnojuvvo ráddádallamiid vuodđun gaskal stáhta eiseválddiid ja Sámedikki. “Sámi logut muitalit 4”-raporttas lea kapihtal sámegeiella nubbingiella birra (Todal 2011). Ohppiidlohku lea niedjan garrasit maŋŋá jagi 2006, dán rájes lea ohppiidlohku unnon 38 proseanttain ja sámegeiella nuppigeiella ohppiidlohku unnui olles 40 proseanttain dan maŋemus viđa jagis. Roavvásit rehkenastojuvvon leat birrasiid 400 oahppi heaitán sámegeiel nuppigeiella fágas. Raporttas árvvoštallojuvvojit ákkat manne ohppiidlohku unnu, ja navdojit leat earret eará sivat dego obbalaš fárremat servodagas, unnit mánnáoažžun go ovdal ja “Sámegeiella ja kultuvra fága” heaittiheapmi. Sámegeiel fága- ja diibmologu juohkin ja oahpaheddjiid oahpahanvuogit eará vejolaš ákkat sámegeiella nuppigeiella fága heaitimii, dán raportta vuodul. Sámegeiel diimmut galget biddjot dárogieiel fágain oktanaga ja váldot dárogieiel oahpahasas. Dása eai mieđit váhnemat, geat váldet eret mánáidis sámegeiel oahpahasas. Váhnemat muhtin dážasuohkanis leat váldán eret mánáidis sámegeiella oahpahasas sivas go sii masset dárogieieldiimmuid.²⁰

Finnmárkku allaskuvla lea čállán raportta gos presentere Sámi máhttoloktema sisafievrrideami ja sámi oahppoplána ML06S, dás muitaluvvo mo skuvllat barget ođđa oahppoplána vuodul. Dutkamuš lea čađahuvvon viđa skuvllas Finnmárkkus. Skuvllat leat sihke siskkobeaalde ja olggobealde sámi giellalága hálddašanguovllu. Jearahallamat leat sihke skuvlla rektoriin, oahpaheddjiiguin, ohppiiguin ja váhnemiiguin, vuoddoskuvlla vuosttaš luohká rájes gitta joatkkaskuvlla rádjái. Váldodeaddu jearahallamiin lea oahpahasas árvvoštallan maŋŋá ML06S sisafievrrideami. Raporta čállá oahpaheaddjiid

²⁰ <<http://www.altaposten.no/lokalt/nyheter/article264097.ece>> 20.05.2015

oahpahangelbbolašvuodas sámegeielas, oahpponeavvodilis ja sisdoalu ja oahpahusa bargovugiin. (Bongo ja earát 2010.)

Nordlándda dutkanráidu (Nordlandsforskning) lea ovttas Finnmárkku allaskuvllain ja Norut Alta čadahan árvoštallama Máhttoloktema 06S. Dutkamis leat skuvlaeaiggádat, oahpaheaddjit, váhnemat ja oahppit searvan sihke sámi hálddašanguovllu siskkobealde ja olggobealde. Rapporta čájeha ahte fylkkasuohkanat joatkkaskuvlla eaiggádin rahčet organisatoralaš váttisvuodaiguin nugo oahppan sámegeieloahpaheddjiid gávdnamis ja diibmo- ja fágajuohkimiin. Dutkamuš maiddá dan nanne skuvlaeaiggádiid bealis vuollegis árvvu sámegeiel oahpahusa ovddidit, skuvlaeaiggádat eai áŋgiruša gávdnat oahppan oahpaheddjiid ja eai ge huša sin gelbbolašvuoda nannemiin. Joatkkaskuvllaid sámegeieloahpaheddjiid fierpmádat mii lei doaimmas, lea maiddá heaittihuvvon váilevaš ruhtadeami geažil, ja ii ge šat gávdnat makkár ge formaliserejuvvon fierpmádat. Skuvllat galget ieža gávdnat čovdosiid sámegeieloahpahusa lágideapmái. Báikkálaš oahppoplánabargui eai gávdnat njuolggadusat, lea sámegeiel oahpaheddjiid duohkái biddjon láchit buori oahpahusa. Oahpaheaddjit lohket alddiineaset leat unnán gelbbolašvuodta oahpahit sámegeiela nuppigiela dásis, ja seammás lea unnán doarjja bargoadiin. Oahpaheaddjit ohcalit gelbbolašvuodalohten bijuid sin barggu olaheamis. Oahpahuslágideapmi lea árbevirolaš luohkkálanja oahpahus, vaikko oahppoplána rahpá vejolašvuodaid eará oahpahuslágideamiide. Sámegeiel oahpponeavvut leat váilevaččat ja unnán, mii dagaha ahte oahpaheaddjit ieža jorgaladdet oahpponeavvuid dárogielas sámegillii. Sámegeiela nuppigiela válljemii lohket váhnemat ja oahppit duogázin sámi kultuvrra ja sámeiešdovddu ággan. Bohtá ovdan ahte oahppit válljejit heaitit sámegeiel nuppigiel oahpahusas jus gáržžohallet dárogiel fágas. (Solstad ja earát 2012.)

1.5 Eará unnitlogu guovlluid gielladilli

Jon Todal lea guhká dutkan giellaealáskahttima sámi guovlluin, meroštallá makkár buriid vásáhusaid mii sáhttit viežžat giellaealáskahttin barggus Walesas deike Sápmai (1996). Sámi fágabirrasat leat guhká guorahallan eará guovllaid giellaealáskahttindoaimmaid. Sámegeiela vuosttašgiela oahpahussii lea bohtán buorin áŋgirušan maid sámi oahpaheaddjit loahpas 1960 logus diđolaččat barge ovddidit ja sihkarastit sámegeiela oahpahusa, sihke politihkalaš áigumušaid ja stáhta geatnegasvuodaid vuodul. Jus geahččá sámegeiela nuppigiela oahpahusa

ovdáneami, de ii sáhte lohkat dán nu bures lihkostuvvan. Wales lea okta guovlu mii lea guorahallojuvvon sin giellaealáskahttima barggu gávdnan dihte seammaláganvuodaid ja erohusaid maid sáhtášii buhtastahttit ja heivehit sámi giellaguovlluide gos giella lea jávkan áiggiid čađa ja gos dál fas leat bargagoahtán giellaealáskahttimiin. Lea erenoamážit sámeigiella nubbigiella ovdánahttima olis ahte dát bealit buhtastahttojit. Vaikke Sámis ja Walesas leat goabbatlágan historjá ja servodatdilli giela dáfus, de Todal oaivvilda min sáhttit ávkkástallat ja oahppat olu sin vásáhusain. Vuosttaš maid namuha lea ulbmiliid čielggadeapmi gos mii suokkardallat ja čielgasit ovdanbuktit maid mii háliidit giellaoahpuin ja manne mii háliidit dan. Skuvllaide gos lea sámeigiellaoahpamus, dárbbášuvvo čielga giellapolitihkka, dát guoská sihke sámeigiela- ja dárogiela ohppiide ja oahpahussii. Nubbi bealli maid son ovdanbuktá lea ovddidit guovttegielalaš modeallaid oahpaheami, mii sisttisdoalašii ahte sámeigiella nubbigiella oahpamus viiddiduvvo neavvogiellan skuvllas, iige nu go dál lea dušše fágan. Dákkár rievdan buvttášii stuora dárbbu eará ládje organiseret oahpahusa, mii maiddái dagaha oahpaheddjiide dárbbu oahppat mo lágidit dákkár oahpahusa. Goalmmát bealli gullá oahpamusvugiid buorideapmái. Sámi oahpaheaddjit ja skuvllat fertešedje, nu go walesalaččat guhká leat bargan, hábmet iežaset giellaoahpahanvugiid (Todal 1996). Walesalaččaid giella lea ožžon alla árvvu, sii leat ulbmillaččat guhká bargan ovddidit gielaset. Dál doppe leat buot almmolaš ásahusat galbejuvvon sin gillii, ja allavirggát virggiide gáibiduvvo walisagiela máhttu. (Grimstad ja Miljeteig 2011.)

2 Teoriija

Dán kapihttalis lean válddahallán dutkamuša teorehtalaš lahkoneamiid mat vuodđudit bohtosiid digaštallama. Dán barggu váldoulbmilin lea guorahallat sáme giela nuppigiela giellaoahpahusa dilálašvuoda. Lean välljen čiekŋudit giellaoahpahusa praktihkalaš beliide ohppiid ja oahpaheddjiid perspektiivvas. Teorehtalaš vuodušteapmi čalmmustahtta fáktoriid mat leat čadnon sáme giel nuppigiela oahpahussii, fáktorat mat čuvgejit ja ovddidit giela ahtanuššama ja nuppe bealis fáktorat mat buktet hehttehusaid giellaoahpahussii. Dutkančuolbma ja empiriija leat stivren teoriija välljema. Teoriija lahkoneamis lean vuosttažin guorahallan oahpahusa guoskevaš rámmaeavttuid teoriija. Giellaoahpahuš, giellaválljema motiivvat ja gullelašvuoda teoriijat leat lunddolaččat guorahallat go lea sáhka sáme giela nuppigiela oahppamis.

2.1 Rámmaeavttut

Oahpahusa lágideapmi eaktuda vissis rámmaid gokčojuvvot. Dát rámmat sihke váikkuhit ja čuhcet oahpahussii máŋgga láhkai. Rámmaeaktu lea hui viiddis kategoriija maid ii sáhte čilget ovttagardánit, oanehaččat sáhtta čilget rámmaid sihke rahpat vejolašvuodaid dahje nuppe bealis gáržžidit (Myhre 2001).

Ruota dutki Dahllöf navdo leat rámmaeavttuid teoriija vuolggaheddji, go son 60-logus válddahallagođii oktavuodaid gaskkal skuvlla rámmaid, mannolaga ja bohtosiid. Son fuomášuhtta rámmaeavttuid málle sáhttit geavahuvvot eará ládje go masa lei álgoálggus jurddašuvvon (Dahllöf 1998). Dáid oktavuodaid geahčadettiin čadahii son empiralaš guorahallama gos guorahallagođii rámmaeavttuid gaskavuodaid gaskal fysalaš beliin ja vuogádagain. Dát jurddašeapmi rabai dutkiide vejolašvuoda háhkat teorehtalaš málle gos doahpagat ja daid oktavuodat čalmmustuvvojit. Dát málle sáhtta geavahuvvot dieđuid čoaggimii ja dulkomii, ja čájehit rámmaid rájaid dihto dilis.

Rámmaeavttuid teoriija lea Lundgren ovdánahtán (1986), ja son juohká rámmaeavttuid golmma oassái, namalassii ekonomalaš, sosiálalaš ja politihkalaš oassái. Das maŋjel son lea viiddidan dán teoriija fátmastit oahppoplánateorehtalaččat. Stáhta ja servodat mudde

skuvlavuogádaga, ja dakko bokte stivrejuvvo skuvlalágádus ekonomalaččat, juridihkalaččat ja ideologalaččat. Dát bajit dási rámmat váikkuhit skuvllaide sisdoalu dásis.

Lyngsnes & Rismark (2007) čujuheaba Arfwedsonii ja Lundmanii (1980) geat viiddideaba Lundgrena rámmadásiid ja geahččá lagabuidda báikkálaš rámmaid mearkkašumi skuvllaide, gos fátmasta skuvlla siskkit birrasa ja lagasbirrasa váikkuhusa. Skuvlakoda lea doaba maid Arfwedson lea vuolggahan rámmaeavttuid oktavuhtii. Dán lea son juohkán golmma dássái, mas vuosttaš dási lea navdán vuogádatkonteakstan, masa gullet njuolggadusat maid eiseválddit leat bidjan skuvllaide, nugo earret eará stivrendokumeanttat. Vuogádatkonteaksta vuolit dásis lea olggutkonteaksta gos lea skuvlla iežas lagasbiras masa gullet oahppit, váhnemat ja bargoeallin. Siskkit konteaksta ovddasta skuvlla iežas árbevieruid ja kultuvrra, ja mas maiddái leat skuvlla fysalaš bealit.

2.1.1 Oahpahusa rámmaeavttut

Westlund (2003) meroštallá skuvllaide doaimmat čađahuvvojit vissis rámmaid vuodul, muhtin rámmat váikkuhit njuolgut oahpahussii oahppolána bokte, nu go dáid iešgudet ge fágaid sisdoallu ja diibmolohku, eará rámmat sáhttet leat guovddáš mearriduvvon lágat ja njuolggadusat mat váikkuhit oahpahussii.

Hiim ja Hippe čilgehus oahpahusa rámmaeavttuide lea čuovvovaš:

Rámmaeavttut váikkuhit oahpahussii ja skuvlaeallimii obbalaččat ja mángga dáfus, dat sihke ovddidit ja hehttejit oahpahusa. (1998 [1993]: 134).

Myhre (2001) lohka rámmaeavttut sihke gáržžidit dahje rahpet vejolašvuodaid oahpahandilálašvuodaid. Rámmaeavttut stivrejit oahpahusa bajit dási ja dain lea mearkkašupmi oahpahusa čađaheapmái ollislaččat. Seammás čielggaduvvo ahte rámmat eai leat mearriduvvon sturrodagat. Viiddiduvvon ipmárdusa vuodul rámmaeavttuid čilgehus fátmasta buot servodaga osiid mat guoskkahit oahpahussii. Gáržžiduvvon ipmárdusa vuodul sáhtta dadjat ahte dát guoskkaha dušše daid rámmaid mat leat skuvlla ásahusa siskkobeaalde. Myhre (2001) čilgehusa vuodul muhtimat oavvildit rámmaeavttuid guoskkahit dušše oahpahussii njuolgut. Earát fas lohket olles oahpahussii guoskat, maiddái beliide olggobeali skuvlla lágádusa. Rámmaeavttuid guorahallamis sáhtta fuomášit mánggaid beliid skuvlla doaimmain, mat muđui eai leat oidnosis. Rámmat váikkuhit beaivválaččat oahpaheddjiide ja ohppiide oahpahasas. Engelsen (1992) doarju dán čilgehusa ja lasiha rámmaid sáhttit leat

luvvosat ja giddejuvvon, ja sáhttet hehttet dahje ovddidit oahpahusa. Dasa lassin leat guottut ja vásáhusat hui iešguđet ge láganat oahpaheaddjis oahpaheaddjái. Dat sáhtta dagahit ahte dat seamma rámmat ilbmet mángga láhkai iešguđetge skuvllain iešguđetge áiggiide.

Rámmaeavttuid iskkadeamis sáhtta fuomášuhttit guovddáš beliid mat leat oahpahusa iešguđet doaimmaid ektui dehálaččat. Sáhtta maid fuomášuhttit beliid maid sáhtta rievdadit oahpahussii buorrin, ja geahččat nuppe bealis sáhtášii go eará ládje čoavdit. Rámmaeavttuid guorahallan fuomášuhtta maiddái erohusaid oahpaheddjiid gaskkas ja skuvllaid siskkobealde, ja sáhtta áicat vejolašvuodát mat gávdnojit oahpahasáhusaid siskkobealde. Oahpaheaddji pedagogalaš vuodđooaidnu lea okta oassi mii sáhtta váikkuhit dasa. Øzerk (2006) navdá oahppan- ja oahpahusteoriijaid leat oassin pedagogalaš doaimmain. Oahpahusteoriija galgá čalmmustahttit oahppama eavttuid, ja rámmaeavttut leat ges eavttut mat guoskkahit ja váikkuhit oahpahusa. Viidáset deattuha oahppoplána doahpaga ipmirduvvot mángga láhkái ja čilge ahte sáhtta ipmirduvvot plánan mii sisttisoallá oahpahusa sisdoallu. Nuppe bealis sáhtta dulkot dán oahppama plánan.

2.1.2 Sámi oahpahusa rámmadahkkít

Keskitalo ja Määttä (2011) meroštallaba koloniserema báidnán sámi oahpahusa ja oaidniba dehálažžan diehtit makkár historjjálaš ja kultuvrralaš muttuide sámi oahpahus lea vuodđuduvvon, danne go duogáš váikkuha olggaldas rámmaide. Sámit sajáiduhthojit eamiálbmogin ja sámi oahpahus čuoččuhuvvo leamen sámi kultuvrra ja oarjemáilmmi skuvlakultuvrra gaskkas, mii mearkkaša ahte sámi oahpahus lea liminaliserejuvvon. Sámi skuvlakultuvrra ja oahpahusmálliid leat olggaldas rámmadahkkít hábmen ja sámiin eai leat iežaset oahpahusmáallet. Olggaldas rámmaeavttuid navdiba koloniserema, sámi oahpahasas ráddjejuvvon dili, mánggakultuvrralašvuoda ja váilevaš mearridanrievtti. Sámi oahpahasas lea oarjemáilmmi váikkuhus, gos sápmelaččaid oassálastin stáhta dási oahppoplánaid dahkamii lea ráddjejuvvon (Hirvonen 2003). Sámi oahpahasas leat fysalaš ja mentálalaš hehttehusat mat ráddjejit skuvlla doaimmaid, das namuheaba geográfalaš rájaid mat sáhttet hehttet ovddasbarggu go skuvla lágádusaide gustojit riikkaid oahpahanvuogádagat, oahpponeavvut ja riikka gielat. Keskitalo ja Määttä (2011) oaivvildeaba ahte skuvllaid deháleamos áššegirji lea oahppoplána. Vaikko Norggas lea sierra sámi oahppoplána, de iešmearridanriekti lea váilevaš, danne go sámiin ii leat mearridanváldi makrodási rámmaide. Siskkáldas rámmat, nugo oahppoplánat, giela sajádaga nannen, oahpahusa kultuvrasensitiivvalaš ordnen ja

máŋggabealat ovttasbarggu čadaheapmi leat dehálaččat sámi skuvlla ovddideamis. Ylva Jannok Nutti (2014) čujuha Lauhamaa sávaldahkii ahte sámi oahpahus ollašuhttin rievdaduvvošii ja galggašii beassat ovdánit iežas eavttuid ja iešvugiid vuodul. Sámegeiel oahpahus čadahuvvo seamma rámmaid siskkobealde go eará oahpahus skuvllas muđui. Dákkár heiveheapmi gos sámi árbevirolaš barggut čadahuvvojit, buvttášii váttisvuodaid organiseremii.

Balto (1997) gieđahallá sámi bájašgeassinvugiid ja govahallá lotkes vuoiŋŋa sápmelaččaid eallinvuogis, sámiin lea eaŋkilis ja álkis eallingardi. Ovtastallan dahkko lunddolaččat ja gehppes vugiin, iige lea makkárga huššamiin. Lotkes meannudanvuohki lea go rávisolbmot ja váhnemat eai dágut mánáide mo sii galget láhttet. Dát buktá unnit konflikttaid olbmuid gaski, go rávisolbmot ja eará bajásgeassit eai bija gáibádusaid. Sámi eallinvuogis lea maiddá earálágan áigeáddejupmi, sii eai huša diibmomeriiguin ja sis leat eará gáibádusat áigešiehtadusaide. Sápmelaččaid árbevirolaš eallinvuohki lea báidnon molsašuvvi jahkeáiggiide, gos ii leat áigeheahti ii ge hoahpu. Sámiin lea stuora luđolašvuohka diimmu ektui, mii mearkkaša ahte diibmu ii galgga stivret olbmo eallima.

2.2 Kultuvrralaš kapitála

Bourdieu (1995) sosiologalaš teorija čilge sosiála vuogádagaid gaskal oahpahusa ja kultuvrra, ja son navdá skuvlalágádusa, mii galggašii leat eahpebealálaš ja neutrála gaskkusteaddjín, ovddidit ja reproduseret eahpereašvuoda. Bourdieu atná kapitáladuohpa čilget máŋgalágan fápmomálliid servodagas. Kultuvrralaš kapitála leat dat bealli maid olbmot bajidit ja árvvusatnet. Ovdamearkkat kultuvrralaš kapitálii leat oahppu ja giella, ja dán kapitála olaha earret eará dan oahpahusa bokte maid skuvla fállá. Bourdieu čuoččuha ahte lea majoritehta kultuvra mii representerejuvvo skuvllain, ja dainna lágiin oahpahuovuogádat ovddida dan ja badjelgeahččá kultuvrraid mat eai leat oidnosis dan servodagas, mii dagaha ahte dat kultuvra ii oáččo seamma dohkkehusa stuoraservodagas (Bourdieu 1995). Bourdieu čuoččuha skuvllas dákká bokte lea mearkkašahtti rolla servodaga fápmostruktuvrraid fievrredeamis.

2.3 Giellaealáskahttin

Gielalaš ealáskahttin lea proseassa mas olbmot áŋgiruššet giela suodjaleamis vai giella ii oalát jávkka (Todal 2007B). Giellaealáskahttin doaba geavahuvvo máŋgga láhkái. Dás lea sáhka sihke guovttegielatvuoda ovdánahttimis, ruovttoluottaváldiime giela, giellamovttiidahttin ja maddái giellalávgumis. Oktasaččat čilgejuvvon dát lea oassin demokratiserenproseassas, mii lea fas oassin olbmo ja joavkku gielalaš vuoigatvuoda ollašuhttimis (SOČ). Nils Ø. Helander earuha gaskal doahpagaidda vitaliseren ja revitaliseren go čilge giellaealáskahttima. Vitaliserema gohčoda dalle go lea giela ealáskahttime guovlluin gos lea leamaš áibbas jávkosis, ja revitaliserema gos giella lea molson hámi (Helander 2009). Todal ges geavaha vitaliseren doahpaga go čilge mo sámegeiella lea geavahuvvon árbevirolaččat ja ođđa domeanid geavahas (2002). Áse M. Johansen (2009) čilge revitaliseren doahpagaidda giellaealáskahttima bearrašiin gos sámegeiela leat geavahišgohtán. Sámegeiella giellaealáskahttin doaba gokčá bures dan barggu mii dahkko guovlluin gos sámegeiela leat oahppame, guovlluin gos giella oktii geavahuvvui ja lea fas ilbmagohtán.

Sámegeiella sáhtta govvidit áitojuvvon giellan máŋgga dáfus. Oktasaš bealli áitojuvvon gielain lea ahte dain lea vuollegis stáhtus iežaset guovlluid siskkobealde, gielat leat hearckes dilis ja unnán oidnosis (Huss 1999). Giela váilevaš ahtanuššandilli lea stuorimus áitta giela jávkamii ja min oktasaš kulturábái. Vaikko vuosttaš, nubbi dahje goalmát buolva leat massán giela, de lea vejolaš máhcahit, nu guhká go gávdnojit olbmot geat hupmet, sáhttet oahpahit ja olbmot ožžot vejolašvuodaid, doarjuma ja dohkkeheami oahppat giela (Huss 1999).

Ovttasbargan lea fámoaleamos reaidun giellaealáskahttimii guovlluin gos giella lea jávkame. Guovddážiis dán proseassas lea ovttasbargan gaskal eiseválddiid iešguđetge dásiin ja ovttaskasolbmuid. Giellaealáskahttima barggus lea mihttun giela oččodit gullogoahtit lagasbirrasii ja almmolaš arenain. Oassin giellaealáskahttimis lea vuosttažettiin ahte álbmot ieš analysere iežaset dárbbuid mainna lágiin gáhttet giela (Huss 1999). Ovttaskasolbmo dásis mearkaša dat ahte olbmot beroštišgohtet oahppat ja geavahišgohtet giela, maddái viidát arenain go ruovttubirrasis ja bearrašiin. Giellaealáskahttima ulbmilin lea ahte sámi nuoraid buolva galgá beassat oahppat sámegeiela ja váldit gielaset ruovttoluotta ja oahppat dan maid ovddit buolvvat eai beassan (SOČ). Giellaovdánahttin guoskevaš doaimmat leat giellaealáskahttima stuorimus reaidun, giella adno dehálaš oassin identitehta ipmárdussii. Dáruiduhttin rivvii eatnigiela olles álbmogis ja sámit eai dovddahan šat iežaset sápmelažžan

danne go sii eai máhttán sámegiela ja ledje amasnuvvan iežaset kultuvrii. Čuođi jagi maŋnel garra dáruiduhttin áigodaga, lea sámí morráneapmi ja ealáskahttin rievdadeame dán oainnu sámí álbmogis iežaset hárrái. Sápmelaččat šadde hilgut sámegiela stáhtaid giellapolitihka geažil, sámí identitehta ii jávkán vaikko giella jávkka (Hirvonen 1999).

Sámiid etnikkalaš moriheapmái, mii álggi 1970-logus, lea boađusin sámegielaide giellaealáskahttin, ja lea oassin sápmelaččaid morihanproseassas (Stordahl 1996). Sámi morráneapmi bovttii beroštumi daid sámiid maŋisbohtiide, geat masse gielaset maŋná garra dáruiduhttin áigodaga. Sin mánát leat dál válđiime gielaset ruvttoluotta. Høgmo ja Pedersen (2012) gohčodeaba dáid sámiid iešgulahuuvvon sápmelažžan, ja čilgeba dáid olbmuid duođaštan iežaset sámisogalažžan. Høgmo ja Pedersen čálliba mearrasámi nuoraid ođđasit konstruereme dan kultuvrra maid sin máttut oktii masse. Nuorat, geaid váhnemat eai ieža leat beassan oahppat sámegiela, leat dál välljen sámegiela oahppat skuvllas. Dát mánát ja nuorat lea vuoigatvuodaidis bokte gáibidan oazžut sámegiela oahpahusa. Skuvla mii lei dalá áiggi beaktileamos dáruiduhttinásahus, lea dál fas nuppegežiid deháleamos ásahus ealáskahttin sámegiela dan seamma ásahusa vehkiin dain seamma guovlluin. 1990-logu álggu rájes álge ságastallamat guovttegielatvuoda birra, ja lei ge dalle ahte sámegiela giellaealáskahttin proševttat mánáidgárddiin ja eará oahppoásahusain ilbmagohte. Mánáidgárdefálaldagat, giellaguovddážit ja eará gielladoaimmat ásahuvvojedje dan áigodagas (Todal 2002; SOČ).

Todal, gii navdo buoremusat máhttit guovttegielalašvuoda teorehtalaš ja geavatalaš beliid, lea guhkit áigge dutkan guovttegielatvuoda Sámis ja čadahan maŋggaid giellaealáskahttin-doaimmaid (Magga 2008). Todal jođihii giellamovttiidahttinproševtta lullisámi guovllus man namma lei *Svahken sijte* (2007A). Dát prošekta čadahuvvui lullisámi mánáidgárddi ja skuvlla mánáide Engerdal nammasaš báikkis. Dán viđa jahkásaš proševtta ulbmilin lei ealáskahttit lullisámegiela, giella mii lea garrasit unnon ja lea heajumus dilis Unesco geavahanvejolašvuodaid mihtu vuodul. Proševtta olis ásahuvvojedje sámegielat domeanat gos aivve sámegiella geavahuvvui. Lei sihttojuvvon sierra báiki gos aivve sámástedje mánáiguin bargguid bokte. Prošekta lihkostuvai hui bures ja mánát sámástišgohte sin árgabeaivvis. Dehálaš vásáhus proševttas lei ahte váhnemat dorjo dán ollislaččat ja oidne buorin giellaealáskahttin doaimman. Seamma sullasaš dáhpáhusat leat maiddái eará riikkain Sámis.

Nutti (2011) čadahii Ruotabeale Sámis akšuvdnadutkama gos sámegiella geavaheapmi fievrreduvvui skuvlla rehketoahpahussii. Dutkamušas duođaštuvvo ahte go oahpaheadjit ieža

besset aktiivvalaččat oassálastit oahpahusa hábmemei, de oidne vejolašvuodaid fátmastit sámi oahpavugiid skuvlla eará doaimmaide maiddái. Suoma bealde Sámis Erika Sarivaara (2010) lea guorahallan fenomena mo joavkkut geat masse giela ealáskahtte iežaset máttuid giela. Dát olbmot eai leat lága bokte meroštallojuvvon sápmelažžan váilevaš sápmelaštáhtusa geažil, mas sáme giela oahppan máhcaha sin fas sámevuhtii. Sarivaara čujuha Hirvonenii (1999) gii dutká mo sáme giella jávkan váikkuha sámi identitehta hálddašeapmái. Goit ge sámi identitehta ii leat jávkan vaikko giella lea jávkán (Sarivaara 2010).

2.3.1 Sámáiduhttin

Geat mii leat, gos mii boahit ja man guhká mii leat gávdnon, leat gažaldagat maid sáhttit jearrat go galgat muhtin álbmoga gullevašvuoda guorahallat. Álbmoga gullevašvuoda sáhtta ipmirdit dainna lágiin ahte leat mánggalágan govahallamat mat defineret gullevašvuoda oktasašvuhtii, ja mii lea stuorát go lagamus bearaš rámmat. Govahallamat sáhttet ilbmat iešguđet ge lágan fearániin mánggalágan aspeavttain, muhto mas muhtin guovddáš elemeanttat geardduhuvvojit (Høgmo 1989). Identitehtadoaba lea čadnon ovttaskas olbmo duogázii, ja etnisitehta doaba ges lea čadnon muhtin dihto álbmogii. Identitehtaráhkadus lea iežas eallingearddi hábmen, earáid relašuvnnaid vuodul. Olbmo etnalaš identitehta hápmašuvvá earáid vuordámušaid vuodul maid deaivida siskkobealde iežas gullevaš álbmoga ja earáid bokte. Ovddeš áiggi olmmoš riegádii muhtin identitehtii, otná servodagas olmmoš ieš vállje makkár identitehta háhká aktiivvalaš doaimmaid čađa. Bauman (2004) oaivvilda ahte otná postmodearna áiggi olmmoš hábme ieš iežas identitehta, identitehta sáhtta heivehit ja maiddái molssodit. Identitehta gažaldaga sáhtta govvidit eahpeštádisin, dan sadjái go bissovažžan postmodearna fenomena dulkoma vuodul (Hirvonen 2003).

Identitehta doaba geavahuvvo fágalaččat mángga láhkai. Identitehtagažaldat govvida eanet geat mii háliidit leat, dan sadjái go muitala geat mii duodai leat. Thomas Hylland Eriksen (2008) navdá, seamma go Bauman, ahte iešgovva ii leat juoga bissovaš, muhto molsašuvvat dilálašvuodaid vuodul. Mo mii iežamet ja earáid govvidit, lea vuolggasadjin dasa mo mii váikkuhit ja válljet. Eriksena ipmárdusa vuodul de identitehta ii dárbbas leat bissovaš ja rievddakeahhtá, muhto sáhtta rievddadit sihke diđolaččat ja eahpediđolaččat, ja sáhtta maiddái váikkuhit ja válljet..

Sámi identitehtas leat mánga hámi ja lea olles áigge rievdamme. Otná sámi identitehta hálddašeami sáhtta govvidit luoddaearus gaskal árbevirolašvuoda ja odđááiggi, ja maiddái

gaskal sámi- ja álgoálbmoga oktavuodain. Ja maiddá gaskal báikkálaš- ja globálalaš gullelašvuoda. Sámi identitehta digaštallojuvvo áŋgirit sihke akademalaš dásis ja maiddá lea ságastallanfáddán olbmuid árgabeaivve ságastallamiin. Muhtin birrasiin lea sámevuohka diehttelas, eará báikkiin fas čihkosis. Arild Hovland (1996) lea dutkan sámi nuoraid identitehta gažaldaga 1900-logu loahpas, guorahallan lea čađahuvvon Guovdageainnu ja Gáivuona nuoraid gaskkas. Son čuoččuha sámi nuoraid identitehta hálddašeami máŋgga dáfus mearkkašahttin. Okta dain guovddáš earuin gaskal árbevirolaš- ja ođđaáiggi servodaga, lea čadnon dasa mo olbmos huksejuvvo identitehta ja iešdovdan. Guovddášdoahpagat dása leat “olahepmi” ja “joksan”. Son govvida dáiinna lágiin; árbevirolaš servodagas olbmuid identitehta huksejuvvui olaheami bokte su váhnemiid ja lagasbirrasa navdimis ja dán olbmo eallingeardi lei lámččojuvvon dán vuodul, ja čujuha Giddensii (1991) mo otná servodagas olmmoš refleksiivvalaččat hábme iežas, ja nu ii leat čanastat olbmo váhnemiid ja eallinvuorbbi duohken (Hovland 1996). Dát sisttisdoallá dan ahte ii leat šat oktavuohka gaskal olbmo váhnemiid ja olbmo eallinmannolaga. Eallimis ii leat mihkkege addon, mii dagahivčče viiddis ságastallamiid dan risiko dilálašvuodas masa olmmoš lea gártan. Sámi elihta lea eamiálbmot gullelašvuoda alcceseaset oamastan ja sámi kollektiivvalaš identitehta lea čadnon sámi oktavuhtii, oktasaš sámi symbolaide ja rájakehtes sámi gullelašvuhtii. Dása gullá maiddá eamiálbmot dilli ja ipmárdus ahte sámit leat oassin eamiálbmogiin miehtá máilmmi. Høgmo (1986) gieđahallá sámi identitehta ásaheami beliid. Son čállá artihkkalisttis, man jorgalivččen sámegeallii “goalmmát molssaeaktu”, sámi identitehta molsuma golmma buolvva čuovvuma bokte. Vuosttaš buolva humai sámegealla, nubbi buolva molssui gealla sámegeallas dárogillii, ja goalmmát buolva massii oalát sámegealla. Son govvida dáiinna fearániin mo sámi álbmot hilgguiežaset álgovuolggá kultuvrralaš iešvuoda ja gullelašvuoda ja buhtadii sámi kultuvrra sadjái dáža artikulerejuvvon kultuvrra. Goalmmát buolva dárustii ja čihke iežaset sámevuoda, ja sii ohppe eallit dážan. Høgmo ja Pedersen (2012) fievrredeaba giellamolsun fearána njealját bulvii, sii leat dálá sámi nuorra olbmot geat diđolaččat leat dovddašgoahtán sámevuodaset. Dát nuorat geat dál leat ohcagoahtán sámiruohttasiid ja oahppagoahtán sámegealla. Dáid nuoraid ođđa dovddaheami sámi gullelašvuhtii dagaha ahte sii fertejiet rekonstrueret iežaset gullelašvuoda ovddeš ipmárdusa vuodul otná rievdamá ektui.

2.3.2 Giellaoahppama motivašuvdna

Giellaoahppamii gávdnojit máŋggat ákkat, okta ággan sáhtta leat boahhteáigge bargovejolašvuodaid ávkkestallamii. Eará ágga ges ahte lea dárbbalaš gelbbolašvuoda

háhkamii ja studeremii (Baker 2006). Todal (2002) lea doavttirdutkosis dutkan earret eará sámegiela oahppama ákkaid. Son čujuha Gardner ja Lambert (1959) go govvida olbmuid giellaoahppama motivašuvnna. Soai leaba juohkán guovtti oassái olbmuid motiivvat välljet giela oahppat, ja gohčodan dáid instrumeanttalaš motivašuvdnan ja integrašuvdna motivašuvdnan. Instrumeanttalaš motivašuvdnan lea go olmmoš háliida oahppat giela ekonomalaš ákkaid dihte ja oaidná dán dakko bokte alccesis ávkin. Dán giellaoahppamii ággán sáhtta leat ahte giellamáhttu addá juogo ruđalaš, virggálaš dahje oahppohuksema ovdamuniid. Integrašuvnnalaš ágga ges lea go dovddaha gullelašvuoda ja identifisere iežas muhtin gielalaš jovkui, ja danne háliida čiekŋalit ipmárdusa dan joavkku kultuvrra birra. Todal lasiha vel ovtta motivašuvdna beali maid gohčoda jotkkolaš motivašuvdnan, dán mearkkašupmi lea go olmmoš háliida oahppat giela iežas historjjá ja identitehta nannemis.

2.3.3 Giella ja gullelašvuota

Sámegiella lea dehálaš identitehta ja kulturguoddi (Balto 1997; Magga 2006; Høgmo 1989). Giella govvida ja gaskkusta sámi eallingearddi, sámi árvvuid, guottuid ja sámi kultuvrra. Sámi iešvuota ja vuoddoárvvut fievrreduvvojit buolvvas bulvii giela vehkiin. Sámegiela ovdáneapmi ođđaáigásaš giellan ovdánahtta maiddá sámi kultuvrra (Magga 2006). Tetzchner (2014) čuoččuha ahte giella lea sosiálalaš gulahallangaskaoapmi mii addá olbmuid geat gullet seammá kultuvrii oktasaš gullelašvuoda. Gielas lea maiddá oktasaš koda mainna mii lonohallat jurdagiid, dovdduid ja oaiviliid. Lea váttis dáid sierranas fenomenaid earuhit nubbi nuppis. Kommunikašuvdna lea ieš dat váldu gielalaš funkšuvnnas. Giellaoahpahuš lea dehálaš aspekta olbmo identitehta ovdáneapmái (Øzerk 1997). Sandvik ja Valvatne (2007) doarjuba dán jurddašemi ja čilge giela leat identitehta dovdomearkan, ja joatká čilgemis giellageavaheami dovddahit geat mii leat ja geanin mii háliidit leahkit. Dat maiddá muitala guđe sosiála joavkkuid mii gullat ja guđe joavkkuid mii ieža háliidit čatnat gullelašvuodaideamet. Gielas lea dađi eanet identitehta mearkkašupmi, jus gullá kultuvrii dahje jovkui mii lea áitojuvvon dahje jávkame. Identitehta lea juoga maid mii coggat go háliidit, ja dainna lágiin olmmoš sáhtta välljet identitehta dovddahit justu nu mo heive sidjiide. Sámi identitehta lea hui girjái ja mánggabealat. Jus mii mihtidit gullelašvuoda sámegiela máhtu vuodul, de leat oallugat geat gahččet eret dien joavkkus. Vaikko mis lea oktasaš giella, de guhkkin eret buot sámis hálldašit min oktasaš giela. Sámegiella lea goit ge navdojuvvon leat sámi álbmoga guovddáš ovttaštahti gullelašvuoda fáktorin (Høgmo ja Pedersen 2012).

Hovland (1996) čujuha ahte giella sáhtta leat deháleamos ja vuđoleamos dovddaheapmi sámi gullelašvuhtii. Viidáset čilge ahte giella muitala olbmo kultuvrralaš dahje persovnnalaš identitehta, ja ahte giella lea gulahallan gaskaoapmin mii addá viiddiduvvon kultuvrralaš dovddaheami olbmuid deaivvadeamis, vaikko dáid olbmuid giellamáhttu lea mángga dásis. Dákko bokte lea giella gulahallangaskaoapmi mii muitala geat mii leat ja gosa mii gullat. Sámeigiella árvu lea badjánan ovddeš áiggiid rájes, dan áiggis gos sámevuolta ja sámeigiella lei badjelgehččon ja mas ii lean árvu. Otná dilis sámeigielas lea árvu ja geavahuvvo kultuvrralaš dovdomearkan.

Giella lea identitehtahuksejeddji, dainna lágiin ahte dat čatná olbmuid oktii ja ovddida oadjebasvuodadovddu iežaset duogážii, vaikko olbmot eai gulahala ollislaččat sámeigillii (Leirvaag 1999). Sámi identitehta sáhtta ilbmat mángga dáfus, muhto dávjá dáhpáhuvvá giela, árvvuid, norpmaid ja eallinvuogi bokte (Balto 1997). Sámeigiella máhtu bokte sii čalmmustit sámi identitehta alcceseaset ja earáide. Dákko bokte lea sámeigiella máhttu nanneme sámi iešdovddu.

Sámevuolta lea eallán monokultuvrralaččat sámi ruovttuin ja bearrašiin priváhta arenain. Almmolaš arenain, nugo skuvllas, sámevuolta lei eanet čihkosis (Høgmo ja Pedersen 2012). Sámi gullelašvuolta dulkojuvvo eará láhkai go dáža gullelašvuolta, dan sivas go lea olbmuid ipmárdussii cieggan dákkár govva ahte buot sámit hupmet sámeigiela, vázzet gávttiin ja juiget (Johansen 2009). Irja Seurujärvi-Kari (2010) lea dutkan sámiid, Norgga ja Suomabeale, geat fárrejit gávpogiidda, ja lea guorahallan mo sii hálldašit ođđa dili sámeigiela ja kultuvrra seailuheamis. Son deattuha ahte sámeigiela seailuheapmi lihkostuvvá doppe gos dán ovddidit diđolaččat, ja nannosepmosit sin gaskkas geat besset skuvlla vázzit sámeigillii

2.4 Giellaoahpamus

Gávdnojit máŋggat teorijat giellaoahppamii. Nergård ja Tonne (2008) čujuheaba Cummins ja Long (1983) čuoččuhusaide gos navdo ahte odđa giela oahppan váldá guhkes áiggi, ja árvoštallo viđa gitta čieža jahkái joksat kognitiivva gáibádusaid vuodul gulahallama. Dutkiid gaskkas ii leat ovttaoavilvuolta makkár oahpamusvuogit ja teorijat buoremusat huksejit ja ovddidit nuppi giela gelbbolašvuoda oahpahusa. Seamma guoská nuppi giela oahppamii, masa eai ge leat čielga bealit mat effektiviserejit ja nannejit. Dat masa lea ovttaoavilvuolta lea ahte odđagiela oahppamis ferte giella leat olámuttos, sihke njálmmálaččat ja čálalaččat. Dutkiin ii leat ovttaoavilvuolta makkár vugiiguin buoremusat oahppat giela. Lea maddái eahpe-čielggas mo galgá gulahallat ja man ollu oahpahalli ieš galgá máhttit sátnádit (Ellis 1994).

Ollu varas dutkamušat čájehit njálmmálaš doaimmaid ja digaštallama leat dehálaš bargovuohkin mii ovddida nuppi giela oahppama ohppiide alit dásis. Riikkaid gaskasaš dutkamušain dát gohčoduvvo interakšuvnnalaš hypotesan (Nergård ja Tonne 2008). Berggreen ja Tenfjord (1999) maid čuoovvleaba dán ipmárdusa, gos gielalaš ovttasdoaimman gehččo dehálaš gáldun giellaoahppamii.

2.4.1 Nubbigiella ja nuppi giela oahppan

Berggreen ja Tenfjord (1999) čilgeba ahte nubbigiella lea dat giella maid olmmoš oahppá lassin eatnigillii. Nubbigiella sáhtta leat eanet go okta giella, ja gielat maid oahppá goalmádin ja njealjádin lohkkovuođot maddái nubbingiellan. Gielat maid mánná oahppá ovdal go šaddá golmmajahkásaš, muittuhit ollu eatnigiellaoahppama, nuppi giela oahppama sáhtta earuhit das maid oahppá lunddolaš oktavuodain ja das maid oahppá oahpahusa bokte. Oahpahusa bokte nuppi giela oahppamis geavahuvvo bagadus, oahppomateriálat ja bargobihtát (Berggreen ja Tenfjord 1999). Nubbigiella navdo leat dehálaš gulahallamis ja servodatoassálastimis, gos oahppi ferte hálldašit giela vai galget birget dan servodagas gos giella geavahuvvo. Eará olbmuiguin servvoštallamis beassá giellaoahppi oahppat geavahit input gulahallanvuogi, mas vurdojuvvo ahte oahppi ieš beassá produseret iežas oaviliid iežas sániiguin (Ellis 1994). Lea váttis earuhit nuppi giela dutkamuša obbalaš giellaoahppamis. Nuppi giela máhttu lea dehálaš maddái olggobealde skuvlla gos oahppit ohppet giela. Olggobealde skuvlla oahppit deaividit giela iešguđetlágan hámis, ja ferte dalle jođánit

hálddašit spontána gulahallama ja ieš máhttit geavahit giela. Nuppigielaohppi ferte jođánit máhttit heivehit iežas mánnggalágan gielladiliide (Berggreen ja Tenfjord 1999).

Giellagelbbolašvuoda huksejuvvo seammás go oahppá giela, ja giellaoahppandilálašvuodat fertejit heivehuvvot ohppiide giellamáhtu ja dási ektui. Go oahppi hukse alccesis giellamáhtu dihto fáttáin, de dat dagaha ahte oahppi beassá geavahit dán gelbbolašvuoda hukset ovddeš máhtu seamma fáttás ođđa máhttui (Baker 2006). Lea duodaštuvvon ahte oahppi gii ieš dovda dárbbu oahppat eará giela, oahppá jođáneappot go son gii oainne dan dárbbu (Berggreen ja Tenfjord 1999).

2.4.2 Nuppigiela oahpamusmodeallat

Nuppigielaohppama sáhtta govvidit golmmain guovddáš oahppanproseassain main sáhtta leat seammá pedagogalaš vuodđu, namalassii sosiála, kognitiiva ja gielalaš proseassa (Tenfjord 2013). Sosiála fáktoriin lea olu dadjamaš nuppigielaohppamii, vaikko ii álohii leat njuolgo váikkuhus. Sihke gullama hárrái, gulahallama bokte ja oahpahusa kvalitehta meroštallamis lea sáhka mo ovddidit nuppigiela gelbbolašvuoda giellaoahppis. Sosiála bealit leat dehálažžan giellaoahppamis, ja leage sosiála konstruktivisttalaš oahppanteoriija ja sosiokultuvrralaš teoriija mat eanemusat leat deattuhan dáid beliid. Kognitiivva giellaoahppama ferte geahččat psykologalaš perspektiivvas, kognitiivva nuppigielaohppamis lea interakšuvdna lahkoneapmi guovddážis, gos geahččat oktavuodaid gaskal ságastallanproseassa ja oahppama. ‘Input’ galgá strukturerejuvvot dainna lágiin ahte oahpahalli fuomáša giellastruktuvrraid, ságastallan lea vuosttažettiin sosiála proseassa mii maddái ovddida kognitiivva beliid. Oahpahusa ságastallamis ii leat álohii mihtun gulahallan nu go dábálaččat ságastallamiin lea guovddážis. Oahpaheaddji ja oahppi gaskkas ságastallamis sáhtta ipmárdus leat mihtun, iige gulahallan. Oahpahusa ságastallama dovdomearka lea go oahpaheaddji bagadallá oahppi su eavttuid vuodul ja gos oahpaheaddji mudde giela oahppi dási mielde ja heiveha gulahallama dan vuodul. Gulahallama eaktun ferte leat oahpaheaddji vejolašvuolta rievdadit dahje geardduhit sisdoalu, danne go giellaoahppan proseassas leat gielalaš fenomenat dehálaččat. Nuppigiela oahppamis lea dehálaš fuomášit makkár gielalaš bealit sáhttet leat álkit ja mii sáhtta leat váttis oahppat, ja fuomášuhttit manne lea nu. Giellastruktuvrralaš bealit veahkehit ipmirdit giellavuogádaga (Tenfjord 2013).

Gávdnojit mánnggalágan nuppigiela oahpamusmodeallat. Dutkamušat eai čájjet ovttagardánit buoremussan guhte ge modealla, muhto baicca čujuhit iešguhtet oahpamusmodeallaid

ulbmiliidda. GievrRAS vuogit navdojuvvojit doaimmet buoremussan ohppiid guovttegielalašvuoda ovdáneamis. Todal (2002) čujuha mo Baker juohká guovttegielatvuoda oahpahasvugiid guovtti vuohká, namalassii láivvesvuohki ja beaktilisvuohki. Dás deattuhuvvo oahpahas ulbmil, ja man giela bokte nubbigiella oahpahasvuo go lea láivves vai beaktilis modealla. Beaktilis modeallas leat guokte giela aktiivvalaččat geavahas ja adnojit didolaččat maiddái eará fágain go giellaoahpahas, dán vuogi sáhtá maiddái gohčodit giellalávgunmodeallan. Dán vuogis deattuhuvvo giella man mánát unnimusat máhttet. Láivves guovttegielalašmodealla lea dalle jus giellaoahpahas lea dušše gielladiimmuin, ii ge muđui oahpahasvuo eará oahpahas. Dát vuogit leat dutkiid bealis ráhkaduvvon vai buorebut analyseret oahpahas ovdidanvugiid. Minoritehtagiela ovdánahttimii dárbbasuvvo beaktilis oahpahasmodealla. Skuvlavuogádagas váilu oktasaš ipmárdus mo giela ealáskahttit beaktilit vugiin, mas livčče ulbmilin ohppiid čeahppudahttit ja loktet bajitdási giellaoahpahasii (Todal 2007B).

3 Metoda

3.1 Iežan bargoduogáš

Mun lean oahpahan sámegeiela nuppigeiela ohppiide geat leat hui máŋgga dásis. Dán barggu čálidettiin lean máŋgii suokkardallan iežan giellaoahppama, ja muittašan maŋos dasa go ieš mánnán ohppen dárogeiela. Sámegeiella lea mu eatnigeiella ja mun bajásšadden sámigielat gilázis. Juohke giđa jođiimet geasseorohahkii, ja leimmet doppe gesiid gitta čakčii go fas sirdáimet. Geasseorohat lei ránnjásuohkan gos mus ledje aivve dárogeielat stoahkanustibat, ja mun fertejin oahppat dárustit vai gulahallen iežan dárogeielat olbmáiguin. Mánát 70-logus eai čohkkán ruovttus tv- dahje eará teknihkalaš ávdnasiiguin, mii leimmet baicca eanaš áigge ovtastallame olgun. Stoagadettiin mii gulahalaimet aivve dárogillii, ja dakko bokte ohppen dárustit hui árrat, ja ollu árabut go eanas mu skuvlaoappát- ja vielljat geat orro birra jagi seamma gilis. Muittán bures vuosttaš jagiid mánáidskuvllas gos mis ledje dárogeielat oahpaheaddjit, ja mo mun dávjá lávejin gártat dulkan miel ohppiide. Dalle in fuomášan ovdamuni máhttit eará giela, go dat lei lunddolaš munnje máhttit dárustit vai gulahallen iežan geasseolbmáiguin. Eaktun munnje beassat dan birrasii ja searvat daid mánáid stoahkamii lei ahte ohppen dárustit.

Rávisolmmožin válden sámegeielat oahpaheaddjioahpa ja barga ovttagielat sámegeielat bargobirrasis ja orron sámegeielat báikegottis. Nuppelot jagi dassázii fárrerjin guimmiinan ja iežame máná guovttuin sámegeielat gilázis gávpoġii. Min ođđa ruovttubáikkis gullui aivve dárogeiella, sámegeiella lei unnitlogu giella mii dagahii ahte jus áigguimet deaivvadit eará sámegeielagiiguin de šattaimet ieža gávdnat daid. Sámegeiella lei guhkkín eret lunddolaš oassin min lagasbirrasis ja árgabeaivvis. Munnje ja máná guktui rahpasii máŋgga dáfus ođđa gielalaš máilbmi. Dovddedin alddán ođđa beallái dalle. Mun ledjen váhnen beallešaddi mánáide, ja atnen liige návccaid sudno sámegeiela várjalit amaset massit dan maid ruovttus leigga huksen. Máná guovttos leigga guovttegeielat sámegeiel dárogeielagat, go leigga eallinagiska dárustan áhčineaskka ja su beali fulkkiiguin. Sámegeiela gal leigga čizžemilkkiin árben. Ođđa báikkis soai lunddolaččat gávnaiga dárogeielat stoahkanolbmáid, ja ovtta gaska soai álggiiga maiddái gaskaneaskka dárustit. Dalle ledjen diddolaččamus sudno láidesteamis sámástit, ja leimmet ge nu dávjá go vejolaš mu ruovttubáikkis servvoštallame sudno eatnibeale fulkkiiguin gos buot gulahallan lei sámegeillii. Dáppe min ođđa orrunbáikkis dasa lassin oahpásnuhttiin ja

dolvvodin sudno eará sámegiela mánáid ruovttuide. Lihkkoš lei go gávdnui sámegiela skuvlafálaldat min ođđa ruovttubáikkis. Sámi váhnenfierpmádat lei nubbe dehálaš gávnadanbáiki gos eará sámi váhneamat deaivvadedje. Diekkár vehkiin nagodeimmet seailuhit sámegiela min ruovttus.

Mun lean váldán oahpaheaddjioahpu ja mu pedagogalaš doaimmat ja bargoduogáš gullet ollislaččat sámi oahpahussii. Lean bargan sámegieloahpaheaddjin vuoddoahpahusa buot dásiin ja oahpahan rávisolbmuide sámegiela álgodási rájes. Mun oahpahišgohten sámegiela skuvllain gos sámegiella lei liigefágan ja fálaldahkan ohppiide geat ledje dan välljen. Ohppen hirbmat ollu dáid jagiid go barga sámegieloahpaheaddjin gávpoga vuoddoskuvllain. Vásihan dájvá ahte go ledjen oahpahan sámegiela iešguđet ge fáttáid iežan ohppiide, de ledje sii mángii vajáldahtten dan vahkkoloahpa ja luomuid maŋŋá, mii dagahii ahte mii fertiimet lávket maŋos ja geardduhit fas ođđasit. Ohppiid oahppanhállu ja váilevaš bargomokta ii lean sivalaš dán dillái. Áicen baicca ohppiid geat duođai háliidedje oamastišgoahit sámegiela ja áŋgirit barge sámegiel diimmuin gos eanas áigge besse duhkoraddama bokte sámástit. Dáid bottuid sii árvvoštalle hirpmus movttegis oahppanboddun. Skuvllain gos barga ledjen okto sámegieloahpaheaddji, ja mu mielbargit eai balljo diehtán ge ahte sin skuvla fála sámegieloahpahusa. Juohke oaidnaleamis jáhkke mu leamen juogo studeantan dahje sadjásažžan. Sin in eisege sivahala, go bargodili geažil guovlalaštin skuvllain ovdal go jotken nubbái. Dán barggus dovden iežan hui okto ovddideame sámegiela. Seammás munnje dalle lei hirbmat stuora vásáhus vásihit sámegiela nie unnin ja hearckes dilis. Sámegiel doarjja ruovttuin lei unnán, ii fal dan dihte go eai beroštan das, muhto váhnemiid váilevaš giellamáhtu geažil. Váhneamat dovddahedje stuora áŋgirusšama ja vuordamušaid sámegiela oahppamii. Váilevaš oahpponeavvut lei okta eará hástaleaddji bealli, mii dagahii ahte ieš bargagohten ráhkadallat ollu heivehuvvon oahpponeavvuid. Vaikko dovden iežan hui okto sámegielguoddin, de mus lihkus ledje sámegieloahpaheaddji kollegat váldoskuvllas geaiguin lei lagas ovttasbarga ja bagadallan. Sin haga illá jáhkán livččen joatkán dán barggus, go dat bargobiras mearkkašii ollu mu dalá bargomoktii ja loaktimii. Oahpaheaddji ámmáhis ja eadneolmmožin, de miedihan ahte lean mángii vásihan hástalusaid ja rahčamušaid sámegiela geažil sihke iežan mánáid ja bargodili dáfus. Lean mángii šaddan garradit iežan bealuštan dihte sámegiela ja sámevuođa, seammás go lean ándagassii addán earáid diehtemeahtunvuođa geažil. Go mun dál lean lávken dutkanmáilbmái, de lean rabasmielat áššiide mat deaividit dutkanámmáhis, daiguin vásáhusaiguin mat mus lea lávkkas.

Dan áiggi go luhpen vuodđoskuvllaoahpaheaddjin ja lonuhin barggu, deaivvadin máŋgii iežan ovddeš ohppiiguin, ja lunddolaččat sámástišgohten singuin nu go juo álo dahken go deaivvadan olbmuiguin geat leat oahppame sámegiela. Sii dávjá eai ipmirdan eai sáni ge mu ságastallamis. De mun lávejin geahččalit sámegillii sin láidestit vai das boadášii veahá gulahallan. Máŋggas dain nuorain atne dán unohassan ja veahážiid mielde muhtimat garvigohte muinna deaivvadeamis, ja dan gal ipmirdan bures. Buot dát fuomášumit čuhce munnje ja lei erenoamáš láittas áicat man hearckes dilis sámegiella duodai lei, erenoamážit nuoraid gaskkas. Dát nuorat han ledje válljen sámegiela skuvlejumi ja geavahedje návccaidis ja guhkes áiggi oahppat giela. Máŋgii smihtten ja suokkardallen mo sáhtášeimmet mii ovttrasáididit ja dakko bokte sealluhit sámegiela mánáid ja nuoraid gaskkas. Lei ge dáid áiggiid ahte mus badjánii beroštupmi dutkagoahit sámegiela ahtanuššama.

Todal (2007B) govvida giellabargi akšuvdnadutkiin geas lea mihttun ovddidit ja nannet giela, ja dakko bokte ovttasbargat báikkálaš searaiguin vai giella ovdánivčče ja dainna lágiin háhkat eanet geavaheddjiid. Sámegiella oahpaheaddjin mun lean bargan máŋggain iešguđetlágan arenain, ja lean dego Todal váillahan báikkálaš ja almmolaš giellaealáskahttin proseassaide reaidduid. De go bargagohten iežan masterbargguin, oidnen oahpaheaddjiinformánttain juste seamma ohcaleami go mus alddán ge lei. Ášši ovddiduvvui mu bealis ja boadusin dán barggus lei ahte Oahpahusdirektoráhta, Romssa fylkasuohkan ja Sámi lohkanguovddáš lágidedje vuosttaš deaivvadeami gos sámegiel oahpaheaddjit serve oktasaš čoagganeapmái. Dan čoahkkimis biddjui johtui bargojoavku mas álggahuvvui sámioahpaheddjiide fierpmádat. Sámi lohkanguovddáš ovttas Sámedikkiin doarjjui barggu ja nu besse sámi oahpaheaddjit álggahit iežaset sierra oahpaheaddji fierpmádaga mas šattai namman NetSam. Dán fierpmádagas lean ieš dál jodiheaddjin. Illudan johtuibidjat doaimmaid gos beassat oahpaheddjiid dárbbuid ovddidit ja sin jienaid almmuhit skuvlla eiseválddiide. Sámi lohkanguovddáš lea čállán čielggadeami gos leat guorahallan sámi oahpaheaddjifierpmádaga álggaheami.²¹

²¹ http://sammas.no/sites/samas.no/files/utredning_om_samisk_laerernettverk_-_norsk_oversettelse.pdf
25.10.2015

3.2 Iežan birrasis dutkat

May Britt Postholm (2005) fuomášuhtta ahte dutki ieš ferte čalmmustahttit iežas reaiddu kvalitatiivvalaš dutkamušas, mii mearkkaša ahte dutki ferte dutkat iežas subjektiivvalaš ja oktagaslaš teoriijaid mat ovdanbuktet su duogáža.. Maiddá ahte son ovdanbuktá su vásáhusaid ja muosáhemiid ámmáha ja beroštumiid dutkančuolmma ektui. Nu go ovdalis daddjon, de lea mu beroštupmi sámegiela fágabirrasii váldomotiivan dán bargui. Iežas birrasis dutkat, sáhtta buktit ollu hástalusaid. Balto (1997) deattuha muhtin beliid mat leat fuomášan veara go olmmoš dutká iežas birrasis. Son čuoččuha ahte jus dutki ii doala govtolaš gaská dutkamuššii, de sáhttet áššit šaddat oassin alddis, ja dutki sáhtta manahit dieđuid jus diktá iežas árvvuid stivret. Nuppe bealis de rahpá dutki giella- ja kodamáhttin vuđolaš dovddu ja dieđu dutkanfenomenaide. Eaktun lihkestuvvamii lea mainna lágiin dutki hálddaša rollastis (Balto 1997). Dutkat iežan sullasaš bargosaji ja birrasa lea leamaš munnje ovdamunnin ja movttiidahttin. Leat leamaš oahpes áššit maiguin lean beassan bargat ja seammás fuomášuhttit skuvllaide ahte sámegiel oahpahus maiddá lea dutkanfáddá. Lean hui giitevaš ja dovdén aivve buresboahitima buot skuvllaide gos bessen deaivvahit sámegiel oahpaheddjiiguin ja sin ohppiiguin. Oahpaheaddjit juhke ángirit vásáhusaideaset ja rahpasit muitaledje iežaset bargodilálašvuodain. Oahppit maiddá milloset serve jearahallamii ja sis orron vuohttime didolašvuoda čilgedettiin iežaset sámiduogáža. Dáid beliid válljen dulkot alcesan guoskevaš ovdamunnin, go munnje leat sin bargobeavvvit oahppásat mángga dáfus. Lean ge smiehtastan iežan objektiivvalaš beali go lean nu lahka dutkanarena ahte sáhtášin čalmmehuvvat, nu ahte in oainne dehálaš beliid dutkamis. Orun iežan mielas nagodan geahččat gáidan čalmmiiguin.

3.3 Metodaválljen

Gávdnojit mánggat vuogit mo sáhtášii čoavdit dán barggu dutkančuolmma. Dán kápihttalis čilgen ge metodaválljema dieđuid čoaggimis. Dutkanmetoda galgá leat veahkkin dieđuid čohkkemii ja odđa dieđuid ovdanbuktimii. Metoda lea reaidu mii geavahuvvo dieđuid čohkkedettiin (Hjardemaal ja earát 2002). Holme ja Solvang čilgeba čuovvovaččat: “Metoda lea reaidu mii lea dárbbášlaš go galggat čadahit dieđalaš dutkanbarggu” (Holme ja Solvang 1996). Metodaválljen mearriduvvo dutkančuolmma vuodul, ja dán barggu lei dárbu válljet

dutkanvuogi mii guorahallá mánggaid beliid giellaoahpahas. Dutki ferte ieš meroštallat guhte vuohki buoremusat čuvgeha čuolmma (Holme ja Solvang 1996).

Čuolmmačoavdimii lean válljen kvalitatiivvalaš lahkoneapmi, mii mearkaša ahte dieđuid viežžan lea nu luohthahtti go vejolaš ja eaktun lea ahte čoggojuvvon dieđuid sáhtá dulkot. Dutkamuša ulbmilin lea gávnnahit oahpaheddjiid ja ohppiid oaiviliid giellaoahpahussii. Dutkanoassálasttiide lagasvuoda huksen lea váldoprinsihpain kvalitatiivvalaš lahkonoassálasttiide. Kvalitatiivvalaš vuogis geahččala dutki iežas bidjat dutkanoassálasttiid dillái vai buorebut ipmirdivčče sin ipmárdusa (Hjardemaal ja earát 2002). Dát vuohki gáibida lagasvuoda oassálasttiide. Holme ja Solvang (1996) oaivvildeaba hearckes beallin sáhttit leat dutki váikkuheapmi dutkandilálašvuhtii, dieđuide ja sutnje gean jearahallá. Hjardemaal ja earát navdet kvalitatiivvalaš guorahallama bures heivet govvidit eaŋkalosiid ollislašvuhtii (2002). Heajut bealli dán vuogis lea go bohtosiid lea váttis buohtastahttit (Holme ja Solvang 1996).

3.3.1 Kvalitatiivvalaš dutkanmetoda

Dalle go mearridin čállit dutkamuša giellaoahpahusa birra, háliidin dutkangažaldagaide gávdat vástádusa dakko bokte ahte persovnnalaččat deaivvadit iežan dutkanoassálasttiiguin. Kvalitatiivvalaš dutkamušas lea dutki hui guovddázis danin go lea son gii čohkke empiralaš materiála mii lea gávdnamis. Kvalitatiivvalaš dutkamuša bajit dási mihttun lea buvttadit dutkanoassálasttiid duohtavuoda sin iežaset geahččanguovllus. Kvalitatiivvalaš dutkan sisttisdoallá dutkat olmmošlaš proseassaid duohtavuodas ja ipmirdit sin iežaset čalmmiiguin. Dutki galgá rahpasit vuostáiváldit informántta dieđuid (Postholm 2005). Kvalitatiivvalaš metoda berre geavahuvvot jus dieđuid leat čohkkeme jearahallama bokte.

3.3.2 Kvalitatiivvalaš jearahallan

Kvale (1997) govvida dáinna lágiin kvalitatiivvalaš jearahallama:

... jearahallamis lea mihttun viežžat čilgehusaid informánttaid eallimis, dáinna ulbmiliin ahte beassat dulkot fenomenaid sin čilgehusain.

Kvalitatiivvalaš jearahallamiin lea mihttun oažžut ollislaš ja viiddis dieđuid mo olbmot vásihit muhtin dili dahje fenomena. Jearahallamis bohtet ovdan dieđut mo informántta ipmirda

vásáhusaid ja dáhpáhusaid iežas eallimis. Jearahallama bohtosat buvttadit dieđu jearahalli ja muitaleaddji konteavsttas, mas fas rieggáda ođđa dieđa (Thagaard 2003). Jus mihttun lea geahčadit informánttaid vásihemiid ja muosáhusaid muhtin áššiin, de lea kvalitatiiivvalaš jearahallan buorre vuohki. Iskkadeami lean ge čadahan jearahallama bokte gos áigumuššan lea gávnnahit mo sámegeiela oahpahus vásihuvvo dain iešguđetge skuvllain.

3.3.3 Čadaheapmi

Go jearahallamii ráhkkanišgohten, čállen buot áššiid man birra áigon guorahallat. De ráhkadin jearahallanofelačča man divodallen ja heivehin. Áigon hábmet seamma sullasaš gažaldagaid goappáge jearahallanjovkui. Hábmet buriid ja buvttalaš gažaldagaid lei áddjás bargu.

Thagaard (2003) lohka leat dehálaš dovdedit gažaldagaid váikkuheapmái ja dan geažil hábmet gažaldagaid čielgasit, dat maiddái ovddida barggu luottehahttivuođa. Gažaldagaid gárvvisteami maŋŋá geahččaladden jearahallat alddán ovdeš oahppi ja ovdeš kollega, geaid dihten addit ávkkálaš rávvagiid gažaldagaid doaibmamii. Sudno rávvagiid vuodul lasihin ja heivehin jearahallančuoggáid. Jearahallama áigumuššan lei informánttain oččodit ollu dieđuid dán ášši birra maid ledjen guorahallame. Jearahaladettiin stivrejin ságastallama fáttáid vuodul maid ledjen ovdagihtii välljen. Seammás dikten sin humadit rahpasit dihto áššiid birra ráfis, in ge bissehan ovdal go dovden sin leat gearggusin joatkit ságastallamiin ođđa fáttá birra. Kvalitatiiivvalaš jearahallama áigumuššan lea oččodit maŋggabealálaš ja valljugas dieđuid (Thagaard 2003).

3.4 Analyisa metoda

Kvalitatiiivvalaš dutkamuša dovdomearka lea ahte maŋggat bealit gokčēt nuppiid, dat guoska erenoamážit analyisa bargui ja dulkomii. Dutki reflektere bohtosiid čohkkemis mo sáhtta dulkot daid. Analysabargu álgá juo jearahallamiid álggus, ja joatka transkriberedettiin (Thagaard 2003). Mun välljejin iežan barggus čohkket dieđuid kvalitatiiivvalaš jearahallamiin,. Mun jearahallen buot informanttaid, mas jearahallanskovi geavahin vuoggahit ságastallama. Buot jearahallamiid báddejin, ja dan maŋŋá transkriberejin buot dieđuid. Transkriberemis čállen riektáčállin vuohkái, in ge váldán buot bottuid ja jienaid fárrui main ii orron mearkkašupmi. Maŋŋel buot jearahallamiid ledje hui ollu dieđut čohkkejuvvon. Dalle

áigen analysabargguin mas guorahallagohten struktuvrra bohtosiin. Bohtosiid čohkkema maŋná čorgegohten ja áigen kategoriseret ja oheat minstariid. Katogorijjat leat ráhkaduvvon bohtosiid vuodul, mat ihte guorahallamis. Bohtosiid guorahallamat ja kategorijjat leat teorehtalaš lahkonanvugiin dulkojuvvon.

3.4.1 Reliabilitehta ja validitehta

Buori dutkamuša bohtosiid eaktun leat reliabilitehta ja validitehta mihttomearit. Reliabilitehta mearkkaša ahte dutkamuš galgá leat luohtehahti (Hjardemaal ja earát 2002). Guorahallamiid bohtosat eai gáibiduvvo leat seamma jus eará dutkit guorahallet dan seamma ášši. Eaktun guorahallamii lea baicca ahte mánggalágan áššit sáhttet váikkuhit bohtosiidda. Dutki jearranvuohki sáhtta maid váikkuhit. Mángga ládje jearrat seamma ášši, sáhtta leat prinsihpalaš vuohkin iskkadit reliabilitehta, ja dássedisvuoda sáhtta iskat jus jearahallá goabbat áiggis dan seamma ášši, oaivvildit Hjardemaal ja earát (2002). Skuvlajahki lea čadnon áigodagaide gos juohke doibmii lea várrejuvvon sierra áigi ja goas guhtege barggut galget čađahuvvot vassis áigái. Čakčat lea huššás áigi skuvllas go lea odđa skuvlajagi álgin, ja dat áigodat goas oahpaheaddjit plánejit skuvlla doaimmaid olles jahká. Gidđa lea fas skuvlaloahpahan áigi. Dalle oahpaheaddjit geardduhit dehálaš áššiid, ohppiide mearriduvvojit árvosánit ja sii ráhkkanit loahpalaš eksámeniidda. Buot dát bealit váikkuhit dutkanbohtosiidda jus skuvllas čađaha dutkamuša. Danne lea ge dehálaš váldit vuhtii dákkár beliid dutkamušas ja geahččalit heivehit skuvla áigodaga áigemeiriide.

Validitehta sisttisoallá eavttu ahte bohtosat mat leat čohkkejuvvon guorahallet dan maid galgat guorahallat. Validitehta gáibida lágalašvuoda, mii mearkkaša ahte dutkanvuohki dutká dan maid lea ovdanbuktán. Dutkamuša kvalitehta lea dan duohken makkár dieđateorehtalaš vuolggasuorgi das lea, ja dutkamuša luohtehahttivuohta nannejuvvo jus lohkki beassá čuovvut olles dutkanproseassa. Validitehta eaktun lea ahte bohtosiid dulkon lea vuđolaččat duodaštuvvon, ja ahte bohtosiid vuostálasvuodát maiddái sáhttet duodaštit buori dutkamuša (Postholm 2005). Dieđut mat bohtet ovdan dán dutkamušas meroštallojuvvojit luohtehahttin dahje váliidan, vaikko bohtosat eai čájjet seamma oaiviliid.

Dainna eavttuin ahte metodalaš ovdagihtii addon njuolggadusat dieđuid čohkkemis leat vuhtiiváldon, de lea jáhkehahti ahte gávdnosat dán dutkamušas gos oahppit ja oahpaheaddjit leat jerron, addet luohtehahti gávdnosiid seammaláganvuodain ja erohusain. Seammás ferte muittuhit ahte dát dutkamuš ii okto atte ollislaš vástádusa maid sáhtáii fievrredit eará

skuvllaide, dahje leat lágalaččat luohtehahtti eará dilálašvuodain. Guorahallan sáhtta baicca geavahuvvot jus galgá fuomášuhttit beliid main leat seamma bohtosat.

3.4.2 Populašuvdna ja ovdabargu

Dutkamuš lea čadahuvvon viđa joatkkaskuvllain Finnmárkkus ja Tromssas. Skuvllain lea davvisámegiela oahpahas ja leat olggobealde sámi hálddašanguovllu. Skuvllaid välljemii lei eaktun ahte leat sullii seamma sturrosaš gávpotskuvllat gos oahpahit sámegiela nuppigiela. Dáin skuvllain lea davvisámegiela oahpahas. Buot eará fágain lea oahpahas dárogillii, earret dain iešguđet giellafágain.

Dalle go ledjen mearridan makkár skuvllain háliidin dutkat, sáddejin reivve skuvllaid hálddahasaid mitalin iežan áigumuša ja ohcen lobi beassat jearahallat ohppiid ja oahpaheddjiid. Buot skuvllat mihte jearahallamii searvat. Ovdal go vulgen skuvllaide, šiehtadin ovdagihitii áigemeiid sámegiela oahpaheddjiiguin. Diehtoreivve mu masterbarggu birra ledjen sádden ovdagihitii juohke skuvlla oahpaheadjái, mas jerren duodašteami searvama. Mun in lean ovdagihitii välljen ohppiid geaid jearahalan go vulgen skuvllaide. Sámegieloahpaheaddji bovdjedje mu searvat sin oahpahussii gos bessen deaivvadit ohppiiguin luohkkálanjas. Dán deaivvadeamis mitalin iežan masterbarggu áigumuša, ja seammás jerren ohppiin vuolgášii go fárrui jearahallamii. Sámegieloahpahasas ledje sámegiela nuppigiela oahppit searválaga iešguđet dásiin ja oahpposurrggiin. Buot oahppit geaid jerren searvat, vulge fárrui jearahallamii, ja čájehuvvui ahte ii lean váttis oážžut ohppiid searvat. Sii geat serve ledje ilus go besse leat fárus dán jearahallamis. Ohppiid jearahallamiin lei stuora erohus vástadusaide guhkkodagas. Muhtimat čilgejedje oanehaččat ja earát fas hupme hui guhká ja vuđolaččat, ja buohkain ledje ollu oaivilat sámegielfága birra. Lean jearahallan ovcci oahppi ja vihtta oahpaheaddji. Jearahallanskovvi lea ráhkaduvvon dutkančuolmma vuodul guovtti ulbmiljovkui, namalassii ohppiid- ja oahpaheddjiid v́aras.

Jearaldagat jearahallanjoavkkuide leat oahpahasguoskevaš áššiin, nugo oahpahas organiseren, oahppoplána, oahpahanvuogit, oahpponeavvut ja oahppandoaimmat.

Informánttat besse ieža välljet áigo go vástidit sámegillii vai dárogillii, buot oahppit välljejedje vástidit dárogillii. Oahpaheaddjit vástidedje sihke sámegillii ja dárogillii. Mañnel buot bohtosiid čohkkema, mun transkriberejin jearahallamiid. Mañnel dan, de jorgalin ieš

buot materiála sámegillii. Jearahallamis doibme gažaldagat rabas gažaldahkan gos oahppit ieža besse rahpasit vástidit juste nu mo guhtege válljii dulkot daid.

3.5 Dutkanoassálastit

Dáppe presenteren ohppiid ja oahpaheddjiid geat leat oassálastán dán dutkamuššii. Gohčodan sin sihke informántan ja dutkanoassálastin. Lean jearahallan 14 informántta oktiibuot joatkkaoahpahas. Sámi servodat ja sámi skuvlafágalaš biras lea unni ja čađačuovgi, mii dagaha ahte sáhtta leat álki dovdat geat leat oassálastán dán barggus. Dan geažil mun garvván dutkanoassálastiid presenteret vuđolaččat, muhto mitalan oanehaččat sin birra (gč. tabealla 1 ja 2), čiegusvuoda prinsihpa geatnegasvuoda geažil. Oahppiinformánttaid válljemis lea ahki vuosttaš kriteriia, danne go dán agi oahppit ieža sáhttet ovdanbuktit oaiviliiddiset ja vásáhusaid. Nubbi gáibádussan lea ahte sii čuvvot sámegiela nubbigiela davvisámegiela oahpahas joatkkaoahpahas. Oahpaheddjiide lei gáibádussan ahte oahpahit davvisámegiela nubbigiela joatkkaskuvllas.

Mun lean jearahallan ovcci oahppi gaskal 16–18 jahkásačča njealji skuvllas (tabealla 1). Oahppit geaid jearahalan vázze joatkkaoahpahas vuosttaš gitta goalmmát luohkás, sis lea sámegiella nubbigiella dássi 2 dahje 3. Dát oahppit leat lohkan sámegiela vuodđoskuvlla rájes. Eatnasiin lei leamaš sámegiellaoahpahas buot jagiid vuodđooahpahas.. Earát fas leat álgán ja heaitán sámegiela oahpahas. Oahppit leat strategalaččat välljejuvvon, dainna lágiin ahte sii ovddastit beliid mat leat relevánttat mu barggu dutkančulbmii, mas lei eaktun sámegiella nubbigiella oassálastin. Oahppit ovddastit buot joatkkaskuvlla luohkkadásiid. Ohppiide ja oahpaheddjiide lea biddjon fiktiivva namma.

Sámi nuoraid doahpaga dán barggus čujuhan sámi nuoraide riddosámi guovlluin geain ii leat sámegiella ruovttugiella, nuorat geat leat välljen sámegiela gelbbolašvuoda háhkát skuvlla oahpahas vehkiin.

Oahppi	Ahki	Sámeigiella skuvllas	Váhnemiid sámeigielladuogáš
Elle	16	11 jagi	Eadni ii máhte Áhčči ipmirda
Niillas	17	12 jagi	Eadni ii máhte Áhčči hupmá bures
Márjá	16	6 jagi	Eadni ja áhčči eaba máhte
Ken	18	8 jagi	Eadni ja áhčči eaba máhte
Rávná	17	12 jagi	Eadni hupmá veahá Áhčči ii máhte
Live	16	11 jagi	Eadni hupmá Áhčči ii máhte
Biret Elle	17	11 jagi	Eadni ii máhte Áhčči ipmirda, ii huma
Mons	16	11 jagi	Eadni hupmá bures Áhčči ipmirda, ii huma
Klemet	16	5 jagi	Eadni ja áhčči eaba máhte

Tabella 1: Galle jagi lea leamaš sámeigiella oahpahuš skuvllas, ja váhnemiid sámeigiella máhttu.

Oahpaheaddji	Oahpaheaddjioahppu	Galle jagi bargan sámegiel oahpaheaddjin
Ánne	Oahpaheaddji oahppu	Eanet go 10 jagi
Laila	Oahpaheaddji oahppu	Vuollet 10 jagi
Elle	Oahpaheaddji oahppu	Eanet go 10 jagi
Jovvna	Praktihkalaš pedagogihkka	Eanet go 10 jagi
Máret	Oahpaheaddji oahppu	Vuollet 10 jagi

Tabella 2: Oahpaheddjiid pedagogalaš oahppu ja bargoduogáš. Oahpaheddjiide lean navdán fiktiivva namaid. Čiegusvuoda geatnegasvuoda geažil in eanet mital sin birra.

3.6 Joatkkaskuvllat

Duogázin dán skuvlasuorggi válljemii lea vuosttažin danne go buoremusat dovddan joatkkaoahpahusa. Mus lea alddán guhkimus bargoduogáš dán dási oahpahusas ja lean lassin joatkkaoahpahusa oahppaplánabargguide ja eará joatkkaskuvlla guoskevaš doaimmaide searvan. Vihtta skuvlla leat mielde dán dutkanbarggus. Skuvllaid oktasaš duogáš lea ahte dát gullet olggobeallái sámi hálddašanguovlluidd, leat gávpotskuvllat ja sullii seamma sturrosaččat ohppiid logu ektui. Vuosttaš gulahallan skuvllaiguin lei skuvlajodiheddjiiguin telefonna ja e-poastta bokte. Buot skuvlajodiheddjit ledje hui positiivvalaččat ja sávve munnje bures boahtima sin skuvlii. Okta skuvlajodiheddji logai ahte viimmat muhtin čájehii beroštumi dutkat dán fáttá, danin go sii oidnet sámegielfága dehálažžan iežaset skuvlii.

Oahpaheaddjiinformánttat gullet vida skuvlii ja oahppit fas golmma skuvlii. Mun mannen ieš golmma skuvllii gos jearahallen ohppiid ja oahpaheddjiid. Dain guovtti eará skuvllain mun deaivvadin oahpaheaddji guovttuin olggobealde skuvlla. Jearahallamat ledje sihke sámegillii ja dárogillii. Informánttat besse ieža mearridit makkár gillii sii háliidedje ságastit. Jearahallanskovvi lei čállon sihke dárogillii ja sámegillii. Buot jearahallamat leat vuosttažettiin báddejuvvon, ja mañnel transkriberejuvvon ollislaččat. Jearahallamat mat leat dárogillii čadahuvvon, lean ieš jorgalan sámegillii mañnel transkriberema. Buot báddemat leat sihkkujuvvon mu vuorkkáin. Informánttaid jearahallamat leat anonymiserejuvvon.

Dutkamuša čađahettiin barga buohtalaga sámegeilli ja dárogilli. Dát lei sihke áddjás ja moalkás bargu. Válljejin goit ge ná čađahit, dánne go sámegeilla lea mu mielas dehálaš geavahuvvot maiddái dutkamušain. Dieđuidčohkken čađahuvvui áigodagas skábmamánu 2011 gitta ođđajagimánnui 2012.

Álgo gažaldagat doibme jearahallama álggahussan ja presentašuvdnan. Muhtin informánttat ožžo liige gažaldagaid, dakko dokko lei lunddolaš čuovvolit ja oažžut vuđolat vástádusa. Vai informánttaid iežaset jietna galgá gullot, de lean válljen geavahit muhtin sitáhtaid ollislaččat ja dulkoma haga. Dát leat biddjon váldokategoriijaide gosa lunddolaččat gullet. Empiriija vuodđun lea ohppiid ja oahpaheddjiid jearahallan, ja lea guovtti oasis, gos ohppiid jearahallamiid ovdanbuvttán álggus, ja das maŋŋel oahpaheddjiid jearahallan.

Sámi nuoraid doahpágiin dán barggus čujuhan sámi nuoraide riddosámi guovlluin geain ii leat sámegeilla ruovttugeillan, nuorat geat leat válljen sámegeilla gelbbolašvuoda háhkat skuvlla oahpahusa vehkiin.

4 Empiriija

Dán kapihttalis ovdanbuvttán dutkama bohtosiid. Lean välljen informánttaid jearahallamiid presenteret sierra oassin, mas digaštalan bohtosiid teoriijaid vuodul dainna ákkain ahte in seagut bohtosiid iežan dulkomiin. Ohppiid jienaid almmuhan juogo njuolggositerema bokte dahje oktiigesson mitalussan. Seamma vuogi lean välljen oahpaheddjiid jearahallama bohtosiin. Álggahan gažaldahkan láidestit dutkamuša fáddái lei ohppiid duogážiis sáhka. Oahppiinformánttat galge vuosttažettiin mitalit ahte navdet go sii iežaset sápmelažžan, ja čilget mainna lágiin sii árvvoštallet sámevuodaset. Go jerren ahte leat go sii sápmelaččat, de buohkat árvvoštalle iežaset sámi duogáža sámegeiela máhttima vuodul. Eatnasat dain ohppiin, earret guoktása, lohke iežaset leat sámegeielagiid mañisboahhtit ja muitaledje sin áhkuid ja ádjáid, dahje eará boarrásit fulkkiid sámástan. Muhtimiin sis leat nubbi dahje goappašat váhnemat geat hupmet sámegeiela.

4.1 Ohppiid jienat sámegeiela oahpahusa hárrái

Buot oahppit lohket iežaset leat sápmelažžan, earret Ken ja Klemet geat leigga eahpesihkkarat. Ken čilge ahte son jáhkka goit iežas gullat sámi sohki, vaikko su váhnemat eai leat goassege sutnje lohkan ahte sii leat sámít. Muhto son ieš navdá áhči bealde leamen sámesogalaš, vaikko sámi gullevašvuoda birra sii eai goassege huma ruovttus. Ken lei áidna oahppi gii ii diehtán hupme go su fuolkkit sámegeiela. Son lei gulaskuddan iežas váhnen guoktás dán áššis, muhto son ii lean ožžon albma vástádusa. Klemeta váhnemat eaba ge sámástan, muhto sutnje ii lean ge dehálaš diehtit gullá go sámisohkii, lohka ieš. Live, gean eadni lea čielga sámegeielat ja sámi gilážiis eret, mitala ahte su eadni lea su áhččái maiddái álgán oahpahit sámegeiela dan geažil go sudno máná guovttos leaba álgán skuvllas oahppat sámegeiela. Go oahppit galget árvvoštallat sámegeiela duogáža sámevuoda ektui, de mitala Live go su áhku ja áddjá humaiga sámegeiela ja ollu su fulkkiin sámástit, de dát dagaha ahte son muhtin muddui atná iežas sápmelažžan. Lea maiddái dan geažil son ieš háliida oahppat sámástit, vai oahppá fulkkiid ja bearraša giela. Rávná maiddái lohka sámegeiela leat hui dehálaš fáktoriin su sámevuhtii, ja lohka son lea eanet sápmelaš go máhtta sámegeiela. Elle

definere iežas sápmelažžan, vaikko ii loga iežas leat boazosápmelaš. Son muitala ahte su áhčči lea sápmelaš ja eadni lea rivgu, ja lasiha vel iežas dávjá árvvoštallat iežas duogáža, ja lohka gávnahan iežas leat bealle sápmelaš ja bealle rivgu. Son lasiha: “..lea hui erenoamáš leahkit sápmelaš, danne go eai leat nu mánggas geat leat sámít. Ja juste dan lea somá jurddašit. Ja dan geažil lean ge hui rámis”. Niillas gal navdá iežas leat albma sápmelažžan ja lasiha vel ahte son lea eret sámí gilážis, vaikko lea bajásšaddan gávpogis. Sin gilis hupmet eanas boares olbmot sámegeiela, vaikko nuorat eai leat oahppan váhnemiin sámegeiela, de leat dál ollu nuorat oahppame sámegeiela skuvllas, lasiha vel. Niillas muitala vel ahte váikko su áhčči lea čada sámegeielat, de son ii huma sámegeiela, danne gii ii leat lunddolaš suinna sámástit. Su eadni ii máhtán sámegeiela, ja danne sii leat aivve dárustan ruovttus.

Sámegeiela giellagelbbolašvuoda lassin čilgejit oahppit sámí gullevašvuoda leat dehálažžan sidjiide. Biret Elle deattuha man dehálaš sutnje lea sámí duogáš ja čilge ná: “Sámí identitehta lea hui, hui dehálaš munnje”. Dáinna čuoččuhusain son deattuha ahte sámevuolta lea dehálaš sutnje. Muitala vel ahte son lea dál oahppame goarrut gávtti, luhka ja gápmagiid, nu ahte son dainna máhtuin beassá maiddái duoji fievrredit viidáset. Rávná maiddái čujuha gáktegeavaheapmái ja lohka ahte go sápmelaččat vázzet gávttiin, de sii dainna lágiin vel eambo duodašit iežaset sámí gullevašvuoda. Elle mielas gávttiin son muitala iežas dovdduid sámí gullevašvuhtii ja lohka ahte sus lei gákti badjelis dalle go lei konfirmántta ja dan maŋjel miessemánu 17. beaivvi ávvudeamis. Dakko bokte son almmuhii iežas sámí duogáža. Mons lea eahpesihkar sámí gullevašvuodas ektui, ja lohka váruhit dáruiduhttinproseassa sihkon eret su sámí genaid. Seammás lohka ahte son ii livčče dovdan iežas liikka ollu sápmelažžan jus ii livčče máhtán sámegeiela.

4.1.1 Motiivat välljet sámegeiela oahppat

Lea stuora ovttaoaivilvuolta ohppiin go galget árvvoštallat sámegeielfága välljema. Buohkat leat välljen vuosttažettiin dan dihte go sii háliidit oahppat sámástit. Lassin dan dihte go sii leat sápmelaččat. Leat goit ge vel liige ákkat manne leat välljen oassálastit sámegeiel oahpahussii. Klemet lohka ahte sus lea hui hállu oahppat sámegeiela ovdalii duiskageiela. Sámegeiella lea su mielas hui fiinna ja gelddolaš giella, ja lea giella maid dáppe davvin hupmat, ja kultuvrralaččat lea hui buorre máhtit. Son lohka vel ahte dál son beassá hupmat sámegeiela olbmuiguin geat eai máhte dárogeiela. Boahhteáiggis son lea plánen váldit dihtorteknologalaš oahpu, ja dalle son jáhkká sámegeielmáhtu leat ávkin. Seammás fuomášuhtá ahte sámegeiela

lea ávkkálaš oahppat danne go dat lea nubbi almmolaš giella Norggas. Muitale vel iežas leamaš Guovdageainnus ja doppe hupme buohkat sámegiela mii su mielas lei oba gelddolaš vásihit. Son ii loga diehtán Sámedikki giellamovttiidahttin stipeandda birra dalle go välljii sámegiela fágan, muhto deattuha stipeandda leat buorren ovdamunnin ja diehtá mángasa váldán sámegiel fága stipeandda geažil.

Boahhteáiggi bargovejolašvuodaid geažil lohka Mons välljen lohkat sámegiela, ja jáhkka šaddat álkit oazžut barggu jus son máhtta eanet gielaid. Son gal lohka välljen sámegillii oassálastit danne go oazžu Sámedikki giellamovttiidahttin stipeandda ja vel danne go ii dárbaš váldit odđadárogiela. Dehálaš ágga mii maddái vuodušta dán su välljema, lea go su váhnemat eaba leat beassan oahppat sámegiela mánnán. Ná son čilge dien birra: “Mus lea nu hállu oahppat sámegiela. Eadni ja áhčči leaba sápmelaččat, ja soai eaba ieža leat beassan oahppat sámegiela. Ii áhkku ge beassan oahppat dáruiduhttima geažil. Juste danne mun nu háliidan oahppat sámástit”. Mons oaivvilda ahte leat nu mánggat ákkat dasa manne son háliida oahppat sámegiela. Stuurimus ággan goit ge lohka leat danne go son háliida oahppat sámegiela albma ládje, ja vel danne go son ieš lea sápmelaš. Niillasis ja Kenas leat sámegielat olbmát geaiguin háliideaba gulahallat sámegillii go sii leat fárrolaga. Ken muitala ahte sámi biras lea šaddan hui dehálaš oassin su eallimis, danne sus lea beroštupmi ja hállu oahppat giela. Stipeandda birra son ii diehtán dalle go álggii sámegielain, muhto son válddii sámegiela danne go oazžu lassi oahppočuoggáid dainna. Niillasis lei mánáidskuvllas ja nuoráidskuvllas sámegiella, ja danne sutnje lei lunddolaš sámegiela välljet. Son jotkkii sámegielain danne go son háliidii oahppat eanet. Elle ii loga álggus diehtit juste manne lea välljen sámegiela, ja muhto lasiha fas ahte lea gal vuosttamuzžan danne go áigu oahppat giela. Son lasiha vel ahte lea maddái ággan ahte beassá eret odđadárogiela oahpahasas. Sus lea leamaš sámegiella mánáid- ja nuoráidskuvllas ja danne dál välljii joatkit. Son čilge ná: “Mun áigon oahppat eanet ja hukset dasa maid ovdalaččas juo ledjen oahppan”. Son ii háliidan amasgiela oahppat, ii ge odđadárogiela lohkat, stipeanda maid Sámediggi juohka ohppiide geain lea sámegiella skuvllas dagahii ahte son välljii joatkit sámegielain. Live välljii sámegiela danne go su eadni bijai su sámegieloahpahasii mánáidskuvllas, su eadni háliidii ahte son galgá albma ládje oahppat sámegiela. Joatkkaskuvllas Live jotkkii sámegielain danne go son de ieš háliidii oahppat eanet, ja lasiha ahte lea hui buorre leat mánggagielat. Live lasiha vel ahte dál son beassá eret odđadárogiela oahpahasas. Live árvvoštallá sámegiela leat hui erenoamáš giellan ja su mielas lea buorre leat mánggagielat. Sámegiel diimmuin sis lea hui somá, su mielas. Son vel sávva ahte sámegielgelbbolašvuodda boahta sutnje buorin dadistaga go álgá bargguid

ohcat. Su fuomášuhtta leat ovdamunnin go hálddaša sámegiela, erenoamážit go ohcá bargguide dáppe davvin. Sámedikki stipeanda lea ágga manne son váldá sámegiela, ja lohká iežas oažžut máŋga duháha.

Sámegiela oahppan lea dehálaš sutnje su sámi duogáža geažil, lohká Biret Elle, geas lea áibbas čielga oaivil go muitala sámegiela oahppama birra ja lohká ahte:

Lea eanemus duogáža dihte. Ja mus livčče hui miella beassat gulahallat sámegillii iežan bearrašiin. Ja jus mun oaččun máná goassege, de mun háliidan iežan mánnái oahpahit. Ja dalle mun ferten ieš máhttit.

Biret Elle háliida oahppat sámegiela danne go sámegiella lea dákkár giella maid buohkat eai máhte, ja seammás de oahppá iežas kultuvrra birra. Su mielas lea hui čáffat máhttit sámegiela ja hupmat beassat sámegiela olbmáiguin. Sámegiella fága birra son lohká ahte:

Eará oahppit leat positiivvalaččat. Muhto sii sáhttet maid jearrat manne mun logan sámegiela. Ja de boahte diet ahte "...don han oaččut mas sámegiela stipeandda". Mun jáhkán ahte sii dárbašit ohcat eará ákkaid dohkkehit dan go dan ahte mun lean mahkáš sápmelaš. Ja danne lea sámegiella stipeandda juoga čilgejus dasa ahte manne mus lea sámegiella skuvllas.

Son lohká hirbmat buorren sutnje olmmožin beassat oahppat sámegiela ja lea nu mávssolaš bealli maiddái su identitehtii. Su mielas lea giellamovttiidahttin stipeanda hui buorre fálladat vai eambo oahppit lohket sámegiela. Lohká ahte dat buot eanemus positiivvalaš bealli sámegiela oahppamis lea ahte hehte sámegiela oalát jávkamis. Ja dakko bokte viidáset fievrredit sámegiela nu ahte ii jávkka oalát.

"Mun háliidan oahppat sámegiela danne go lea mu iežan giella ja danne lea dat munnje hui dehálaš", lohká ges Rávná, gii lohká vel háliidit oahppat dan kultuvrra birra masa sus lea stuora beroštupmi, ja masa son ieš maiddái gullá. Sosiálalaš beliid dihte maiddái vällje oahppat sámegiela danne go sámegieloahpahus dagaha ahte sidjiide ohppiide šaddá iežaset unna sámi birrasaš gosa earáin ii leat gullevažuohta. Dohko besset dušše sii gain lea sámegiella. Stipeanda lea bonus, su mielas. Márjá, geas ii goabbáge váhnen sámás, lohká iežas háliidit oahppat sámegiela bures, danne go son lea sápmelaš. Sámegiella guoská hui olu su identitehtii, ja son muitala ge ahte sutnje olmmožin lea dát nu mávssolaš bealli. Su mielas lea hui dehálaš ahte sámiálbmot ieš oahppá iežas giela. Loahpas vel deattuha ahte dat buot eanemus positiivvalaš bealli sámegiela oahppamis lea ahte son beassá váikkuhit sámegiela bisuheamen ealli giellan boahte áiggis.

4.1.2 Giellaoahpamus

Sámegiela oahpamus lágiduvvo hui máŋgga láhkai, mitalit oahppit. Oahppit mitalit iežaset bargat ollu seamma sullasaš vugiiguin. Eanas oahpaheaddjit logaldallet ja oahpahit távvalis. Lohkan, čállin ja guldaleapmi leat eanemusat deattuhuvvon oahpamusvuogit. Muhtin oahpaheaddjit bidjet ohppiid speallat oahpamuspealaiguin diimmuin, ja dalle lohket oahppit iežaset ollu beassat sámegillii ságastit iežaset dásiid vuodul. Eanas oahppit leat duđavaččat oahpamusvugiin ja lohket iežaset ovdánit fágalaččat. Sii maiddái váillahit njálmmálaš oahppanvugiid gos sii ieža beasaše eanet ságastallat oahpamusas.

Min oahpaheaddji lea nu čeahppi oahpahit, lohka Biret Elle go čilge iežaset oahpamusas. Son čilge viidáset ahte oahpaheaddji čállá távvalii ja čilge hui bures buot áššiid. Oahpaheaddji deattuha odđa sániid oahppama ja danne sis leat sátnegeahččaleamit vahkkosaččat, ja lohka dán leat stuora veahkin oahppat odđa sániid. Danne lea su mielas hui mávssolaš doalahit seamma sámegielloahpaheaddji, go oahpaheaddji de juo diehtá maid sii máhttet ja mo sii buoremusat ohppet. Son buohtastahtta mannan jagi go sus lei gáiddusoahpamus, ja dalle sis eai lean geahččaleamit, muhto aivve sisaaddiin čálalašbarggut. Dál sis leat ollu njálmmálaš geahččaleamit, ja sii leat speallan máŋggalágan spealuid. Oahpaheaddji čilge grammatihka vuđolaččat ja čállá máŋgii távvalii, ja sii leat vel ožžon grammatihkkaskovi mii čilge sojahemiid, ja dat lea su mielas hui buorre vuohki oahppat. Live lea maiddái duđavaš oahpamusvugiiguin ja čilge ahte oahpaheaddji molsu vugiid hui vuohkkasit. Sus lea sihke távvaloahpamus ja veahá speallan. Ja de sii čállet teavsttaid. Sis leat maiddái njálmmálaš barggut, ja buot dát dagahit ahte sámegiella lea oalle álkis fága, su mielas. Ja lohka iežas leamen hui aktiiva diimmuin, go dalle son oahppá ollu, iežas mielas. Son mitala iežas dál bargat mihá eanet sámegiel diimmuin go mánáidskuvllas, go oaivvilda ahte dalle sis ledje heajos oahpaheaddjit. Márja maiddái mitala ahte oahpaheaddji čállá távvalii ja sii čállet dan fas girjái, ja dan maŋnel hupmet dan birra vel. Ja de sii ožžot bargobihtáid, ja de manna oalle bures čoavdit daid. Sis lávejit muhtomin leat ovdanbuktimat. Oahpaheaddji ii bállo dárus singuin, ja dat dagaha ahte sii fertejit ipmirdit dan mii daddjo sámegillii. Muhto jus sii jerret veahki go eai leat ipmirdan, de gal oahpaheaddji čilge dárogillii. Son jáhkká dása leat ággan ahte su oahpaheaddji sávva ohppiid oahppat ollu hupmat sámegillii. Dát lea buorre áigumuš, mii su mielas lea hui buorre. Lohka iežas ollu oahppan danne go fertejit gulahallat sámegillii. “Diimmuin mii speallat spealuid, ja dakko bokte oahppat hui olu hupmat. Sámegiela mis lea albma hearvá”. Márja lea hirbmat giitevaš go beassá oahppat sámegiela ja lohka ahte “.. lea albma gelddolaš oahppat sámegiela”. Son háliida deattuhit ahte sámegiella lea hui ávkkálaš

fága. Son buohtastahtta engelasgielain mii sus lea leamaš máŋga jagi, ja oaivvilda sámeziel fága leat mihá buoret fáldahkan. Sámeziel diimmuin son lea nu oadjebas ja dat lea heivehuvvon sutnje ja su fágalaš dássái. Sámeziel diimmuin son lea dego ruoktot boahtime. Su mielas sámezieloahpaheaddji oaidná oahppi dárbbuid, ja váldá sin vuhtii, ja oaidná makkár oahppi son lea. Sivvan dasa jáhkká son leat ahte go sus ja dain eará ohppiin lea seammá kultuvra ja seammá duogáš, mii fas dagaha ahte buohkat dihtet nubbi nuppi dilli.

Sis galggašii leat eanet njálmmálaš hárjehallamat, lohká Mons, de sii bággehalašii hupmat eanet sihke diimmuin ja maiddái muđui. Son deattuha ahte oahpaheaddji galggašii sin bágget hupmat ja oahppat eanet ođđa sániid ja daiguin bargat diimmus. Oahpaheaddji lea su mielas hui čeahppi grammatihka oahpahit, ja son oahppá dalle hui ollu go barget grammatihkain. Go sii muhtomin spellet, de son dovdá iežas oahppat hui bures, ja fuomášuhtta ahte jus sii beasašii vel rollaneaktit de gal jáhkášii iežas oahppat buoremusat. Váttisvuodát šaddet jus son ieš galgá fuomášit man birra ságastallat earáiguin. Dalle son ii máhte mitalit ii maidege, ja ii ge máhte doalahit ságastallama earáiguin iige loga máhttit geavahit dan maid ovdalačas lea oahppan.

Dihtora bokte oahpahas lea vuohki maid Ken oahpaheaddji geavaha ollu, ja Ken lohká iežas oahppat ollu dán diimmuin. Sii barget ollu grammatihkain, ja maiddái ságastit ollu diimmuin. Sátnegeahččaleamit leat su mielas hui buorit ja son lea fuomášan ahte iežas áŋgiruššan diimmuin addá buriid bohtosiid.

Távvaloahpahasas Rávná ii loga oahppat nu ollu, vaikko sii ollu barget dainna. Girjiid lohkan lea nubbe vuohki mainna sii bargat ollu diimmuin, mitala Rávná. Obbalaččat ii loga iežas oahppat nu ollu sámeziel diimmuin daiguin vugiiguin mo oahpaheaddji oahpaha, muhto ii loga mitalan dan iežas oahpaheaddjái. Muhtomin sii besset bargat koartaspealuin main leat ollu iešguđet lágan sánit, dalle lohká iežas oahppat veahá eanet. Sii lávejit maiddái geavahit neahttasiidduid hárjehallat sámeziela.

Sámeziel oahpahasas galggašii leat eanet struktuvra ja čađahuvvot seamma vugiin vai álkidivčče oahppama. Klemeta mielas sámezieloahpahas dávjá lea hui moivvas ja oahpaheaddji guoskkaha veahá duon ja veahá dán ášši. Son sávva ahte oahpašii lánkkis lánkkái metoda, dalle son oahpašii buorebut ja diedášii maid sii galget oahppat oktiibuot. Son sávva maiddái ahte sii galggašii beassat bargat muhtin fáttáiguin eanet, vai sii oahpašii eanet sániid ja dalle šattašii eanet ávkkálaš oahppan. Dál lea su mielas sámeziel oahpahas hui moivvas, ja go vel sámeziella muđui ge lea hui váttis ja moalkás giella oahppat. Sis lea maiddái hirbmat

ollu maid galget oahppat. Dasa lassin sii galget ipmirdit ja oahppat buot grammatihkkavuogádaga gos leat substantiiva kasushámit ja vearbasojaheamit mat su mielas leat nu váddásat. Son sávva eanet struktuvrra ja čorgatvuoda diimmuin, ja buorebut plánejuvvon sisdoalu.

Ovttageardánis bargovuohkin, lohka Niillas, go čilge iežaset bargovuogi ja muitala ahte sii leat aivve luohkkálanjas go lea sámegiella. Girjeoahpamus ja távvaloahpamus deattuhuvvo eanas áigge, ja oahpaheaddji ii geavat giellalaboratoria, iige spealuid, iige vel filmmaid ge čájjet. Elle maid muitala ahte sii eai geahča filmmaid, eai ge bargga internehtain ja neahttabargobihtáiguin. Sii leat veahá speallan, ja son livčče háliidan mihá eanet speallat, go dainna vugiin son iežas mielas oahppá buot buoremusat.

4.1.3 Sámeiel fága progreshuvdna

Makkár fágalaš ovdáneami oahppit vurdet sámegiela oahpamusas? Ohppiin leat iešguđetge lágan vásáhusat go čilgejit iežaset fágalaš ovdáneami. Eanas oahppit oaivvildit ahte sii ohppet veahá sámegiela, muhto ii ge nu ollu go ieža sávašii. Ággan dasa lohket sámegiela leat váttis giellan oahppat. Sin mielas lea váttis árvoštallat juste man ollu sii leat oahppan. Live ja Elle mielas soai oahppaba seamma ollu sámegielas go dain eará fágain. Live lohka alddis leamen buori ovdáneami, muhto grammatihka váldá guhkes áiggi oahppat sutnje, ja son ipmirda dál eambo ja eambo das. Son váilla eanet geahččalemiid vai dieđášii iežas fágalaš dási. Joatkkaskuvllas galget leat alit gáibádusat go nuoraidkuvllas, lea Elle oaivil. Sutnje lea dássi áibbas heivvolaš, vaikko lea beare ollu grammatihkka oahppan. Lasiha vel ahte grammatihkka lea hui dárbbášlaš oahppat, jus beare eai livčče dat ollu váttis doahpagat maid vel galgá oahppat ja máhttit. Obbalaččat su mielas sus lea hui buorre oahppan ja fágalaš ovdáneapmi sámegielas. Biret Elle gal lohka iežas oahppat sámegielas mihá eanet go eará fágain ja vuodusta ahte su oahpaheaddji lea nu čeahppi ovdanbuktit buot maid oahpaha. Lasiha vel ahte buohkat sin joavkkus ohppet duodai ollu. Son rámda iežaset oahpaheaddji ja lohka ahte son gal ánsšáša hui ollu rámi dan ovddas, danne go sii ohppet nu ollu.

Muhtomin lea su mielas váttis ipmirdit dan mii oaivvilduvvo go oahpaheaddji čilge, muitala Ken. Ken mielas sámegielas lea áibbas dohkálaš dássi, ja čilge ahte son ii máhte sámegiela áibbas njuovžilit vel. Oahppan lea olu dan duohken maid son ieš bargá, oaivvilda Ken, go galgá muitalit man ollu son oahppá sámegiela oahpamusas. Son muittaša maŋos joatkkaskuvlla vuosttaš luohkás, go sii álge áibbas álggu rájes gos galge geardduhit dan maid sii bures

máhte. Ovdamearkan dása mainna sii dalle barge lei ná: ” Mii du namma lea? Mu namma lea..”, ja dalle son oahpai hui jođánit. Muittaša vel ahte vuosttaš luohkás son oahpai ollu ja lei hui duđavaš dainna. Nuppi luohkás joatkkaskuvllas manai oahppan maŋos, go dalle badjáneđje gáibádušat, ja son ii šat iežas mielas oahppan nu ollu. Dasa ledje vel liige sivat, árvvoštallá son, ja namuha ahte dalle son fárrii eará skuvlii. Dát dagahii ahte son ii ieš šat nu ollu beroštan skuvllas ja váldán ovddasvástádusa oahppamii.

Lea váttis fuomášit ja mitalit konkrehtalaččat maid son lea oahppan sámegiel diimmuin, lohka Klemet, ja jurddaša guhká ovdal go fuomáša. Muhto jus son galgá buohtastahttit dan maid ovdal lea oahppan sámegiel oahpahasas, de son dál orru oahppame mihá eanet. Klemeta mielas lea heivvolaš dássi sutnje, vaikko muhtin áššit leat álkit oahppat ja earát fas leat hástalusson. Muhto obbalohkáii son árvvoštallá dán heivet sutnje hui bures. Ovdamunnin go sámegieloahpahasas leat nu moadde oahppi, lea ahte ovttaskas oahppi oažžu ollu veahki diimmuin, mitala Klemet. Sin oahpahasas deattuhuvvo hui ollu dat maid ovttaskas oahppi lea oahppan, loahpaha Klemet. Márjjá mielas rievddada su oahppan, ja lasiha ahte muhtomin lea hui váttis čuovvut oahpahusa ja muhtomin fas lea oalle álki.

Nuoraidskuvlla oahpaheaddjis son oahpai hui ollu, danne go dat oahpaheaddji geardduhii máŋgii dassáži go diđii ahte sii leat oahppan, čilge Rávná. Viidáset mitala ahte sii ságastalle dalle ollu nubbi nuppiin, eai ge dušše čohkkán ja čuvvon mielde távvalis. Rávná lohka iežas dalle oahppan hui ollu, ja sis ledje maid ollu njálmmálaš hárjehallamat olles áigge. Dalle sii ledje dušše golbma oahppi, ja dál sii leat guđas joavkkus, ja árvala soaitit oahppat buorebut go leat unnit joavkkus. Dálá oahpaheaddji čilge beare jođánit, ii ge gearddut dan maid sii galget oahppat, mitala Rávná, ja govvida oahpahusa ná:

Muhtomin gal šaddá beare váttis čuovvut mielde, orru leame nu ahte go ieš máhtá de ii ipmir ahte mii eat máhte. Soaitá ahte son ii ieš dan ipmir ahte go mii eat máhte, de lea váttis midjiide oahppat dan.

Su vásáhus lea ahte oahppan lea hui ollu oahpaheaddji duohken man ollu guhtege oahppi ovdána, ja ahte dalle ferte oahpaheaddji leat čeahppi heivehit oahpahusa ovttaskas oahppái.

Go oahppi ieš lea välljen váldit sámegiela, de ferte dohkkehit ahte lea hui váttis dán oahppat, oaivvilda Mons. Jus son oažžu ollu veahki bargat fágain, dalle láve suinna mannat bures, čilge son. Dat mas son ballá eanemusat, lea eksámen, vaikko sii leat geahččaladdan bargat ovdeš bihtáid. Dat bihtát ledje su mielas hirbmat váddásat ja dalle gal son beare áibbas darvánii čállimis.

4.1.4 Sámegeiella ii lohikko albma fágan

Sámegeiella ii leat nu duodalaš fága, ohppiid mielas, ja lohket ahte sámegeiella lea nu ollu earálágan go sin eará skuvlafágat. Klemet ii loga goassege jurddašan sámegeiela leamen hirbmat duodalaš fágan. Son oaivvilda dán danne go sii besset boahitit maŋŋit diimmuide ja ii ge mihkke ge dáhpáhuva dan geažil. Ja go vel sus lea váttis oažžut veahki sámegeiel fágii ruovttus, dat dagaha ahte son ii beasa dáinna bargat maŋŋel skuvlaáiggi ge.

Sámegeiella lea nu earálágan go eará fágat, oaivvilda Mons. Mons mielas lea sámegeielas heajut kvalitehta go eará fágain, vaikko son ii riekta máhte árvvoštallat manne. Dat lea odđasit fága go dat eará fágat, ja danne manná guhkes áigi ovdal go sámegeiella olle dohko gos dat eará fágat leat. Plánet eai ge leat dego eará fágain. Son jáhkká váldit várra guhkit áiggi ovdal go sámegeiella šaddá eanet albma fágan.

Unnán áiggi geavahit sámegeillii vahkkosaččat sihke ruovttus ja skuvllas, mitalit oahppit go galget árvvoštallat man guhkes áiggi iežaset geavahit. Buohkat vuigejit ahte sii eai vuorut sámegeiela oahppama, ja barget eanas beare sámegeielain oahpahasas. Lea stuora erohus man guhkes áiggi guhtege geavaha sámegeiel fágii. Juohke ovttaskas oahppi geavaha iešguđet guhkkodaga bargat sámegeiel fágain. Astoáiggi lohket sámegeielgeavaheami juo measta jávkosis. Oahppit mitalit maiddái ahte sámegeielain barget maŋŋel go buot eará fágaiguin leat geargan, ja ahte sii didolaččat vuoruhit sámegeiela maŋemussii. Sis eai leat bálljo leavssut ja sisaaddinbarggut addojit unnán, ja jus buohtastahtá eará fágaiguin de sii gerget jođánit bargobihtáiguin sámegeielas.

Mun in bargga sámegeielain maidege olggobealde skuvlaáiggi, Rávná mitala. Ja jus leat ruovttubarggut, de son bargá daid maŋŋel go buot eará fága bargguiguin lea geargan. Son didolaččat vuoruha sámegeiel fága maŋemussii, ja lohka ággan dasa leat ahte sis eai bálljo leat leavssut, ja danne go addojit unnán čálalaš barggut sidjiide skuvllas maiddái, ja sii gerget jođánit bargobihtáiguin sámegeiel diimmuin. Son mitala ahte sii eai oaččo bargobihtáid eaige leavssuid, ja ahte son eanas bargá fágain skuvllas. Oahppi mielas dat ii daga maidege sutnje danne go sus leat doarvá skuvlabarggut eará fágain. Biret Elle ja Klemet árvvoštallaba iežaska geavahit sámegeiel fágii gaskal kvártta ja diibmobeali, ja lohka sámegeiela bargobihtáiguin geargat hui jođánit. Oahppit lohka dasa ággan ahte sis eai leat leavssut sámegeielas. Biret Elle gal mielastis barggašii eanet, muhto go ii dieđe maid galgá bargat de ii leat nu álki ieš fuomášit. Klemet lohka ahte sámegeiela bargobihtáiguin geargá hui jođánit ja lohka ahte sis leat áibbas unnán leavssut sámegeielas. Muhtin vahkuid bargat eanet sámegeielain

go eará háve go ii bargga fas ii maidege, lohká Niillas. Son maiddái muitala sámegiela fágii leat unnán gáibádusat daid eará fágaid ektui. Danne son ii bargga eanet dainna.

Dalle go sis leat čállinbarggut, sii váldet sámegiela bargguid duodalažžan ja barget. Muđui eai oainne dárbbu bargat. Oahppi gii bargá ollu sámegiela fágain, lea Márjá, ja son ge lohká leat hui stuora erohusa vahkus vahkkui, ja lohká iežas bargat sullii diimmus gitta guovtti diibmui. Son geavaha eanas áiggi leavssuide, muhto lasiha vel ahte son geahččá sámi tv-odđasiid ja guldala sámerrádio. Mons ii loga bargat maidege sámegiela olggobealde skuvlaáiggi, ii ge Elle ge loga geavahit guhkes áiggi, ja son maiddái muitala ahte sis eai leat ruovttubarggut sámegiela. Son čilge lagabuidda maid oaivvilda ná:

Muhtin vahkuid geavahan eanet áiggi, eará vahkuid fas in bargga maidege. Sámegiela fágii leat unnit gáibádusat go eará fágaide.

Oahppit geat váldet sámegiela nuppigiela, leat geahpiduvvon odđadárogiela árvvoštallamis, ja lohket ahte skuvla ja eará fágaoahpaheadjit eai váldde vuhtii ahte sis lea sámegiela lassii fágan. Oahppit navdet alddiineaset liige noađi sámegiela fága geažil, danne go eará fágat eai geahpet sin liige bargonoađi ja barggahit sin seamma ollu ruovttubargguid ja čálalaš sisaaddinbargguin go eará ohppiid geain ii leat sámegiela fágan. Diibmoplána heiveheapmi lea nubbe ášši mii sámegiela ohppiid mielas lea unnán heivehuvvon. “Sámegiela lea liigenoaddin”, lohká Ken čujuha liigefágaide mat sus leat lassii sámegiela fágii.

Skuvla ii leat vuhtiiváldán ahte mii háliidit čuovvut seamma diibmoplána go buohkat earát. Otná njuolggadusaid vuodul de lea nu ahte mis galget rievtti mielde leat golbma válljenfága, muhto mii šaddat váldit sámegiela vel lassii. Nu ahte de mis leat njeallje fága. Dat gal šaddá hirbmat ollu.

Son čujuha dasa ahte ohppiin lágalaččat lea riekti luvvejuvvon eret eará fágain go váldet sámegiela. Sámegiela oahpahus šattai váddásit dađi alit luohkkái sii bohte. Elle muitala ges ahte sámegiela oahpahus lei álki mánáidskuvllas, muhto nuoraidskuvllas sámegiela oahpahus biddjojuvvui dárogiel diimmuid áigge. Dalle sus lei vel amasgiela sámegiela lassii. Son ii bohtán diehtit ahte livčče sáhtán válljet sámegiela amasgiela sadjái, ja dát dagahii sutnje liigebarggu ahte sus lei sihke sámegiela ja amasgiela. Dat dagahii ahte son olles áigge seaguha dan guokte giela.

4.1.5 Sámegiela oahpponeavvut

Oahpponeavvut leat hui iešguđet láganat, váilevaččat, boaresmállegat ja heittogat ohppiid mielas. Sii muitalit iežaset ovdal bargan daiguin seamma oahppogirjiiguin sámegiela.

Muhtimat lohket váttisin go girjjit leat čállon Kárášjoga suopmanii, ja sii ohppet sáme giela girjegielas.

“Mii barget mánggain girjjiin oktanaga mii dagaha ahte mun massán bargohálu”, lohká Live. Sáme giel oahpahus šaddá nu heitot váilevaš oahppogirjjiid geažil, moaitá ges Mons. Elle oaivvilda gávdnot unnán ođđa oahpponeavvuid ja sii barget boares grammatihkka girjjiiguin, ja daiguin ii oahpa nu ollu danne go dat leat boaresmállegat. Sin oahpaheaddji ferte ollu veahkehit sin, ja ii han oahpaheaddji leat makkárge veahkkeneavvu, su mielas. *Giellasuonat* girji lea okta fásta oahppogirji mainna sii barget. Dán girjjiis leat dušše teavsttat ja dasa ii leat ráhkaduvvon bargogirji, muhto dát girji gal lea dohkálaš lohkgirjin su mielas, vaikko ii oahpa ollu go dušše lohká daid teavsttaid. Girjái fertešii lassin gávdnot jietnagirji ja bargobihtát, dalle sáhtášii easkka dán gohčodit ollislaš oahpponeavvun.

Davvin girjjit leat hui boares girjjit, muhto dát girjjit leat Klemeta mielas buorit girjjit geavahit giellaoahppamis. Sis lea okta fásta girji mainna barget sáme gielas, muitala Biret Elle. Fáttát dán girjjiis leat váddásat ja teaksta lea dušše sáme giellii čállon, muhto eanas teavsttat leat álkit. Márjá muitala ahte sis lea okta girji maid sin skuvlla sáme gieloahpaheaddji čállán ja dat lea su mielas hui buorre girji. Lassin sis lea vel sierra grammatihkka girji, ja okta dábálaš sátnegirji. Mons mielas gávdnojit ollu girjjiid, muhto son baicca váillaha buriid sátnegirjjiid nehtas, ii ge loga iežas gávdnan albma buori stuora sátnegirji. Muđui gal su mielas leat dohkálaš oahpponeavvut. Galggašii gávdnit dakkár álkiduvvon oahppogirji, mii álkidahtášii oahppama. Son lohká iežas liikot girjjiide mat eai leat nu stuorrát ja maid son ipmirda álkibut. Oahpahusas sii eai geavat neahtasiidduid, eai ge interneahta. Live navdá sin oahppogirji leat oalle buorren, ja muitala iežaset bargat seamma girjjiin dál go dalle go vácci logát luohkás. Dalle son ii ipmirdan das ii maidege, muhto dál lea buoret dál dainna fas beassat bargat. Vaikko dat girji lea oaivvilduvvon logát luohkáhasaide, de oaivvilda son buorebut oahppat das dál go dalle. Lasiha vel ahte sii eai bargga nu ollu oahppogirjjiiguin.

Sáme giela oahpponeavvo dilli lea hui heittot, Rávná árvvoštallá, ja su mielas gávdnojit nu unnán oahppogirjjit, ja sii leat bargan dainna seammá girjjiin mánggaid jagiid. Sáme giela nubbingielagiidda eai gávdno heivehuvvon girjjit dan dássái masa son gullá. Sin oahppogirjjiis eai leat čielga ulbmilat ja hui unnán čorgat, ja go dasa eai leat biddjon ulbmilat de eai dieđe mas das galgá oahppat. Girjjiin lea unnán struktuvra ja leat hui moivasat, ja dasa lassin lea hui ollu teaksta ovtta siiddus ja stuora govva nuppi siiddus mii čájeha ahte dás ii leat dássedit deattuhuvvon. Sii fertejit bargat mánggain girjjiin danne go ovtta girjái eai leat biddjon

ovdamearkka dihte grammatihkka oassi. Dat dagaha ahte sis lea okta grammatihkkagirji, okta dahje moadde oahppogirji ja vel sátnegirji. Ja nu ii leat eará fágain. Neahttabáikkis *Ovttas.no* gávdnojit čohkkejuvvon buot lágan sámi oahpponeavvut. Dát lea buorre veahkkin jus galggaht muhtin fáttá birra čállit. Muđui sii geavahit unnán interneahta go doppe eai gávdno ollu oahpponeavvut. Sii lohket muhtomin sámi áviissa *Ávvira*. Oahppit sávvat eanet sámi filmmaid ilbmat, go dát lea movttiidahtti ja oahppá ollu. Ken muitala *Nordsamisk minigrammatikk* girji ja *Š* nuoraidbláđđi leat girjjit maiguin barget diimmuin. Dasa lassin sii geavahit sátnegirjiid ja sátnelisttuid.

4.1.6 Sámevuolta oidnosis skuvllain

Skuvllat gos dát oahppit vázzet ávvudit buohkat Sámi álbmotbeaivvi. Oahppit muitalit iežaset skuvllain leat sámi seaidneplakáhtaid ja galbbaid hehgen skuvlla seinniide. Ovtta skuvllas gávdno sierra sámi ossodat girjerádjosis. Sáminuoraid bláđđi *Š* lea biddjon hui oidnosii girjerádjosis. Eanas skuvllain gávdnojit sámevielgirjjit girjerádjosis. Ovtta skuvllas leat borranbáikki ja girjerádjosa galben sihke sámegeilli ja dárogeilli, mii oahppi mielas lei hirbmat rápmiin sin skuvlii. muitala ahte skuvllas gávdnojit sihke davvi, oarjel- ja julevsámegeilat girjjit.

Skuvla váldá bures vuhtii sámegeiela skuvllas, Biret Elle mielas. Son muitalit sin ávvudit Sámi álbmotbeaivvi guovvamánu 6. beaivvi. Son lohka:

Jua, duodai. Guovvamánu 6. beaivvi ávvudit buohkat dán skuvllas Sámi álbmotbeaivvi. Ja dat gal lea hui buorre. Nu ii leat dáhpáhuvvan dain eará skuvllain gos mun lean vázzán ovdal. Doppe sii leat dušše namuhan ahte odne lea Sámi álbmotbeaivvi, eai ge šat dahkan maidege eará. Ja dáppe mii ávvudit ja mis maid galgá leat gáktečájáhus. Ja dat gal lea oba buorre. Skuvla berošta sámegeielas ja kultuvrras. Dat leat oba buorre.

Sin skuvlla lášmmohallanoahpaheadji maiddái máhtta sámegeiela, muitala Márjá rámiin, ja lohka iežaset skuvllas lea positiivlaš sámegeiela ektui. Ná son čilge:

Ja lášmmohallan oahpaheadji dán skuvllas, jurddaš son maid máhtta sámegeiela. Son láve muhtomin minguin hupmat sámegeiela diimmuin. Ja dalle gal dat eará oahppit eai ipmir eai maidege. Ja dat gal lea oba somá. Ja jus don dáppe skuvllas váccát feaskáriid mielde, de leat sámi galbbat miehtá. Eará oahpaheddjiin leat buorit guottut, mun jáhkán. Mii hupmat sámiid birra eará fágain, jus mis leat dat fáddán, nugo servodatfágas. Dat lea dan duohken makkár fáttat mis leat dain eará fágain. Muhto jus lea dáruiduhttima birra fáddá, de mii gal ságastit dan birra. Eará ohppiid mielas lea hui “tøffa” go lea sámegeiella fágan dán skuvllas.

Eanas olbmot sin skuvllas leat hui positiivvalaččat sámevuhtii su birrasis, Biret Elle mielas. Seammás lohká gávdnot muhtin oahpaheddjiid geat eai váldde vuhtii jus ohppiin lea sámegiella. Viidáset son muitala ahte leat buorit guottut skuvlla oahpaheddjiin ja ohppiin, ja ahte sii ieža vigget oahppat sámegiela ja sii liikojit sámegiel fágii. Son muitala ahte buohkat su luohkás dihtet ahte sus lea sámegiella oahpahus. Somás vásáhussan lohká go ohppiin geain lea sámegiella amasgiellan, geahččalit oččodit su ja eará sámegielat ohppiid oahpahit sidjiide sámegiela. Dalle son dovdá iežas leat hui rámisin.

Muhtin oahpaheddjiin leat positiiva guottut ja geavahit ovdamearkkaid sámegielas dárogielfágii, ja buohtastahttit dán guovtti giela, muitala Rávnna, ja lohká dán su mielas hui somá. Ja go vel oahpaheaddjit gehččet sutnje oazžun dihte duodaštusa jus sii galget čilget sámegiela vuogádaga, ja dát lea su mielas hui positiivvalaš.

Guovtti skuvllas leat oahppit leamaš oktasaš oahppomátkkis. Elle ja Márjá gullaba goabbat skuvlii, ja sin sámegieloahpaheaddjit lágideigga oktasaš mátkki ohppiide. Sii ledje earret eará galledeame Sámedikki. Ná čilge Elle:

..mii leat leamaš Kárašjogas skuvlamátkkis eará sámegiela ohppiiguin. Mu mielas lea hui buorre go mii beassat dákkár mátkkiide vuolgit. Mii oahpásnuvaimet eará ohppiiguin geain lea sámegiella, ja dál mis leat eanet olbmot geaiguin beassát sámástit dáppe skuvllas. Mii oahpaimet veahá sámi historjjá ja Sámedikki birra. Dat lei hui buorre.

Márjá lea maiddái duđavaš skuvlla vuoruhemiin sámegiela ektui, erenoamážit dalle go sii besse oahppomátkái fárrrolaga eará skuvllain. Ná čilge:

dat lea albma liekkus mátki. Dat lei juoga dain buoremus vásáhusain, ja lei hui somá. Dán mátkkis mun bessen oahpásnuvvat buohkaiguin geain lea sámegiella min skuvllas. Dat lei maid somá. Muđui mun in livčče diehtán geat sii leat. Mii han muđui leat beare iežamet luohká ohppiiguin ovttas.

Heitot vásáhusat gal leat maiddai Elles, ja geassá ovdan ovdamearkka maid son vásihii skuvllas mii ii lean su mielas nu vuogas. Son muitala ahte sin skuvllas gehčče ártegit sámegieloahpaheaddjái go son vácci gávtiin. Muhtimiin dáppe leat diekkár ártegis guottut sámiid vuostá, ja dalle gal ii goit lea somá.

4.1.7 Oahppit geat válljejit heaitit sámegielfágas

Jerren dáin ohppiin dihtet go sii ovttage oahppi gii lea heaitán sámegiel fágas. Mons lohká dovdat mángasiid geat leat heaitán sámegiel fágain. Son čilge ahte sii válljejedje heaitit danne go eai lean duđavaččat oahpaheddjiiguin, ja ahte sis ledje leamaš hui ollu iešguđetlágan

oahpaheaddjit sámegeiela, gos muhtimat ledje čuorbbit oahpahit. Oahppit heitet heajos oahpaheddjiid geažil, go dalle šaddá sidjiide beare váttis oahppat, čilge Mons.

Son ieš lei árvoštallan heaitit sámegeielain ovttá gaska, muitala Elle. Son ákkastallá ná:

Dalle go mii molssuimet oahpaheaddji, oaččuimet unnit heivehuvvon oahpahusa. Oahpahus gal lea oahpaheaddji duohken. Lea ollu molsašupmi oahpaheddjiin sámegeiela. Mu mielas lea dehálaš čatnat čavges báttiid oahpaheaddjái, ja dan ii beasa go olles áigge oažžut odđá oahpaheddjiid. Jáhkán ahte earát heitet moivvi geažil. Sii vásihit ahte sii eai oahpa maidege.

Oahppit heitet sámegeiela dan sivas go lea nu ollu moivi, leat Márjjá, Rávnna ja Kena oaivvildit dasa manne muhtin oahppit heitet. Sii lohket ahte sii eai oahpa maidege oahpahas ja dalle easka šaddá sámegeielain nu váttis bargat. Ohppiide geain leat mánga giela sáhtta šaddat váttis earuhit gielaide ja šaddet mánggat gielat maidda galget konsentreret oktánis.

Su unna vieljaš heittii sámegeielain vuodđoskuvllas danne go son hárdđáhallojuvvui, Live muitala, ja lohka ahte dalle ii lean “kula” leahkit sámegeiel oahpahas. Su vielljas ledje nu čuorbbes oahpaheaddjit ja Live árvaladdá ahte su unna vieljažis várra ledje dat seamma oahpaheaddjit geat sus maid ledje. Mánáidskuvllas leat eará ohppiid oaivilat dehálaččat, ja danne su mielas ferte skuvla váldit eambo duodalažžan ja bargat dákkár áššiiguin, lohka Live vel.

Sámegeiella lea váttis giella oahppat, ja danne ollugat heitet, muitala Biret Elle, geas leat oahppasat geat leat heitán sámegeiela. Son čilge ná:

Dat lea vuosttažettiin váttis giella. Ja jus don álggu rájes gahčat olggobeallái, de lea hui váttis čuovvut mielde. Ja jus it máhte veahá ge sámegeiela ovdalaččas go álggát joatkkaskuvlii. Mus lei okta nieida skihpár gii heittii diibmá. Nu ahte lea hui váttis beassat njuolga fas sisa fas, jus leat vajálduhtten buot 10. luohka rájes. Ja jus ieš ii leat engašerejuvvon. Dalle gal šaddá hui váttis. Duiskageiela, spánskageiela ja fránskageiela lea ollu eanet viežžat. Ja máilmmis adnojuvvojit dat gielat ollu eanet. Ja jus leat manname dáidda riikkaide, de fertet ollu hupmat dan giela. Muhto ii gostege gávdno báiki gos don fertet máhttit sámegeiela. Ii leat dan dihte dárbbaslaš oahppat giela, jus don leat manname juosat.

Sámegeiela ii sáhte buohtastahttit eará gielaide ávkkálaš beliin, lohka Biret Elle, ja lasiha ahte dalle gal sámegeiella áibbas vuoitáhalla. Lohka iežas baicca hui ángirit ovddidit sámegeiela olbmáid gaskkas, ja dávja ságasta iežas olbmáiguin man dehálaš lea máhttit sámegeiela.

4.1.8 Sámeigiella boahhteáiggis

Buot oahppit jáhkke sámeigiella jávkjet boahhteáiggis vaikko buohkain lea sávaldat ahte giella bisuhuvvošii maiddái boahhteáiggis ja áiggošii hehttet sámeigiella oalát jávkamis. Márjjás lea čilgehus dása manne sámeigiella ánsšása bissut, ja ákkastii čuovvovaččat:

Mun duođai sávan ahte sámeigiella ii jáme oalát. Ja mun in jáhke ge ahte jápmá. Danin go leat nu ollugat geat hupmet dan. Áiggun ieš oahppat sámeigiella ja oahpahit iežan mánáide sámeigiella. Ja áiggun maiddái bargat oažžut eanet sámeigiella oidnosii, skuvllain ja nie. Mun háliidan dan dihte go sámeigiella ja sámi kultuvra leat hui dehálaččat munnje. Mu eadni lea munnje muitalan ahte mun lean sápmelaš, ja ahte galggan leat diđolaš. Ja ahte mii leat ollugat min bearrašis geat leat sápmelaččat. Muhto ahte sii eai ieža hálit dohkkehit dan. Dahje juo eai beroš das. Muhto mu eadni lea hui rámis go lea sápmelaš ja dalle mun ge šattan nu. Mus han lea gákti ja mis leat ollu sámi diŋggat. Mis leat duođai maid gietkka. Ja sámi činjat. Nu ahte mii gal leat čeavlát go leat sápmelaččat.

Son muitala iežas eatni oahpahan sutnje nu ollu sámeigiella ja sámi kultuvrra birra, danne go su eatnis lea stuora beroštupmi sámi áššiide. Soaitá danne go su eadni ballá sámeigiella áibbas jávkát, ja dat lea ággán dasa manin son háliida iežas nieidda oahppat sámeigiella skuvllas. Márjá muitala iežas oahppan ollu dáruiduhttima birra sihke skuvllas ja ruovttus, ja sus lea stuora beroštupmi sámi historjjá birra oahppat.

4.2 Sámeigiella oahpaheddjiid bargodilli

Oahpaheddjiid bargodilli dáin iešguđet ge skuvllain leat hui máŋggaláganat. Oahpaheddjiin leat eanas seammalágan vásáhusat, muhto maiddái gávdnojit stuora erohusat sin oahpahusa lágideamis ja beaivválaš bargodilis. Gelbbolašvuodalokten lea ášši maid buohkat gesset ovdan ja lohket hirbmat guovddázis sin barggu čađaheamis. Sii govvidit hirbmat stuora váilevašvuođa ja lohket sidjiide unnán gávdnojit fáldagat sihke kursemiidda ja eará gelbbolašvuođa lágidemiide. Vuosttažettiin muitalit ahte dalle go vuodđooahpahusa oahppoplána ođastus ilmmat (ML06S), de ii lágiduvvon sidjiide ii makkárge kursa fáldat dán ođastusa olis. Sin deattuhit dehálašvuođa sámeigiella oahpaheddjiid gelbbolašvuodaloktemis, ja čuoččuht ahte sin mielas ii oktage váldde ovddasvástádusa, ii ge oktage ovddidit sin dárbbuid. Sii govvidit sámeigiel fága ovtta lánkai eallit hui oktonassii.

Sámeigiel fága lea dego “ávdin suolu” mii ii ge gula makkárge eará fágalaš birrasii, govvida Ánne, gii bargá okto sámeigiel oahpaheddjiin sin skuvllas. Ánne joatká muitalit ahte

fylkasuohkan lea dušše oktii lágidan kurssa buot joatkkaskuvlla sámegiel oahpaheddjiid várás, ja fuomášuhtta ahte fylkasuohkan lea skuvlaeaiggát geas livčče ovddasvástádus lámčit buori bargodili maiddá sámegieloahpaheddjiid várás. Muittaša vel ahte dát kursa su mielas lei albma buorre doaibmabidju, mii movttaskahtti su váldit oktavuoda fylkasuohkanin oččodit kurssaid maiddá Máhttoloktema ásaheamis, muhto de gal ii dihtton mihkkege. Oahpaheaddjit dovddastit iežaset vuolláneame vuordimis oažžut lágiduvvot fágalaš kurssaid ja eará gelbbolašvuoda loktemiid, vaikko livčče sin mielas hirbmat dehálaš sin barggu olis.

Oahppoplána gelbbolašvuodamihttomeriid čielggadeapmái kursemiid dahje kurssa gos oahppá defineret iešguđet fágalaš sisdoalu leat oahpaheddjiid mielas hui váilevaččat ja masa livčče stuora dárbu. Sii deattuhit ahte sidjiide ii leat álohii dárbu oahppočuoggáide, muhto baicca áibbas dábalaš kurssaide main lea eanet konkretalaš sisdoalu. Ánne váldá ovdamearkan Sámedikki skuvlakonferánssa mii lágiduvvo juohke nuppi jagi ja gosa bovdejit buohkaid geat barget sámii oahpahusain. Son govvida konferánssa sisdoalu ná ja lohka ahte “dohko leat čohkkejuvvon sihke guksi ja guollemuorra, ja dasa leat seaguhan sihke metodihka ja skuvlapolitihka, mat leat bálkestuvvon seamma ruitui. Ja de sii sávvet bures bohtima konferánsii”. Dáinna ovdamearkkain son čilge ahte go dákkár konferánssa lágiduvvo masa maiddá oahpaheaddjit bovdejuvvojit, de fertesii vuosttamuzžan čilget geasa dát lea oavvilduvvon. Son sávvá ahte doppe livčče logaldallan fáttain mii maiddá livčče ávkkálažžan oahpaheddjiid bargodillái, ja lohka vel ahte son ii sáhte dohko vuolgit moatti beaivái go ii leat sutnje ávkkálaš su barggu dáfus, vaikko muhtomin su mielas galggašii juobe muhtin ge logaldallan dollot sin várás.

Sámegiel oahpaheddjiid ovtasbargu lea juoga maid dát oahpaheaddjit sávvet čadahuvvot, gos sii beasašii eará oahpaheddjiiguin earret eará ságastit fágalaš áššiid ja ávkkástallat nubbi nuppiid gelbbolašvuodas. Skuvllain gos lea dušše okta sámegieloahpaheaddji, váillahit dákkár vejolašvuoda beassat earáiguin deaivvadit danne go lohket iežaset hui oktonassii bargat. Sii lohket iežaset fertet okto gozihit sámegiel fága, ja govvidit bargodiliset lassi noadđin. Dát dilli gártá sidjiide mángii lossadin, ja sii sávašii beassat ovtasbargat eará oahpaheddjiiguin sámegiel fágalaš áššiin. Oahpaheaddji barggus sii lohket leat dárbbu bargat ovtas earáiguin sihke ráhkkaneamis, čadaheamis ja erenoamážit fágalaš árvoštallamis. Ánne govvida bargodilis dáinna lágiin:

Dáppe lean mun okto mu skuvllas, nuppi gávpojis fas lea eará oahpaheaddji gii lea okto. Muhtin skuvllain gal eat eanet oahpaheaddjit, ja sis lea fágabiras. Mus ii eat oktage geainna beasan ságastallat fágalaš áššiid ja bargat ovttas.

Oahpaheaddjit geat barget okto, deattuhit ahte sii leat gergosat ásahit bistevas ovttasbarggu eará joatkkaskuvllaiguin, gos earret eará beasašii lonohallat vásáhusaid ja gulaskuddat mo earát barget sámeziel fágain obbalaččat. Sámeziel oahpaheaddjit geat barget okto sámezielain sin skuvllas, gullet juogo dárogiel- dahje amasgiella fágajoavkkuide. Skuvllain gos leat eanet sámeziel oahpaheaddjit, lohket alddiineaset sierra sámeziel fágajoavkku gos sii ovttasbarget vahkkosaččat ja lohket leat hui duđavaččat dainna. Sidjiide leat várrejuvvon sierra čoahkkimat gos ságastallet ja plánejit fágaguoskevaš áššiid. Láilá muitala ahte sámeziel oahpaheaddjit sin skuvllas plánejit ovttas, danne go sii leat mánggas geat oahpahit sámeziela dán skuvllas. Sus ii leat leamaš ovttasbargu eará skuvllaiguin, muhto son lea leamaš čoahkkimis gosa maiddái eará skuvllaid oahpaheaddjit ledje boahtán. Su mielas lea buorre go beassá ovttasbargat earáiguin iežas fágas.

Ovttá gaská lei sámeziel fágalaš ovttasbargu skuvllaid gaská formaliserejuvvon, muitala Jovvna. Ja joatká muitaleamis ahte Máhttoloktema oktavuodas álggahuvvui sierra sámioahpahus fierpmádat buot Finnmárkku sámeziel oahpaheddjiid váras gosa sii ledje bovdejuvvon fárrui. Jovvna, gii ieš lei dás mielde, lohka dán leat hirbmat buorre ovttasbargun. Diet prošeakta lea dál nohkan ja ovttasbargu heaittihuvvon. Son deattuha ahte muhtin ferte váldit ovddasvástádusa álggahit dákkár doaimma fas, ja lohka ahte jus dákkár bargu šaddá dušše oahpaheddjiid iežaset duohkái, de sáhtta šaddat váttisin ovddidit barggu. Vuoddooahpahusa iešgudet ge skuvllat geat fáallet sámeziel oahpahusa gullet sihke stáhtii, fylkasuohkaniidda ja suohkaniidda, ja dušše dat juohku sáhtta buktit hástalusaid ja váttisvuodaid ovttasbargamii. Su mielas lea hui stuora dárbu sámioahpahusa fierpmádahkii ja ovttasbargamii, erenoamážit skuvllaide gos leat dušše okta dahje moadde sámeziel oahpaheaddji. Sámezielas leat nu unnán ja unnit dat fágabirrasat olggobealde sámi hálddašanguovlluid, ja son fuomášuhtta ahte sámi ohppiide maiddái livčče dárbu ovttasbargat eará skuvllaiguin. Su mielas livčče dát albma buorre jurdda, ja sámezielohppiid oahpásnuhttin eará skuvllaide livčče duodai buorre doaibma. Dan ávkki oaidná son sihke oahpaheddjiid bealis, ja seamma dehálaš livčče ohppiide maiddái. Guovttis dáin oahpaheddjiidinformánttain leaba ovttasbargan sámeziela fága olis ja lohka hirbmat buorren vásáhussan, vaikko soai

gullaba goabbat skuvlii. Soai muitaleaba iežaska ja ohppiid leamen hui duđavažžan. Oahppit lohke iežaset oahppan hirbmat ollu dáiinna oktasaš čoagganemiin ja maiddái ožžon sámegeielat ustibiid nuppi skuvllas. Sudnos lea hálgu joatkkit dáiinna ovttasbargguin boahhteáiggis maiddái. Guokte eará skuvlla ledje maiddái geahččalan álggahit sámegeiel ovttasbarggu, gos sii galge neahta bokte gulahallat, muitala Elle. Oahpaheaddjit eai lean nu čeahpit ovttasbargat ja sii eai juogadan oktasaš bargguid, eai ge jearran earáin veahki. Nie de nogai dat ovttasbargu. Sin skuvllas leat álggahan ohppiide fierpmádaga gos sis leat oktasaš proševttat ja ovttasbargu. Sii leat muhtomin mátkkoštan ja leamaš unnit mátkkiin gos leat deaivvadan eará ohppiiguin. Elle lohka sus livčče hui dárbu álggahit ovttasbarggu eará sámegeiel oahpaheddjiiguin, erenoamážit dán áigge go livčče nu álki gulahallat interneahtha bokte.

Sámegeiel fágaid ovddasvástádus orru leamen nu eahpečielggas, lohket oahpaheaddjit, ja deattuhit ahte lea lossadin go ii oktage váldde válodoovddasvástádusa sámegeiel fágain, eai skuvlaeiseválddit ge riika dásis. Lea maiddái sin mielas eahpečielggasvuohta makkár ovddasvástádus ja váldi Sámedikkis ja Oahpahusdirektoráhtas lea sámegeielfágaid ektui, ja sin mielas lea šaddan nu ahte buohkat luhttet Sámedikki nákke dustet buot sámi fágalaš dárbbuid. Oahpaheaddjit deattuhit garrasit váilevašvuođa go ii oktage váldde ovddasvástádusa sámegeiela oahpahussii obbalaččat. Sámegeiel fágas leat nu ollu bealit mat leat váilevaččat, erenoamážit go ohppiide galgá láchit buori oahpahusa. Sii čujuhit earret eará Oahpahusdirektoráhta neahttasiidduide gosa leat čohkkejuvvon buorit veahkkeneavvut ja fágalaš dieđut buot eará fágaide, earret sámegeiel fágaide. Doppe gávdnojit buot dieđut maid oahpaheaddjit dárbašit ovdamearkka dihte go galget ohppiid ráhkkanahttit loahpalaš eksámeniidda. Doppe leat maiddái readdut mat leat hui ávkkálaččat oahppoplána mihttomeriide, nu go ovdamearkateavsttat oktan árvoštallamiin. Sámegeiel fágaide leat dákkár veahkkereaddut hirbmat váilevaččat. Oahpaheaddjit vurdet ahte sii geat stivrejit sámegeielfágaid váldet ovddasvástádusa ovddidit ja gozihit dáid dárbbuid. Ánne govvida sámegeiel fágaid leat dego: “...spáppat gaskal Sámedikki ja Oahpahusdirektoráhta, maid bálkkodit duohkot deike”. Son čuoččuha ahte Norgga stáda ii leat váldán makkárge ovddasvástádusa ovddidit sámi oahpahusa. Son lea fuomášan maŋemus áiggiid sámegeiel fágaide leat ihtán moadde neavvaga Oahpahusdirektoráhta neahttasiidduin, muhto jus fas buohtastahtta eará fágaid neavvagiiguin de doppe leat stuora erohusat. Norga lea geavahan stuora ruđa defineret sisdoalu buot eará fágaide, muhto ii oktage leat váldán ovddasvástádusa defineret sámegeiel oahppoplánaid. Ja go dákkár čilgehus ii gávdno, de lea liige váilevašvuohta go dohkálaš oahpponeavvut eai ge gávdno. Oahpaheaddjit jerret manne dárogeiel fágat leat nu ollu ovdalis,

ja muitalit ahte dain oahppogirjjiin leat gelbbolašvuodamihttomeriid sisdoallu definerejuvvon gárvvisin, ja dát álkidahtta oahpaheddjiid barggu.

4.2.1 Oahpponeavvut

Sámegiela oahpponeavvodilli leat hirbmat váilevaš, gávdnokit unnán oahppogirjjiit ja eará heivehuvvon oahpponeavvut ohppiide iešguđet dásiin, lohket oahpaheaddjit. Oahppogirjjiit mat leat gávdnamis leat boaresmállegat ja unnán ođasmahttojuvvon. Ođđaseamos oahppogirjjiide eai leat ráhkaduvvon bargogirjjiit ja dalle dat doibmet dego teakstačoakkáldahkan. Sii muitalit iežaset geavahit ollu áiggi ieža ráhkadallat bargobihtáid ja eará oahpponeavvuid. Sii maiddái lohket ahte soaittäsi gávdnat buorit teavsttat maid sáhtta geavahit oahpahusas, muhto dain oahpaheddjiin ii leat vejolašvuohta oaidnit buot mii leažžá gávdnamis sámi čállosiin sin iežaset skuvllain mat leat gávpogiin guhkin eret sámi váldogirjerádjosiin. Sin skuvlagirjerájus dinggo dušše daid girjjiid maid oahpaheaddjit ieža sávvet, ja jus oahpaheaddji ii dieđe mat leat gávdnamis, de dalle skuvllat eai dieđe dingot daid. Sámegiella nuppegielagiid muhtin dásiide eai oba gávdnat ge oahppogirjjiit sin dieđus, lohket oahpaheaddjit. Dát dagaha ahte sii šaddet atnit ollu áiggi ohcat teavsttaid, heivehit daid ja ieža ráhkadit bargobihtáid. Dát áigi váldo sin oahpahusa ráhkkananáiggis, ii ge galggašii geavahuvvot oahpponeavvo buvttadeapmái.

Oahpponeavvodilli lea hástalussan ja váttisvuohtan, maiddái Jovnna mielas vaikko son lohka dán dili sakka buorránan. Son muitala iežas bargan mánganuppelohkáii jagi joatkkaskuvllas sámegiela fágain, ja son lea olleš áigge váillahan buriid oahpponeavvuid, dakkáriid mat gokčēt fága dárbbuid ollislaččat. Su mielas lea buot mii bohta buorin sidjiide, ja muitala dál aiddo ilbman guokte buori girjji sámegiela vuosttašgielagiidda. Son čujuha ahte sámegiella nubbigiela oahpahussii váilu ollu, muhto sámegiela amasgielas lea heajumus oahpponeavvodilli. Sámediggi ii leat juste vuoruhan ruhtadeami amasgielat oahpponeavvuide, ja leat ruhtadan vuosttažiin sámegiela vuosttašgiela oahpponeavvuid, mii dagaha ahte lágádusat eai dalle produsere amasgielat oahpponeavvuid go eai oáččo doarjaga dasa. Son oaivvilda sámegiela amasgiela oahppit dájvja válljejit amasgiela álggus go álget sámegiela oahpahussii. Dát oahppit geat leat ohcagohtán iežaset sámi ruohtasiid ja iešdovddu nannema, ja dalle lea sidjiide buoremussan álgit amasgielain. Danne livčče dárbu buriid oahpponeavvuide dan fágii maiddái. Dilli lea ain nu ahte sámegiela oahpaheaddji ii beasa válljet oahpponeavvuid gaskkas, son ferte baicca bargat ollu ieš gávdnat dihte buriid

neavvuid mat gokčat oahpahusa mihttomeriid. Son fuomášuhtá ahte jus oahpaheaddji gille bidjat ollu návccaid oheat teavsttaid ja ávdnasiid oahpahussii, de gal gávdnojit. Dalle ferte oheat juohke sajis, sihke neahtas, girjerádjosiin ja eará sajiin. Dán áigge son lohká iežas heaitán ieš ráhkadeamen oahpponeavvuid, muhto son dagai dan ollu ovdal. Dál sutnje leat čoagganan dan mađi ollu materiála ahte son birge dainna, ja lohká leamaš dakkár prošeavttain mielde gos lea ožžon buori obbalašgova oahpponeavvo hivvodagas. Dáid bargguid bokte lea oahppan fágadidaktihka, mii leat sutnje hui ávkkálažžan go galgá bargat fágain. Dál beassá son eanet áiggi geavahit oahpahanstrategiijaid ráhkkaneapmái ja gielladomeanaid lágideapmái.

Oahpponeavvut mat gávdnojit leat hui heittogat Ánne mielas, ja lohká dan dili leamen hui vahágin, go vel ii oktage oahpat sámegieloahpaheddjiide oahpahus guoskevaš áššiid. Sii fertejit ieža oheat sámegillii čállosiid ja veahkkeneavvuid duoppe dáppe. Son lohká gávdnot moadde girjji maid sáhtá geavahit, muhto mat guhkkinn eret gokčēt buot oahppomihtuid, ja de son ferte ieš ráhkadit, ođasmahttit ja heivehit oahpahussii. Son muitala viidáset ahte go juohkehaš ieš ráhkadallá veaháš oahpponeavvuid, ja go lea guhká bargan, de gal jagiid mielde čohkkojit ávdnasat, ja lohká iežas olles áigge leat ozus. Ja muhtomin son lohká gávdná feara maid. Bargu mainna lea eanemus rahčan, lea gávdnat vuogas ja heivehuvvon girjjálašvuoda teavsttaid ja lohkašuša su ohppiid váras. Dávjá leat teavsttat beare váddásat ja dalle son ferte heivehit ja álkidit sisdoalu ja njulgestaddat grammatihkalaš sojahemiid mat leat beare váddásat. Son rehkenastá iežas geavahit ollu eanet áiggi oahpahusa ráhkkaneapmái go eará fágaid oahpaheaddjit.

Galggašii gávdnot okta oahppogirji mas leat buot mihttomearit nu go eará fágain gávdnojit, lohká Elle ja muitala ahte unnán oahppogirjjit dagahit váttisvuodaidd. Sámegiel oahpaheaddjit fertejit oheat feara gos ja de goarrut čoahkkái oktasaš oahpahuslágideami. Son govvida dili ná:

Okta girji geahpedivčče oahpaheddjiid bargodili sakka. Eará fágain leat interaktiivvalaš barggut maiguin beassá varieret oahpahusa, gos leat suohtas bargobihtát mat movttiidahttit ohppiid. Sámegiel pedagogalaš spealut eai ge gávdno, mat dagahivčče giellaoahppama suohttaseabbon. Sámegieloahpahus sáhtá šaddat boares áigásažžan, go eai gávdno buorit oahpponeavvut. Gávdnojit nu unnán gelddolaš veahkkeneavvut dán áigásaš ohppiide, geat leat nu kritihkalaččat. Gávdnojit nu ollu “fancy” reaiddut muđui nuoraide.

Váilevaš oahpponeavvo dilli leat sii juo vásihan guhkit áigge, ja eai dál ge leat vel girjjit ilbman. Márjá lohká váddáseamos bealli oahpahusas lea go eai leat doarváid oahpponeavvut.

maiddái son namuha ahte vuosttašgielagiidda leat bohtán guokte buori girjji, muhto eai leat ráhkaduvvon bargogirjjit. Son lohká maiddái ahte livčče álki jus buot livčče ovttá girjjis gávdnamis, ja jus girjjiide gávdnosi interneahhta siiddut gosa barggut biddjojit.

Nuppegielagiidda galggašii gávdnot hui buorit girjjit vai oahppit eai dolkka. Ná son čilge iežas dili go galgá oahpahit. .

.. leat hui váddásat dat oahpponeavvut, eandalii daidda 2. gieldagiidda, gal mu mielas lea váivi ahte vel ge min skuvllas atnit Davvin girjjiid maiguin leat bargan 30 jagi dássái.

Son muitala ahte lea geavahan osiid nuoraidskuvlla girjjiin, vaikko ii leat su mielas nu buorre girji muhto dát gokčá muhtin oahppomihttomeriid. Dasa lassin leat bohtán *Giellasuonat* ja *Gealbosuonat* girjjit, dát leat dušše lohkangirjjit, ja daidda eai ge gávdnat hárbjehusat muhto liikká lohká leat dáid buorebun go ii mihkkege. Dákkár girjjit dagahit lassi barggu go galgá oahpahit, go eai gávdnat ollislaš oahppogirjjit main leat sihke teavsttat ja bargobihtát.

Dárogiehta máhpain gávdnat buot maid dárbbaša giellaoahpahussii, muitala Máret, ja lohká iežas viežžat ollu veahki doppe. Dain máhpain leat ollu evttohusat ja ovdamearkkat oahpahussii. Doppe leat maiddái gárvves analyserejuvvon teavsttat ja lassin gávdnat dievva teavsttat oktan ovdamearkkaiguin vai oahpaheaddji oaidná mo sáhtta bargat guhtege teavsttain oahpahusas. Dat lea hirbmat ávkálaš veahkki oahppái go lea bargame teavsttaiguin. Dasa leat biddjon ovdamearkkat makkár váikkuhangaskaoamit ja retoralaš váikkuhusat teavsttas leat. Gávdnat ollu kreatiivvalaš ovdamearka teavsttat ohppiide dárogielas.

Dát oahpaheaddjit buohstahttit iežaset dárogiefága oahpaheddjiiguin, ja lohket sin ožžon vaikko man ollu áiggi ja veahki čielggadit oahppoplána mihttomeriid, ja dan sii leat bargan iežaset ovttasbargočoahkkimiin. Dasa lassin leat dát fágaohpaheaddjit ožžon ollu kursafálaldagaid mo bargat fágaiguin Máhttoloktema oahppoplána olis. Ánne muitá dalle go skuvllaide bođii Máhttolokten oahppoplánii geahččalaneksempelára, de šadde dárogiel oahpaheaddjit ieža kopieret oahppoplána ovdal go dat deaddiluvvui. Son muitá dan rieja mii hárbmadii sin garrasit go dát dagahii liige barggu. Dárogiel oahpaheaddjit sin skuvllas árvvoštalle gáibidit liige bálkká dan barggu ovddas. Dát oahpaheaddjit šadde dalle maiddái kopieret oahppogirjjiin mat eai lean vel deaddiluvvon, vaikko sis han ledje gárvves girjjit maid besse kopieret, de ankke suhttadii dát dilli sin. Dat lei duođalaš ášši man birra mediat čálle ollu, dan dihte go dat oahpaheaddjit šadde kopieret sin fágaide girjjiid mat eai lean

gárvásat, muittaša Ánne. Ja de son buohtastahtta sámegieloahpaheddjiid dili, geain eai leat gárvves girjjit ge maid besset kopieret, ja lohka sin álggos ieža fertet produseret daid. Dárogieloahpaheddjiide lágiduvvojedje dalle ollu kursemat ođđa oahppoplána mihttomeriid váste. Ja fas buohtastahtta sámegiel oahpaheddjiiguin geat galget máhttit dan mii gáibiduvvo oahppoplánas, vaikko eai leat ovttage kurssa ožžon. Dárogiel fágas leat buorit oahpponeavvut gosa leat biddjon visot gelbbolašvuodamihttomearit maid oahppit galget máhttit, ja sidjiide lea ráhkaduvvon okta oahppogirji masa leat biddjon visot oasit, sihke bargobihtát oktan vástádusaiguin. Dat oahpaheaddjit besset dainna ovttain girjjiin bargat, ja sihkarastit ahte oahppit ožžot oahppoplána mihttomeriid gokčojuvvot. Lassin gávdnojit ollu neahttabuktagat, ja namuhuvvo joatkkaoahpahusa neahttabáikki mii lea oktasaš digitálalaš oahpponeavvočakkáldat joatkkaoahpahussii. Doppe gávdnojit buot fágaide barggut ja neavvagat, earret sámegiel fágaide. Dán neahttabáikki leat fylkasuohkanat álggahan oahpaheddjiid váras lassidoarjjan ja geahpedan dihte oahpaheddjiid barggu. Sámegiel oahpaheddjiide lei ovdal vuoliduvvon oahpahasáigi dahje lassinoaddeoarjja, nu gohčoduvvon konverterenáigi. Dát šiehtadus lea heaittihuvvon, ja oahpaheaddjit lohket sii galggašii liige bálkká ožžut dahje unniduvvot oahpahasdiimmuid dan dihte go sámegiel fágain leat váilevaš oahpponeavvut ja sámegiel fágalaš ovddasvástádus lea biddjon sin háldui. Dan dihte oaiivildit oahpaheaddjit ahte livčče dárbu dákkár ortnegii ain otná beaivvi ge.

4.2.2 Njálmmálaš gulahallan

Ohppiin lea heajos fágalaš vuoddu go álget joatkkaskuvlii, oaiivildit oahpaheaddjit ja mitalit dájvja vásihit ahte ožžot ohppiid sámegiel oahpahussii geain lea vuollegis dássi. Sii lohket dán ohppiin ii leat dat fágagelbbolašvuolta mii oahppoplána vuodul vurdojuvvo, ja jus oahppit eai leat joksán daid mihttomeriid, de ožžot stuora váttisvuodaid go bohtet sin lusa. Joatkkaskuvllas leat alla gáibádušat, mii fas dagaha ahte sidjiide šaddá váttisin deavdit buot váilevašvuodaid mat dán ohppiin leat. Dát sáhtta mielddisbuktit ahte sii dájvja šaddet ohppiid sirdit vuolit dássái. Oahpaheaddjit imaštallet manne oahppit eai leat oahppan dan maid vuoddoskuvlla oahppoplána gáibida, vaikko eatnasat sis leat ožžon oahpahusa logi jagi. Sii maiddái jerret manne dát oahppit eai leat ovdánan fágalaččat. Dákkár váilevaš giellamáhttu ja fágaduogáš buktá hástalusaid ohppiide, go dalle šaddet stuora erohusat ohppiid fágalaš dásiin. Joatkkaskuvllat bidjet dájvja sámegielohppiid seamma jovkui vaikko leat stuora fágalaš erohusat, ja sámegielluohkás dábálaččat ii leat oktage oahppi seamma dásis, ja dalle fertejit oahpaheaddjit olles áigge differensieret oahpahusa. Oahpaheaddjit maiddái geavahit guhkes

áiggi guorahallat ohppiid fágalaš dási gávnahan dihte maid sii máhttet. Máret evttoha giellabessiid lágideami nuppigiela ohppiide, ja lohka ahte su mielas galggašii oahppoplánii juo biddjot gáibádussan gielladeaivvademiid lágideapmi gos oahppit šattašii eanet gulahallat sámegillii. Dalle dat geatnegahtášii maddái skuvllaid eambo oassálastit ohppiid giella ovdáneapmái. Son čujuha eksámenii ja lohka diehtit man ollu eksámenis gáibiduvvo. Dalle galget oahppit presteret hui ollu sihke čálalaččat ja njálmmálaččat, ja son háliidivčče ahte su oahppit cevzet sámegiel eksámena.

Oahppit ságastit nu unnán sámegillii, lohket oahpaheaddjit, ja oaivvildit dan leat stuora hástalussan. Elle lohka iežas maddái dárbbášit oahppat mo ohppiide ovdánahttit njálmmálaš giela vai sii duostagoahhtit hupmat, ja lohka: “Mus galggašii sierra čoavdda mainna raban ohppiid duostilvuoda sámástit”. Oahpahedjjiid sávaldat lea ahte sámegiella galggašii gullot maddái olggobealde sámegiel luohkkálanja, vai oahppit duostagoahhtit hupmat eará arenain. Oahpaheaddjit vásihit ahte oahppit jorgalit dárogillii dakkaviđe go lávkejit olggobeallái luohkkálanja, ja lohket ieža galggašii nagodit doalahit gulahallama sámegillii, daid háviid go deaivvadit ohppiiguin olggobealde skuvlla seinniid ja eará diliin go dušše oahpahasas, ovdamearkka dihte friddjaáiggis gávpogis. Dalle oahppit soaittášii nagodit čatnat giela olbmui ja dainna lágiin duostagoahhtit sámástit olggobealde skuvlla. Sámegillii ságastallan ii galggašii šaddat beare mánnálaš ja ovttageardán, lohket oahpaheaddjit, ja moitet váttisin oazžut ohppiid searvat njálmmálaš doaimmaide go sis leat nu unnán áššit man birra besset humadit. Ságastallan galggašii heivehuvvot ohppiid dássái, ja seammás bisuhit ságastallama nuoraid beroštumiide. Oahpaheaddjit váillahit buriid vugiid mo ohppiin ovdánahttit sin njálmmálaš gulahallama. Dasa lassin mitalit ohppiin váilut muhtima geainna besset sámástit skuvladiimmuid olggobealde ja sin astoáiggis. Eará sámegielagiiguin ja vaikko geainna sáhtta šaddat váttisin álggahit ságastallama ja gulahallat sámegillii, go dávjá eará olbmot eai ipmir váldit vuhtii ohppiid dási, ja sii maddái eai ge máhte heivehit ságastallama pedagogalaččat. Ja dávjá de jorgalit dárogillii. Ohppiid ruovttuin ja lagasbirrasis dávjá eai máhte sámegiela, nu ahte sámegiella gullo dušše skuvladiimmuin, iige oahppi lagasbirrasis. Áidna vejolašvuhta ovdánahttit njálmmálaš giellamáhtu lea go sii ieža diđolaččat bargat diimmuin, ja vel ieža oččodit ságastallanguimmiid olggobealde skuvlla. Buot dáid váilevaš beliid lohket oahpaheaddjit leat váilevažžan ohppiid sámegiela ahtanuššamis. Sámegiella ii adnojuvvo albma fágan ohppiid bealis, čuoččuhit oahpaheaddjit, ja lohket áicat iežaset skuvllas ja muđui servodagas guottuid sámegiela vuostá. Sámegielfága lea unnán

oidnosis skuvllas, lagasbirrasis ja muđui gávpot servodagain, ja sámegiela gelbbolašvuohta ii ge adno seamma ávkkálažžan go dárogiella- ja reálafáogat. Ollu digaštallamat mediain ja garra oaivilat politihkkariin govvidit sámegiela gelbbolašvuođa unnán ávkkálažžan nuoraid boahpteáiggis, man haga olbmot birgejit bures bargoeallimis. Sámegiella lohkkovuođu juogalágan lassi fágan dahje ge ovttalágan astoáiggedoaibman mainna sii skuvllas besset golahallat áiggi, lohka okta dán oahpaheddjiin. Ovdamearkan muitala son ahte skuvla ii oza sadjásačča jus sámegiela oahpaheddji lea buohcci, ja oahppit manahit oahpahusa. Sii eat oaččo daid diimmuid šat maŋgel gokčovuvvot go ohppiin muđui lea dievva diibmoplána. Dákkár vásáhusain skuvla ovddida signálaid ahte sámegiela massin ii leat vahágin. Oahppit oidnet ahte skuvlla bealis ii daga maidege jus sii masset sámegiela diimmuid.

Ánne čilge ná:

Sámegiela ii oktage váldde duodalažžan, ii ge lohkkovuođu albma fágan. Mun eahpidan ahte Sámediggi ge váldá sámegiela fágaid duodalažžan. Sámegiella lea juoga mainna muhtimat besset buđaldit, jus sii juo duodai nu háliidit dan.

Sámegiella lea unnán oidnosis ja geavahuvvo dušše sámegiela oahpahas, lohket oahpaheddjit ja váldet ovdamearkan ahte go oahppit guđdet sámegiela oahpahas de lea dárogiella aivve sin birrasis, ja dakko bokte juo oahppit vásihit ahte sámegillii ii leat ávki eará go sámegiela oahpahas. Ná čilge Láilá:

Sámegiella lea nu unna gielaš ja unnán olbmot hupmet dan. Mu mielas lea dát hehttehussan giela ovdánahttimis. Mis sámiiin lea hástalus ahte mii ollesáigge fertet muittuhit earáid ahte galggašii muitit min maiddá. Stuorámuš hástalus lea goit ge mo ohppiide fuomášuhttit masa sámegiela galget geavahit ja makkár ávkkálašvuohta dán giellagelbbolašvuođas lea. Oahppit geat duodai háliidit oahppat gal oidnet dán dárbbu. Ja sis gal maid ovdána giellamáhttu ja šaddet dádi mielde doaibmi guovttegielagin. Sis leat stuora ovdamuni. Mun sávan ahte sin gelbbolašvuhtii boahká ávkin olggobeallái sámii guovddášguovlluide. Jus sii vel čađahivčče alit oahpu ja oččošii ja barggu dáppe de sáhtta nuppe bealis šaddat váttisvuohtan ahte mo dáid nuoraid oččodit fas fárret ruovttoluotta, gos sii duodai dárbbasuvvojit guovlluin gos sámegiella lea unnit logus.

Duohtavuotán lohka, ahte lea unnán sámegiella oidnosis sin guovllus, ja leat unnán oahpponeavvut, áviissat ja eará mediafálaldagat. Sámegiella ollislaččat servodagas lea nu čihkosis árgabeaivválaččat, jus buohstahtta dárogielain ja eŋgelasgielain. Ja dát saddá de stuorámuš goazan sámegiela ahtanuššamis.

4.2.3 Sámegeiella ii leat oassin eará oahpahusas

Sámegeiel fága ii leat integrerejuvvon eará oahpahussii sin skuvllas, muitala Ánne, ja lohká ahte lea guhkes lávki ovdal go buot oahpaheaddjit váldet duohtan sámi fáttáid oahppoplánain. Son lea ieš bargan sámiáššiid ovddidemiin, ja jáhkka ahte ii leat oahpaheddjiid vuostemiella, muhto leat unnán sámiid birra oahppogirjjiin, eanemusat guokte siiddu oktan govaiguin servodatfágagirjjiin. Eatnasat barget sámi fáttáiguin sámi álbmotbeivvi ávvudeami oktavuodas, sin skuvla lea lágidan miniseminára sámi girječálli Anders Larsena ja su bargguid birra ja buot fágat barge dainna fáttáin dalle. Fylkasuohkan lei juolludan ruđa sámi álbmotbeivvi ávvudeapmái, ja de biddjui sierra bargojoavku gos sámegeieloahpaheaddji maddái lei mielde. Skuvla lei hui duđavaš dainna bargguin. Sin skuvllas ii leat oktage jearran sus veahki sámi fáttáid oahpahit dahje ohcat dieđuid, muhto son lea ieš jurddašan fállat iežas oahpahit dáruiduhttima birra danne go leat nu unnán oahppit geat dihtet dan birra. Sámegeiel oahppit maddái leat su ávžžuhan mannat eará luohkáide skuvllas muitalit dán dehálaš fáttás, ja lohket ahte skuvllas dihtet nu unnán dán birra, ja dat lea su ge mielas hui dehálaš oahppat buohkaide dáppe davvin. Su mielas skuvlla feaskáriin vuhtto diehtemeahttunvuolta, go su oahppit ieža leat bivdán su mannat oahpahit dán birra. Su oahppit dihtet ahte eará oahppit eai dieđe maidege dan birra, ja dalle fertejit sii vástádallat gažaldagaid eará ohppiide dan birra.

Ovttasbargu eará oahpaheddjiin sin skuvllas lea váilevaš, vaikko son gullá ge skuvlla giellaossodaga vuollái, muitala Ánne. Viidáset lohká váillahit ovttasbargat earáiguin iežas fága siskkobealde, vaikko dat orru leamen veadjemeahttun. Ná son čilge: “Sámegeiel oahpaheaddji lea okto siellu, geas ii leat okta ge geainna ovttasbargá”. Sus leat muhtin oktasaš áššit amasgielat oahpaheddjiiguin ja muhtin oasis fas dárogiel oahpaheddjiiguin, son lea biddjon giellafágalaš joavkkuide. Sámegeiella lea oassin sin skuvlla oahppofálaldagain, muhto son ii ovttasbargga eará oahpaheddjiiguin, muitala Elle. Skuvlla hálddahus lea su mielas hui čeahppi sámegeiela ovddidit ja váldá dan barggu duđalazžan. Son maddái dovdá iežas bures dohkkehuvvon earáid gaskkas skuvllas, ja lea iežas mielas dábálaš oahpaheaddji sin skuvllas nu go buot earát ge sin skuvllas. Sin skuvllas lea nana sámevuolta vaikke lea olggobealde sámi hálddašanguovllu, ja dalle son ii dárbbáš sámevuolta ovddidit. Máret muitala ahte son lea biddjon engelasgiela ja amasgiela oahpaheddjiid jovkui dalle go sis lea oahpaheddjiid ovttasbargu. Son dovdá iežas bures dohkkehuvvon sin skuvllas ja sii áddejit maddái ahte sus lea hui oktonas bargu. Son oainnášii bealistis buoremussan beassat ovttasbargat oahpaheddjiiguin geain lea sámegeiella fágan.

4.2.4 Sámi áššiid ovddideamis

Sámegiel oahpaheaddjit lohket mángii dovdat iežaset barggus maiddá leat sámi kulturovddasteaddjin. Jovvna gal oaivvilda ahte sámegieloahpaheaddji bargu ii galgga leat juogalágan kultuvrralaš figuvran, muhto oahpaheaddji berre baicca leat ovdagovvan. Lasiha vel ahte su mielas sámegieloahpaheaddji barggus leat sihke ovdamunit ja heajos bealit, ja lea hui individuálalaš mo guhte ge dan ovddida. Son lohka sáhttit ipmirdit ahte muhtimiidda šaddet váttisvuohtan jus vurdojuvvo ahte sámegieloahpaheaddji galgá máhttit visot. Ja jus vurdojuvvo ahte sii galget máhttit giela lassin veaháš maidge, nugo juoigat, duddjot ja buot eará mii guoská sámevuhtii. Son lohka vel ahte sii leat buohkat resursan, juohkehaš iežas vugiin, ja de ferte sámiservodat ieš veardádallat dan čehppodaga. Muhto jus olmmoš lea rabas ja vuoiggalaš dasa ahte ii son máhte buot, de ii dáidde leat váttisvuohtan. Diet rabasvuohta lea erenoamáš dehálaš ohppiid ektui, son deattuha.

Jus šaddet digaštallamat sámi áššiin, lohka Elle, de son diehttelasat ferte ákkastallat sámiiid beali, erenoamážit mii guoská sámi servodahkii, sámi identitehtii ja sámi áššiid áddejupmái. Son lohka leat ovdamunnin jus oahpaheaddji máhtta ákkastallat ja reflekeret áššálaš vugiin, muhto muhtomin lohka šaddat váttisin digaštallat go ieš ii hálit nákkáhallas ja šaddat dakkár kultuvrralaš bealušteaddjin, danne go dakkár áššit mángii šaddat nu mánggabealagat. Oahpaheaddjit ja su bargoskihpárat eai digaštallá danne go eai háliidit stigmatiseret sámiiid, muhto baicca diehtemeahttunvuođa geažil. Son ii jáhke ahte eará oahpaheaddjit vuosttildit ja garvet bargamis sámi fáttáiguin, muhto dat dáhpáhuvvá eahpedidolaččat. Son oaivvilda goit ge ahte lea maiddá sámegieloahpaheaddji ovddasvástádus čilget sámi áššiid earáide.

Sámegiel oahpaheaddji berrešii bearráigeahččat maiddá mo eará fágat barget sámi fáttáiguin sin oahpaheamis, oaivvilda Ánne, ja geassá ovdan eará fágaid ovddasvástádusa sámi fáttáid oahpahit buot skuvlla ohppiide. Son lea vásihan ahte eará oahpaheaddjit eai oahpat dan mii gáibiduvvo oahppoplánain, ja lohka ahte son gal ii mana earáide mitalit maid ja mo sii galget bargat. Seammás lohka ahte son ii gal bala earáid fuomášuhttit mii lea váilevaš sin barggu čadaheamis, go fal oaidná váilevašvuođaid ohppiid sámikultuvrra- ja historjjá gelbbolašvuođas. Son deattuha ahte lea gearggus fuomášuhttit buot mii ii bargo riehta, ja lohka ahte jus olmmoš háliida leat dakkár oahpaheaddji go son lea, dalle ii sáhte maŋos lávket ja geassádit makkár ge sámi áššiid ovddideamis. Son deattuha ahte lea hui dehálaš beroštit ja

diedihit buot mii ii leat riehta. Son mieđiha ahte olmmoš sáhtá leat mánggalágan sámegieloahpaheaddji ja čilge ná:

Don sáhtát válljet ahte dušše oahpahit, ja dakkárat leat mánggas mis. Muhto mun lean válljen doallat ortnega ja čuovvut njuolggadusaid. Mun in seagut earáid oahpahussii, vaikko mángii lean suorganan. Go lean vásihan ahte oahppit eai máhte sámi historjjá, de mun sáhtán ohppiin jearrat ahte ehpet go dii máhte dien ge. Ja vuordán ahte oahppit máhttet daid áššiid. Mun seammás dieđán bures ahte dán fáttá birra čuožžu oahppoplánas, ja mun lea maddái ieš lean leamaš fylkka sámi sisdoalu bearráigeahččanoavkkus.

Ánne deattuha vel ahte olmmoš sáhtát válljet leat dakkár sámegieloahpaheaddji gii dušše berošta sámegielfágas, ja dalle sáhttet earát navdit ahte dat áidna maid don máhtát lea sámegiella. Láilá ges dovdá iežas sámegiel oahpaheaddji barggus šaddan dego sámi kulturguoddin, gii galgá representeret ja bealuštit sámevuoda. Su mielas gal dat ii leat lossat iešalddis, muhto lohka ahte son de dovdá iežas leahkime hui sápmelažžan, ja dalle ferte maddái leat hui perfeakta. Dát bealli sáhtá muhtomin šaddat váttisin, go son ieš vuige ahte ii máhte ja dovda buot sámi áššiid.

4.2.5 Sámegiella nuppigiela oahppoplána

Oahpaheaddjit lohket oahppoplána leat beare rabasin ja unnán konkrehtalažžan, ja lasihit ahte muhtin gelbbolašvuodamihttomeriide leat beare alla gáibádušat nuppigiela ohppiide. Jus váldá vuhtii ahte nuppigiela ohppiin lea sámegiella dušše moadde diimmu vahkus, dalle lea sin mielas veadjemeahtun joksat buot oahppoplána mihttomeriid. Oahpaheddjiid mielas oččošii váldit eret muhtin mihttomeriid mat sin mielas njuolgut leat dárbbasmeahtumat, ja lohket ahte ii leat doarvái áigi bargat nu ollu sámegiel oahpahasas ahte ollejit bargat buot mihttomeriiguin vuđolaččat vai oahppit ohppet daid albma ládje. Sii sávašii oahppoplána dakkár hámis mii eanet ovddida ohppiid giellaoahppama ja deattuhivčče fáttáid mat eanet ovddidit njálmmálaš gulahallama geavatraš beliid vai vuosttamuzžan oahpašii gulahallat earáiguin. Nubbe váttis beallin lea go sii šaddet árvádallat guđe dássái guhtego oahppi gullá, go oahppoplána dásit leat nu eahpečielgasat. Mánge mihttomeari leat oahpaheddjiid mielas dárbbasmeahtumat ja šaddet beare váddásat oahppat ja namuhit earret eará oasi gos galget sámegiela hámi ja sisdoalu čilget. Ohppiin lea dárbu dán máhttui, ja lohket ahte sii illá ohppet dábalaš árgabeivve ságastallama.

Sámegiela ja engelasgiela oahppoplánat orrot leamen buohtastahttojuvvon, Láilá navdá, ja lohka ahte dát ii leat rievttalaš. Sámegiella lea nu unna gielas ja nu unnán oidnosis, ahte dan

lea váttis oahppat eará sajiin go oahpahusas. Engelasgiella lea máilmmigiella ja oidnosis juohke sajis, danne su mielas ii sáhte ge veardidit dan guovtti giela.

Orru maiddái nu ahte sámegiel oahppoplána leat buohtastahtton engelasgielain, ja doppe leat nu ollu oahpponeavvut. Jáhkket go ahte sámegiella galgá gilvalit eará fágaiguin ja ahte mii oahpaheaddjit ieža galget produseret oahpponeavvuid?

Ohppiin váilu sámegiel giellabiras gos besset gulahallet sámegillii, ja de lea váttis olahit oahppoplána mihttomeriid, deattuha Máret. Ná son čilge oaiviliiddis:

In dieđe maid dainna galggašii bargat. Mu mielas dat lea veadjemeahtton bargu oahpaheddjiide moatti diimmus oahpahit dan giela nu ahte oahppis boahtá doaibmi guovttegielat.

Sámegiela nuppigiela oahppoplánas leat menddo alla gáibádusat ja mihttomearit, Elle mielas ja lohká ahte go son oaidná oahppit eai nákke čuovvut bajimus dási, de son láve evttohit sin sirdit vuolit dássái. Vaikko ieš ii leat duhtavaš go nu bargá, de son dahká dan mii ohppiide lea buoremussan.

Oahpaheaddjit eai loga alddiineaset doarvái gelbbolašvuoda oahpahit buot dán gelbbolašvuodamihttomeriid. Ánne mielas leat oahppoplánas dakkár gáibádusat maid oahpaheaddjit ieža eai ge máhte oahpahit. Son imaštallá ja jearrá:

Sii geat dán plána leat ráhkadan, orrot leamen beare bálkestan ollu dajaldagaid, eai ge leat jurddašan mo mii oahpaheaddjit dán galgat oahpahit, ja mo dán oasi čađahit oahpahusas praktihkalaččat.

Son dadjá ahte stuorámus váttisvuhtan lea go son ieš fertet defineret oahppoplána mihttomeriid danne go dálá oahppoplána eaktuda ahte muhtin definere sisdoalu.

Jovnna lohká oahppoplána leat juste dakkár mo guhtege dan čađaha, su mielas lea buorre go oahppoplána lea dásiid mielde juhkkovuvvon, sámegiela nuppigiela sáhtá välljet badjelii joksat. Son fuomášuhtá maiddái heajut beliid dainna vejolašvuodain go dainna sáhttet oahppit ja oahpaheaddjit vuolidit gáibádusaid ja čuovvut dan álkimus variántta.

Oahpaheaddjit sávašii ahte sin bargodilli vuhtiiváldošii ja oahppoplánaide ráhkaduvvo čilgehus mo mihttomeriid praktihkalaččat čađahit. Sii maid muittuhit lea sin ovddasvástáduš ráhkkanahit ohppiid loahpalaš eksámenii, mii šaddá váttisin go oahppoplána lea nu viiddis ja

eahpečielggas. Oahpaheaddjit deattuhit ahte sin barggus dávjá ferte ieš okto suokkardallat dákkár lágan barggaid ja dalle lea váttis diehtit maid ja man ollu oahppit galget máhttit iešgudet ge fáttáin, mii dagaha earret eará ahte oahppan šaddá hui iešgudetlágan báikkis báikái. Oahpaheddjiide geat bargat ovttas lohket buorin go sáhttet veahkkálagaid gulaskuddat ja ovttasrádiid dulkot oahppoplána mihttomeriid ja heivehit dán báikkálaččat.

Oahpaheaddjit lohket iežaset fertet realisttalaččat válljet oahppoplána ávkkáleamos mihttomeriid ja daid heivehit ohppiide sin gelbbolašvuoda vuodul. Báikkálaš oahppoplánat mas oahpahuš konkretiserejuvvo, galggašii ráhkaduvvot. Oahpaheaddjit muitalit sin skuvllain eai gávdno dát plánat mii álkidivčče sin oahpahusa. Sii jerret ahte gii dán galggašii ráhkadit go sii eanas geavahit áiggi ohcat, heivehit ja mángii ieža ráhkadit oahppomateriálaid mat heivejit sin ohppiide. Dasa lassin sii barget okto sámegielfágain, ja dalle oaivvildit leat veadjemeahttun báikkálaš oahppoplána okto nákcet čállit sámegiel fágalaš váilevaš eavttuiguin.

4.2.6 Ohppiid heitin sámegiela nubbigielas

Oahpaheaddjit muitalit jus oahppit heitet sámegielain easka dalle go álget joatkkaskuvlii, de dávjjimusat heitet fidnofágasurggiin. Sivvan dasa dadjet oahppit ahte sin mielas lea sámegiella beare váttis fága go oidnet ahte eksámen lahkona, ja ahte skuvlabarggut lassánit ja fágalaš gáibádusat sturrot. Válđoággan heitimii sáhtta maiddáit leat ahte go oahppit bohtet joatkkaskuvlii, de vásihit duohtavuoda ja oidnet ahte sii eai máhte nu ollu go ieža jáhkke. Elle lei jearran oahppis gii válljii heitit sámegielas, ja son lei muitalan ahte son ii leat oahppan vuodđoskuvllas nu olu, sus lei heajos vuodđu danne go sii ledje eanas áigge speallan diimmuin. Elle ii hálit vuodđoskuvlla hejošit mainna ge lágiin, muhto imašallá manne oahppi nie muitala ja lohka leat duođalaš ášši. Go oahppit vásihit joatkkaskuvlla gáibádusaid, ja oidnet maid sii duođai fertejit bargat ja maiddáit fuomášit maid sii leat massán, de sii ballagohtet ahte eai ceavzze sámegieleksámena eai ge oaččo ollislaš loahppaduodaštusa ja dan geažil oidnet buoremussan heitit sámegielas. Elle čilge ahte jus joatkkaskuvllas eai ceavzze buot fágaid, de eai oaččo loahppaduodaštusa. Oahppit sáhttet sirdit amasgiel fágii dahje heitit. Elle lohka dehálažžan movttiidahtta ohppiid joatkit, ja fuomášahttit ahte lea buorin jus joatka, ja bivdit sin duođalaččat árvoštallat ovdal heitet. Dála oahppoplána rahpá vejolašvuoda válljet álkit dási jus oahppit oidnet ahte sii eai nagot bajit dási mihttomeriid. Ohppiid heitin speadjalastá oahpahusa, ja lea dehálaš ášši maid oahpaheaddji ferte váldit

duodalažžan, Elle mielas. Oahpahus ferte leat suohtas, seammás go ohppet, ja jus ii leat nu de sáhtta ohppiin goddit oahppanmovtta. Elle maiddái váldá ovdamearkan ahte jus oahpaheaddji deattuha ollu grammatihka, de oahppit sáhttet váibaluvvot ja dolket, eai ge riekta oainne ávkkálašvuoda dan oahppamis. Elle deattuha ahte ”.sámeigiella ferte maiddái leat dat kulas fága, muhtomin”.

Vuoddoskuvllas dat heitet, eai ge joatkkaskuvllas, lea Ánne vásáhus, ja lohka ahte ovdalaš *Sámeigiella ja kultuvra* fágas ledje ollu oahppit, ja dalle sii ledje duđavaččat danne go dat seammás lei identitehtafága. Dál go sámeigiella lea čielga giellafága, de lea váddásit diibmoplánas gávdat saji, ja lea dávjá skuvlla hálddahusa buorredáhtolašvuoda duohken čoavdit dan. Máhttoloktemis bohte stuořit gáibádusaid ohppiide, mii mielddisbukta eanet ovddasvástádusa oahppamii, oaivvilda Ánne, ja lohka ahte go sámeigiella boahká lassin eará fágaide, de oahppit váibaluvvot ja sin mielas de lea álkimus válljet eret sámeigiela. Dávjá oahppit šaddet báhcit maŋŋel skuvlla sámeigeldiimmuide, dalle go leat váiban ja nelgon. Sii dihtet vel ahte buot eará oahppit besset mannat ruoktot. Ja go vel ruovttus eai oaččo veahki bargat sámeigielain, de sii fertejit okto birget fágain mas leat unnán ja heittogis oahppogirjijt. Váttisvuolta álgá gaskadásis, go dalle lohket lassánit fágalaš gáibádusaid ja ohppiide šaddá sámeigiella stuořit noađđin. Duohtavuodas sámeigiel ohppiin lea stuořat bargonoađđi go earáin. Sámediggi ja skuvlaeiseválddit berrešii fállat leaksoveahki, Ánne muitala ahte buot eará fágaide lea dákkár fállaldat. Sámeigielas livčče erenoamáš dárbu dákkár veahkkái, mii seammás loktešii árvvu. Ánne lohka:

Dien sáhtta ipmirdit eiseválddiin muhtinlágan badjelgeahččamin, go eai vuorut sámeigiela seammá ládje. Livčče stuořa ávkin ohppiide. Jus ii mihkkege dahkko, de ohppiid heitin ii noga dása, baicca lassána. Sámi ohppiide lea váttis dilli, dan dihtet buohkat geat barget sámeigielain. Lea ain maŋgasiin čiegus ulbmil sámeigiela ovdáneami goazahit. Oahppit geain lea sámeigiella fertejit leat hui nannosat, go maŋgii šaddet vástádallat earáide manne sii háliidit oahppat sámeigiela.

Sámi- ja eará mediat leat gievrrat negatiivvalaččat fokuseret sámeigiela oahpahusa jus váhnemiin, politihkkáriin dahje dutkamušain boahká mihkkege ovdan sámi áššiid dahje sámi oahpahusa birra, moaitá Ánne, ja váldá ovdamearkan muhtin dutkosa mas sámi vuosttaš- ja nuppegielat ohppiid navde šaddat skuvlatáhpárin. Sáhttet maid oahppit ieža geat leat lohkan sámeigiela nuppigielat hejošit sin ovddeš oahpaheddjiid ja skuvlla, ja váidalit ahte sii leat vázzán sámeigielas eai ge leat oahppan maidege. Son oaivvilda ahte jus oahppit eai oahpa, de han lea lihka ollu sin iežaset sivva, go eai leat gillen oahppat. Orru leamen dakkár dilli dál

ahte jus oahppi ii leat oahppan, de sáhttet beare váidalit oahpaheaddji ala, ja de leat ieža sivaheamit. Mediat ráhkadit stuora bajilčállagiid diekkár áššiin. Sámegieloahpaheaddjit fertejit olles áigge leat gealdagasas, jus fáhkka fallehuvvojit mediain. Dákkár áššiin ii oro leamen olmmoš suodjaluvvon. Sápmi lea nu unni ahte lea álki gávnnahit gos dat orrot ja geat dat leat. Dát lea su mielas hui fasttes vuohki oaguhit muhtin bargojoavkku. Galggašii baicca gudnejahttit sin go nagodit bargat dán barggu mas lea nu ollu hástalusat, danne go sámegieloahpaheaddjis lea lossa bargodilli.

4.2.7 Sámegiella boahpteáiggis

Jus váhnemiin lea positiivvalaš oaidnu sámegillii, de mánát maid välljejit sámegiela ovdalii eará gielaide, oaivvildit oahpaheaddjit. Jovvna árvvoštallá sámegiela hui dehálaš fágan mas lea boahpteáigi, ja deattuha ahte buohkat fertejit ovttas bargat sámegiela seilluheamis, mii mielddisbuktá ahte sámegieloahpaheddjiin lea hui dehálaš bargu dan oktavuodas. Sii fertejit fágadidákttalaččat bargat vai boadášii erenoamážit sámegiella nuppigiela giellaoahpahussii ávkin, ja dalle fertejit sámegieloahpaheaddjit heaitit váidaleames ja hejošit oahppoplána. Ieš fas lohká iežas dego láse vuostá bálkesteamen geađggi dáinna čuoččuhusain ja joatká čilget ahte oahpaheaddjit fertejit ieža guorahallat lagabuidda maid sii berrejit bargat ja ságastit ovttas mo buoremusat bargat ovddasguvlui. Oahpahusa kvalitehta sáhtta loktet dáiguin vejolašvuodaiguin mat gávdnojit dál, nu ahte šaddá buorre oahppan. Sámi mánát ja nuorat galget oaidnit sámegiel máhtu ávkkálašvuoda ja fuomášuhttit sámegiela árvvu seilluheamis maiddái boahtevaš buolvvaide. Seammás fertejit buohkat didolaččat bargat buoridan dihte fága organiserema, seilluheami ja váruhit ahte sámegiella ii šatta noadđin oktiige. Son lohká:

Dat leat mii sámegieloahpaheaddjit geat fertet ovddidit sámegiel fága, vai min ohppiid mielas dát fága šaddá somás fágan mainna gillejit bargat. It don sáhte lohkat gávccii jahkásažžii ahte sámegiella lea dehálaš du sámi identitehta ovdáneapmái. Dan sii eai ipmir. Muhto jus sii ožžot buriid vásáhusaid, de sii dađistaga ipmirdišgohtet ahte sámegieloahpaheaddjis lea duohta, ja sii ieža fuomášit ahte sii duođai ohppet dán fágas.

Jovvna oaivvilda ahte sámegieloahpaheddjiin lea čielga rolla servodagas, ja eahpitkeahttá garra váikkuhanvejolašvuolta. Sámegielagiin lea stuora ovddasvástádus boahtevaš buolvvaide fievrredit giellamáhtu, ja de sii eai galgga beare stuoraservodaga váidalit, ja lohká ahte lea sin iežaset duohken ángiruššat sámegiela seilluheamis ja ahtanuššamis. Oahpahusa

organiserema lea su mielas dehálaš buoridit, ja lohká Sámedikki ja politihkkáriid ovddasvástádus dán beali gozihit. Buohkat sámi servodagas fertejit bargat ovttas vai sámi mánát dovdet iežaset oassin sámi servodagas sámegielmáhtu bokte, son loahpaha.

Sámegiela lea váttis seailuhit sin guovllus, lohká Ánne, muhto seammás son lea áican muhtin áššiid maid sáhtta dulkot giellaovdáneapmin. Dál leat sihke rávisolbmot ja mánát oahppagohtán sámegiela álgodásis, mii su mielas lea stuorámus lávkin ovddasguvlui sin guovllus ja buot eará guovlluin sámegiela geavaheami obbalašvuhtii. Seammás fas moaitá ahte sámegiella gullo, oidno ja geavahuvvo beare unnán, danne go buohkat dárustit. Son vásiha ahte olbmot álkivuoda dihte dárustit, ja go olmuin lea nu buorre olmmošvierru ahte sii jorgalit dárogillii dakkaviđe jus oktage lahkosis ii ipmir sámegiela. Ja dákkár bealit dagahit ahte sámegiella ii beasa ovdánit, ja sii geat leat oahppame eai ovdán gielalaččat eai ge beasa gulahallat sámegillii. Son jearrá vel loahpas ahte lea go imaš ahte mánát gielalaččat áibbas seahkánit dákkár dilis.

Sámegielas lea boahte áigi, lohká Elle, vaikke son mángii lea smiehttan ahte sidjiide geat orrot olggobealde sámi váldoguovlluid šaddat váttisin oahppat ja doalahit giellamáhtu. Su mielas sii olles áigge vázzet vuostebiggii. Boahte áiggi jurdagat ja višuvnnat sámegiela hárrái leat dan duohken mo oahpahusa lágideapmi ja oahpponeavvodilli buorrána, goit ohppiid váras. Sámegielas fertešii buvttadit seammá gelddolaš oahpponeavvuid ja čállit buriid oahppogirjjiid ja eará girjjiid maid oahppit háliidit lohkat, lohká Elle.

Oahpaheaddjit dadjet ahte sámegiela árvu ferte loktejuvvot, ja dan ferte olles servodat bargat ovttas. Nubbigiella oahpahus mii eanemusat fállujuvvo olggobealde sámi hálddašanguovlluid, rahčá dain guovlluin gos lea losit ovddidit giela. Buot losimus lea ohppiide gain ii leat sámegiella ruovttuin, ja sii geat eai čájjet beroštumi. Giella unnu jus oahppit leat unnán, sámegiella lea juoga mainna mii galggašeimmet čevllohallat, lohket oahpaheaddjit. Sii sávvet stuoraservodaga ja skuvllaid oaidnit seamma árvvu sámegielas, eai ge dušše lassi bargun alcceseaset.

5 Digaštallan

Analysa bargu lea oassin olles dutkamušas ja álggii dalle go vuosttaš jearahallamiid čohkkegohten. Analysa galgá veahkehit mitalit maid jearrahallamat duođai mitalit, ja digaštallamis dulkot bohtosiid (Postholm 2005). Ulbmil dáinna dutkamiin lei guorahallat ohppiid ja oahpaheddjiid oaiviliid ja vásáhusaid giellaoahpahas. Bohtosiid lean čohkken jearahallama bokte, dan maŋjel transkriberejin buot, ja de guorahallagohten bohtosiid osiid. Buot bohtosiid čohkkema maŋná lohken hui vuđolaččat ja guorahallagohten gávdnojit go beroštahti minstarat. Kategoriija osiid analysa dutkanbohtosiin sisttisoallá ahte dutki ieš juohká kategoriijaide mat orro mearkkašahti bohtosiin (Hjardemaal ja earát 2002). Bohtosiid čorgema vuodul lean ráhkadan minstariid maid vuodul fas lean juohkán iešguđet ge kategoriijaide. Lean válljen ovdanbuktit bohtosiid sierra oassin, mas ohppiid ja oahpaheddjiid jienat mitaluvvojit, muhtomin seaguhuvvon ja muhtomin fas oktiibiddjon oassin. Sihke dutkanbohtosiid čohkken ja kategoriserema oasis leat nu mo mun ieš lean válljen juohkit dulkoma vuodul. Lean válljen hermeneuttalaš lahkonanvuogi mas galgá oheat oaiviliid ja dain fas oččodit ipmárdusa. Hermeneutihka sáhtta navdit dulkonoahppan mas dutki iežas eallingeardi ja ipmárdus viidána go dutkanoassálastiid eallinlági guorahallá. Dát analysavuohki eaktuda ovdagihtii mearriduvvon dulkoma teorehtalaš lahkonanvuogi vuodul (Nutti 2011). Hermeneuttalaš dulkonvuohki geavahuvvo dán barggus gos ozan ipmárdusa ja dulkon ohppiid ja oahpaheddjiid oaiviliid. Go dál lávken digaštallanoassái gos giedáhalan bohtosiiddán, de áiggun vuollegašvuodain giedáhallat ja ovdanbuktit iežan dutkanguimmiid oaiviliid. Vuosttaš geahčestagas juo oainnán stuora variašuvvna dutkanbohtosiin.

5.1 Vuoigatvuohta lohkat sámegeiela

Dáruiduhttima geažil lea sámegeiella áiggiid čađa massán árvvu. Dáruiduhttináigi dagahii giellamolsuma mas sámegeiella unnui bearrašiid gaskkas ja molssui saji dárogielain. Dát giellamolsun váikkuhii garrasit erenoamážit sámi riddoguovlluide (Johansen 2009). Maŋemus jagiid lea sámegeiella fas ožžon nannosit saji servodagas. Norgga stáhta lea lágaid bokte

geatnegahtton nannet sámi álbmoga rievtti ja vuoigatvuoda iežaset kultuvrra ja giela ahtanuššamii. Sámi mánáin ja nuorain lea vuoigatvuoda oahppat sáme giela vuodđooahpahasas sihke oarjil-, julev- dahje davvisáme gielaid, vuosttaš dahje nuppigiela buot giella dásiin almmolaš skuvllain miehtá Norgga. Sáme gielaid doaibmaplána²² deattuhuvvo ahte Norgga ráđdehus gálgá seailuhit ja ovddidit sáme gielaid ja sámikultuvrra. Sáme giel gelbbolašvuoda ovdánahttin lea deattuhuvvon buot sámi guoskevaš skuvlapolitihkalaš dokumeanttain, ja eiseválddiid guovddáš politihkalaš ambišuvnnat leat suodjalit, nannet ja ovddidit sáme giel oahpahasas ahtanuššama. Varas dutkamušain boahtá ovdan ahte ohppiid lohku niedjá jagis jahká, erenoamážit sáme giela nuppigiela fágas. Dutkamuš (Solstad ja earát 2011) duodašta sáme giel fágain leat gáržžes eavttut ja erenoamážit sáme giella nuppigiela oahpahasas lea heajos rávnnjis gos giellaoahpahasas unnu ja ohppiid lohku niedjá.

Go jearan informánttain mo sáme vuoha lea oidnosis, de muitalit skuvllain leat sámi girjjit hilduin girjerádjosis ja sáme giellii galbemat skuvlálágádusas, eará skuvllain fas váilot dát. Buot skuvllat ávvudit Sámi álbmotbeaivvi, ja dan sii árvoštallet ollu mearkkašit ja adnet hui stuora gudnin. Sáme giel fálaldaga birra skuvllat eai almmut, mii dagaha ahte eará oahppit eai dieđe dán fálaldaga birra. Oahppiinformánttat muitalit iežaset miel ohppiid lohkan sii maiddái livčče lohkgaohtán sáme giela jus livčče boahtán diehtit dan birra dalle go välljejedje fágaid. Oahpaheaddjit lohket unnán beroštumi sámi áššiide eará fágaoahpaheddjiin sin skuvllas ja lohket gullan iežaset ohppiin ahte eará oahpaheaddjit eai oahpat geatnegahtton sámi fáttáid sin oahpahasas. Sáme giel oahpaheaddjit muitalit ahte sis ii jerro oahpahit sámi fáttáin, ja imaštallet manne sin skuvllat eai ávkástala viidábut sáme giel oahpaheddjiid gelbbolašvuodas, mii livčče sin mielas lunddolaš go juo sii leat oassin skuvllaid fágabirrasis. Oahppi Ravna muitala ahte go ledje sámi fáttát girjjis, de sin oahpaheaddjit välljii eret dan. Bohtosiin boahtá ovdan ahte sáme vuoha leat hui fragmenterejuvvon ja čadnon dušše muhtin doaimmaide skuvllain, skuvllat barget hui iešguđet ládje sámi áššiiguin, ja lea stuora erohus mo guhtege skuvla albmanahtta sáme giela ja kultuvrra.

Sáme giela nuppigiela oahppoplána gusto buot ohppiide olles riikkas, siskobealde ja olggobealde sámi hálldašanguovlluid. Leat seamma gáibádusat ohppiide siskobealde sámi hálldašanguovllu go ohppiide olggobealde dáid guovlluid. Dán dutkamusa ohppiin lea sáme giella vuolled golbma diimmu vahkus, ja sii orrot olggobealde sáme gielat guovlluid.

²² https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/aid/publikasjoner/rapporter_og_planer/2009/handlingsplan_2009_samisk_sprak.pdf 23.08.2015

Sámegiella sidjiide lea liigefágan mii buktá lassibarggu. Sis lea unnán veahkki sámegiela oahpahusa olggobealde, ja ieža eai loga beassat geavahit sámegiela earret diimmuin. Oahpaheaddjit duodaštit ohppiin leat váilevaš sámegiela arenat. Dát bealit dagahit ahte oahppit eai beasa ávkkástallat iežaset sámegiela gelbbolašvuoda skuvlla eará gaskkustemiin. Oahpaheaddjit lohket váttisin ohppiid oažžut hupmat, ja lohket dalán go oahppit lávkejit olggobeallái skuvlalanja de lea buot gulahallan dárogillii. Oahpaheaddji Ánne lohká sámegielaigiid jorgalit dárogillii ságastallama jus dušše okta dárogielat lea sin lahkosis. Dákkár bealit eai ovdánahtta sámegillii ságastallama, su mielas. Sámegielaid doaibmaplána deattuha sámegiela deaivvadanbáikkiid huksema jus galgá sámegiela ovdánahttit mánáid ja nuoraid gaskkas, ja bidjá suohkana ja Sámedikki duohkai duohtandahkat dákkár doaimma. Deaivvadanbáikkid galggašii ovddidit sosiála, kultuvrralaš ja giella ovdánahttindoaimmaid.²³ Oahpaheaddjit jáhkket ahte dađi eanet skuvllain ja birrasis oidnošii sámegiella ja sámevuohta, mađi eanet oahppit hupmagoađášii sámegillii.

5.2 Oahpaheddjiid fágalaš ovttasbargu

Go jearan oahpaheddjiin makkár hehttehusaid oidnet sámegiela oahpaheaddji barggus, sii govvidit mánngga bealis. Oahpaheaddjit mitalit sidjiide eai lágiduvvo kurssat ja eai ge eará fágalaš bagadallamat, vaikko sin mielas stuorámus dárbu livčče leamaš dalle go oahppaplánaodastusat bohte. Ánne, gii lea okta dain áidna sámegieloahpaheddjiin sin skuvllas govvida iežas bargobirrasa; “sámegiella lea dego sierra sullos”. Son ja dat earát sávašii ovttasbarggu ásahtit eará sámegiela oahpaheddjiiguin eará skuvllain, ja lohket iežaset hui oktonassii bargat. Skuvllain gos barget eanet oahpaheaddjit lohket buoret dili, sii barget ollu ovttas plánedettiin. Sámegiela fága birra lohket ahte sin mielas lea nu eahpečielggas gean ovddasvástádussan lea ovddidit sámegiela. Báikkálaš oahppoplána geahpedivčče sin barggu, ja Ánne jearrá gii galggašii ráhkadit dan, go son bargá ollu okto ii ge nagot bargat dainna vel, go lea hirmat áddjás ja viiddis bargu. Báikkálaš oahppoplána bargu lea skuvlaeaiggáda ja

23

https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/aid/publikasjoner/rapporter_og_planer/2009/handlingsplan_2009_samisk_sprak.pdf 05.10.2015

skuvlajođiheadđji ovddasvástádus.²⁴ Oahpahusláhka kapihtal 10²⁵ eaktuda skuvllaid ovddidit oahpaheddjiide gelbbolašvuoda loktema. Dutkamuš (Solstad ja earát 2012) duodašta ahte skuvllat ja skuvlaeaiggádat eai váldde ovddasvástádusa ovddidit sámegiel fága.

Stuoradiggedieđáhus cealká ahte lea oahpaheaddji gii galgá duohtandahkat oahppoplánabarggu oahpahusa plánema, organisereme, čadaheami ja árvvoštallama dainna áigumušain ahte oahppi oahppan ovdána. Maid dat mearkkaša sámegiel oahpaheddjiid ektui, geain eai gávdno makkár ge doarjagiid sin skuvllas ja muđui servvodagas mii sáhtta duohtandahkat dáid sániid

Oahpaheddjiid ráhkkananáiggis ráhkadallaet oahpponeavvuid, mitalit oahpaheaddjit. Dán áiggi sii dárbbášivčče eará oahpahus guoskevaš bargguide. Jovvna gal dadjá gávdnot doarvái oahpponeavvuid jus beare gille daid ohcat, ja lohká iežas áiggiid čada čohkken ollu oahppomateriálaid, ii ge loga dárbbášit geavahit áigge diekkár bargguide. Eará oahpaheaddjit mitalit iežaset ráhkadallat ja heivehit oahppogirjjiid ja lohket geavahit ollu áiggi oahpahusa ráhkkanepmái. Sii lohket maiddái iežaset šaddat jorgaladdat dárogel oahppogirjjiid sámegillii. Dat lea liigebargu, mii unnida sin fágalaš ráhkkananáiggi. Sámegiel fágaide gávdnojit unnán spealut ja eará interaktiivvalaš oahpponeavvut mat ovddidivčče ohppiid hupman aktivitehtaid. Oahpahuslága kapihtal 9²⁶ geatnegahtta skuvllaid oahppogirjjiid láchit oahpahussii. Láhka ii cealkke oahpponeavvo ođasteami, buvttadeami ja oahpponeavvo kvalitehta. Lea Sámedikki ovddasvástádus buvttadit dohkkejuvvon ja ollislaš oahppaneavvuid. Departemeantta Stuoradiggedieđáhusas nr. 23, 2007-2008, meroštallá juohkit ovddasvástádusa gaskal Oahpahusdirektoráhta ja Sámedikki.

5.3 Sámegiel oahpahusa organiseren

Sámegiella ii leat albma fága, vástidit oahppit go bivddán sin árvvoštallat sámegiel oahpahusa. Oahpponeavvuid lohket unnán ja boaresmállegin. Sii eai loga oažžut ruovttubargguid sámegielas ja oahpahusas leat unnán gáibádusat muđui. Viidáset mitalit ahte sii gerget jođánit bargguiguin sámegielas. Lohket maiddái ahte ii dahkko mihkkege jus sii

²⁴ <http://www.udir.no/Lareplaner/Veiledninger-til-lareplaner/Veiledning-i-lokalt-arbeid-med-lareplaner/> 21.10.2015

²⁵ https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1998-07-17-61/KAPITTEL_10#KAPITTEL_10 30.10.2015

²⁶ https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1998-07-17-61/KAPITTEL_10#KAPITTEL_10 30.10.2015

bohtet maŋŋit diimuide. Sámeziel diimuin lea eanas távvaloahpahuš, girjelohkan, grammatihka oahppan ja čálalaš barggut. Oahppit lohket iežaset buoremusat oahppat speallamiid bokte. Sii váillahit njálmmálaš bargguid, ja lohket buoremusat oahppat dalle go sii ieža besset hárjehallat hupmangiela, gulahallat ja ságastit nuppiiguin. Sámeziel oahpahuš lea hejot organiserejuvvon ohppiid mielas, dát dagaha ahte sámeziella šaddá sidjiide liige noađđin. Diibmoplánat leat hui iešguđet ge ládje biddjon dáin skuvllain, muhtin oahppit mitalit ahte sin skuvla bidjá sámeziel oahpahuš dalle go earáin ii leat oahpahuš, ja sii šaddet ovdal dahje maŋŋel skuvlla váldit sámeziela, mii sin mielas leai hui eahpevuoiggalaš. Sámeziella oahpahuš dáin skuvllain lea dušše sámeziel diimuin. Skuvlla eará oahpahušas ii leat sámeziella oidnosis, mii sáhtá gáržžidit sámeziel fága vejolašvuođaid ovdánit. Bakera (2011) guovttezielalašvuođa oahpahušvuogi kriteriája lea juhkon guovtti oassái, mas láivves vuohki lea jus giella lea ráddjejuvvon dušše dán ovttaskas fági. Beaktilis vuohki lea jus giella oahpahuš eará fágaide maiddá. Bakera beaktilis modealla eaktudivčče sámeziela maiddá oahpahuš eará fágain (Todal 2007A). Dáin skuvllain oahpahuš sámeziella láivves vugiin, danne go oahpahuš dušše sámeziel diimuin.

Oahppit ja oahpaheaddjit mitalit diehtit ohppiid geat leat heitán sámeziel fágas, ja lohket mánggalágan jurdagiid manne dát oahppit leat válljen heitit. Oahppit geat heitet, besset searvet ođđadárogíela oahpahušii. Ákkaid heitimii lohket leat mánggat, sámezieloahppit vahkkosaččat báhcet skuvlii maŋŋel go eará oahppit mannet ruoktot guhkes skuvlabeivviid maŋŋá. Ohppiin dávjá ii leat oktage geainna besset humadit ja gulahallat sámezillii. Oahppogirjjit leat unnán ja heittogat. Sámeziella lea eaktodáhtolaš fáladat, mas sáhtá heitit ja álgit goas háliida. Ja go heitet de ii leat makkár ge čuovvoleapmi, eai ge eará konsekvanssat dasa. Sii jotket beare ođđadárogíel fági. Dát bealit sáhttet dáгахit ahte sámeziela fági unnu árvvu.

Oahpaheddiid mielas lea dehálaš ahte oahppit ohppet gulahallat ságastallama bokte ja besset njálmmálaččat ovdánit sámezielas. Jearahallamis oahppit mitalit ahte njálmmálaš hárjehallamat deattuhuvvot unnán. Oahppoplánas gelbbolašvuođamihttomearis deattuhuvvo sámeziella birrasiid ávkkálašvuođa giellaovdáneamis.

Ohppiin geain lea sámeziella nubbingiellan, eai leat ovttalágan eavttut go oahpahallet giela. Muhtimiin leat sámezielat birrasat lagasbirrasis, muhto earát fas eai gula sámeziela eará sajiin go oahpahušas. Vai oahppit ovdánahttet sámeziellagelbbolašvuođa buoremus lági mielde, de

lea deatalaš ahte oahppit besset geavahit iešguđetlágan giellabirrasiid (Sámegiela nuppigiela oahppoplána)²⁷.

Rod Ellis (1994) oaivvilda giellaoahppamis lea buoremus jus eksponerejuvvon fágii, ja maiddái go oahppi ieš oažžu vejolašvuoda produseret ja heivehaddat oaiviliiddis. Baker (2006) čujuha lunddolaš árgabeaivve ságastallamiidda mat sáhttet stimuleret giellaoahppamii. Go geahččá sámegiela nuppigiela oahppoplána, de doppe čuožžu earret eará ahte

oahpahus sámegielas galgá lahttudit nuoraid sáme kultuvrii ja servodateallimii. ...kulturipmárdus, gulahallan, oahppahábmen ja identitehtaovdánahttin guovddázis oahpaheamis....sámegiellafága galgá leat mielde sámegiela ovdánahttima ja geavaheami iešguđet lágan oktavuodain ja iešguđetlágan arenain (Sámegiela nuppigiela oahppoplána).²⁸

Oahpaheaddjit lohket váttisin plánet oahpahusa sisdoalu, vuosttažettiin go oahppit leat nu mángga dásis go álget sámegiela oahpahussii. Sámegiela nuppigiela oahppoplánas lea golbma molssaeavttu, ja dájvja skuvllat bidjet dáid ohppiid seammá jovkui, sihke seastima ja unna jovkkožiid geažil. Čálalaš eksámen ráhkkanahhtima geažil lohket oahpaheaddjit vuoruhit čállima. Makkár oahpahusvuogit buoremusat ovddidit nuppigiela oahppama, ii leat ovttaoaiivilvuolta dutkiiid gaskas. Sii deattuhit sihke njálmmálaš ja čálalaš doaimmaid ovddidit giela (Nergård ja Tonne 2008). Nuppigiela oahppá buoremusat jus eatnigielain oahppagoahtá oktanaga (Berggreen ja Tenfjord 1999). Sosiála konstruktivisttalaš teoriija deattuha sosiála beali dehálažžan giellaoahppamis, mas njálmmálaš gulahallan lea hui guovddázis (Berggreen ja Tenfjord 1999). Dán dutkamuša oahppit mitalit iežaset buoremusat oahppat go besset ságastit ja njálmmálaš hárbhallamiid bargat. Dutkamuša bohtosat čájehit ahte sámegiela fágii lea biddjon hirbmat stuora ovddasvástádus, erenoamážit ohppiide geat orrot olggobealde sámi hálddašanguovllu. Dutkamušat duodaštit ahte oahppit eai nagot olahit fágalaš bohtosiid mat leat gáibádussan oahppoplánain. Sámegiela nuppigiela oahpahusa olahus lea ohppiid oččodit doaibmi guovttegielagin. Dát olahus orru leamen veadjemeahtun joksat (Hirvonen 2003).

Sámegiela oahpaheddjiide geat barget okto sámegielfágain iešguđet ge skuvllain lea hirbmat stuora ovddasvástádus, go sin duohken lea gozihit olles sámegiela oahpahusa. Oahpaheaddjit

²⁷ <http://www.udir.no/kl06/SAS1-04> 29.10.2015

²⁸ <http://www.udir.no/kl06/SAS1-04> 4.09.2015

lohket váttisin dán barggu go eai ieža ge dieđe sihkkarit mo buoremusat sáhtášii ovddidit buori giellaoahppama. Dutkan (Solstad ja earát 2012) duođašta dan seamma, sámi oahpaheddjiin olggobealde hálddašanguovllu lea lossa bargodilli. Oahpaheaddjit lohket eahpesihkkarin makkár oahpahusvugiid lea buoremus geavahit. Sis leat unnán kursemat main oahpašii juste dákkár beliid. Oahppoplánas lea metodafriddjavuohta, oahpaheaddjit mearridit ieža mo čadahit oahpahusa.

Norggas leat guokte seammaárvosaš oahppoplána, Máhttolokten 06, mii lea našuvnnalaš oahppoplána mii gusto olles Norgga skuvllaide ja nu maiddái dán dutkamuša skuvllaide, ja Máhttolokten Sámi 06 oahppoplána mii gusto skuvllaide sámi hálddašanguovlluin. Sámegiel oahpahus dán dutkamušas gullá skuvllaide mat leat olggobealde sámi hálddašanguovlluid, liikká lea dáid skuvllaid ovddasvástádussan ollašuhttit sámegiel oahppoplána obbalaš ulbmiliid. Rámmeavttut rahpet ja gáržžidit vejolašvuođaid, Myhre (2001) čilgehusa vuodul. Bajit dási rámmat dahket ohppiide vejolažžan gáibidit sámegiela skuvllain. Nuppe bealis sáhttet oahpahusa gáržžes rámmat hehttet oahppama. Arfwedson ja Lundman (1980) juohkiba rámmadásiid golmma oassái, mas eiseválddit gullet vuogádatkontekstii.

Vuogádatkonteavsttain eiseválddit stivrejit skuvlavuogádaga, dát eaktuda skuvllaid geatnegasvuoda fállat sámegiel oahpahusa ohppiide maid sii rievttiset bokte leat gáibidan. Skuvla lágádussan gullá vuogádatkonteavstta siskkit kontekstii. Dán dásis leat oahppoplánat mat stivrejit skuvllaid bajit dási ja ovttaskas fágaid sisdoalu. Go de geahččá skuvllaid sisdoalu, de ii boađe ovdan konkrehtalaččat sámi sisdoalu gáibádus. Lea ovttaskas skuvlla duohkái mo sii hálddašit sámi áššiid. Olggut kontekstii gullet oahppit ja lagasbiras, geain ii leat njuolgut váikkuhus skuvlla sisdollui. Dán dutkamuša skuvllat gullet dážaguovlluide gos sámegiella lea unnitlogus, sihke giela ja olbmuid hárrái. Westlund (2003) čujuha oahppoplána váikkuhit oahpahusa sisdollui, oahppoplánas leat fága ulbmilat konkretiserejuvvon ja diibmolohku mearriduvvon. Dán dutkamuša oahpaheaddjit oaivvildit sámegiela nuppigiela oahppoplána unnán konkrehtalažžan, ja gáibiduvvo ipmirduvvot báikkálaš oahppolána vuodul. Plánas leat ollu gelbbolašvuođamihttomearit maid lea váttis olahit gáržžes rámmaiguin, ja namuhit ahte diibmolohku ja oahpponeavvuid váili eai kongruere oahppoplána gáibádusaiguin.

5.4 Giellaoahppama motivašuvdna

Manne oahppit leat válljen sámegiela oahpahusa skuvllas, lea guovddáš gažaldat dán barggus. Oahppit lohke válljema hirbmat dehálaš ja diđolaš dahkkun, sii vuđolaččat čilgejedje duogáša dán válljemii. Giellaoahpahusa válljema sáhtta juohkit instrumeanttalaš motivašuvdnan ja integratiivvalaš motivašuvdnan. Todal (2002) lasiha vel goalmát motivašuvnna maid gohčoda jotkkolaš motivašuvdnan. Buot oahppit mitalit iežaset válljen sámegiela oahpahussii searvat vuosttažettiin danne go háliidit oahppat sámegiela. Instrumeanttalaš motivašuvnna mat bohtet ovdan leat sámegiela gelbbolašvuohta lea ávkkálažžan sin boahhteáigge bargguide ja ohppui. Sii lohket alldiineaset leamaš sámegiela vuodđoskuvlla rájes, ja danne šaddá lunddolaš joatkkat das. Lasihit vel ahte sii eai dárbbas oahppat amasgiela go sis lea sámegiella, ja ođđadárogielas eai árvoštallojuvvo. Eatnasat namuhit sámegiela giellamovttidahttin stipeandda leamen buorre doaibmabidjun ja dehálaš ággan sámegiela fágalaš válljemii. .

Integrašuvnnalaš motivašuvdna lea go olbmáid geažil dovdet gullevašvuođa ja identifiserejit iežaset sámiiide. Oahppit oidnet dehálašvuođa giela oahppat vai ii áibbas jávkka, leat ákkat maid gesset ovdan. Klemet lohka sámegiela leat čappa giellan mii ii galggašii jávkat, ja lea dehálaš kulturárvu.

Jotkkolaš motivašuvnna lea váldodeaddu go oahppit čilgejit giellaválljema. Sámi álbmot lea vásihan gárra dáruiduhtima ja koloniserenáigodaga mas stuora oassi sámi álbmogis, erenoamážit sámi riddoguovlluin, masse gielaset ja kultuvrraset. Høgmo (1989) čilge goalmát molssaeaktun, sin máttut geat oktii oamastedje giela masse gielaset garra dáruiduhtima geažil. Otná nuoraide lea dárbu dovddadit sámevuhtii sámegiela gelbbolašvuođa bokte (Høgmo 1989). Olbmuid ángiruššan giela suodjalit lea giellaealáskahttima váldu, dála sámii leat fas bargagoahtán giela ealáskahttit (Todal 2007A). Ohppiid váhnemat leat álggos háliidan mánáideaset oahppat sámegiela. Joatkkaoahpahusa dásis leat oahppit ieža válljen joatkit sámegiela. Todal lohka váhnemiid dáhtu leat divraseamos dávvirin oahppama válljemis. Sámegiela máhttin lea hirbmat dehálaš ággan sin sámi duogášii, lohket oahppit, sámegiela oahpahusa buktit muhtinlágan ruovttudovddu. Eriksen (2008 [2004]) deattuha ahte min válljemiid bokte mii čájehit mo mii háliidat iežamet govvidit. Hovland (1996) govvida mo otná nuorat refleksiivvalaččat hábmejit iežaset válljemiid bokte, gos váhnemiid čanastagain lea unnit deaddu iešgova hábmemii. Øzerk

(1997) oaivvilda giela ovddidit olbmo iešdovddu nannema, ja lohká ahte olbmot geat eai beasa oahppat ja geavahit gielaset, sidjiide báhcá váilevaš identitehta dohkkeheapmi. Giellagelbbolašvuodas lea lagas oktavuoha olbmo iešdovdui ja gullevašvuoda dovdui.

Oahppit lohket iežaset dovdat eanet sápmelažžan go máhttet sámegiela, ja čilgejit sámegiela oahpahusa välljema lunddolažžan ja meannudit iežaset sámi gullevašvuoda sámegielmáhtu vuodul. Biret Elle lohká sámegiela ja sámi gullevašvuodaset eará sámi nuoraide ovddidit. Oahppit muitalit iežaset välljen sámegiela oahpahusa danne go sámegiella fága lea dehálaš fága sin sámi identitehta dovdui. Sámegiela bokte sii besset leat oassin sámiálbmoga searvevuodas ja dakko bokte leat oassin sámi álbmogis. Sámegiella máhttin nanne sin sámevuoda dovdui.

Todala (2007A) prošeakta lullisámis duodašta ahte giellaealáskahttin lea vejolaš, jus beare biddjojtit doarvái resurssat dasa. Lullisámegiela leat vel eanet unnitlogus go davvisámegiela. Dát duodašta ahte ii leat dan duohken man stuoris giella lea geavaheddjiid ektui, vai galgá seailuhuvvot, beare dasa biddjojtit doarvái návccat ja fuomášupmi. Prošektii ledje biddjon stuora resurssat, mii duodašta ahte jus eai juolluduvvo eanet resurssat sámegiella fágii, de sáhtta leat veadjemeahtun joksat dán ulbmila.

5.5 Metodadigaštallan

Bohtosat dán dutkamušas leat studerejuvnon gearahallamiid bokte. Oahpaheaddjit ja oahppit leat kritihkalaččat juogadan vásáhusaidis. Oahpaheaddjit vástidedje vuđolaččat, ja ollu dieđuid lean šaddan hilgut. Ohppiid vástádusain leat maiddái stuora erohusat, muhtimat sis čilgejedje čiekŋalit oaiviliiddiset. Mo sáhtta dán guovtti dutkanjoavkku bohtosiid buohtastahttit. Leat go seammaláganvuodas, ja leat go erohusat? Bohtosiid vuodul oainnán ollu seammaláganvuodaid. Hui čielga fuomášupmi lea oahpaheddjiin geat barget okto, sii govvidit seamma sullasaš beliid mat leat hehttehussan sin barggu čađaheamis. Dán gearahallamis lei okta dievdooahpaheaddji gean govvideapmi spiehkastii dain earáin.

Momeanttain mat ihtet dán guovtti joavkku geahččanguovllus leat ollu seammaláganvuodas, go govvidit sámegiela oahpahusa heajut beliid. Sáhtta jearrat man representatiivvalaččat dát empiralaš bohtosat leat välljenmuni ektui, ja man bures lea ovddasteapmi vuodustuvvon?

Buot oahpaheaddjit ja oahppit geaid jerren, serve jearahallamii. Joatkkaoahpahusa oahpaheaddjit leat stuorrát ovddastuvvon, go geahččá gávpotskuvllaid mat fáallet sámegiela oahpahusa olggobealde davvisámi hálddašanguovlluid. Seamma sáhtá lohkat ohppiid ektui. Nisson oahpaheaddjit leat eanas ovddastuvvon, earret okta dievdooahpaheaddji. Dát mii govvida sohkabeale ovddastumi muđui ge sámi skuvllain ja servodagas. Ohppiid gaskkas lei sohkabeale dásedit ovddastuvvon, dás ledje njeallje bártne ja vihtta nieidda.

Man bures dutkančuolbma vástiduvvo empiralaš bohtosiin? Livčče go sáhtán eará ládje čohkket bohtosiid? Bohtosiid čohkkemii lean geavahan kvalitatiivvalaš jearahallama, mas lea váldodeaddu informánttaid ipmirdus jearahallamis. Dás lea maid dadjamuš gos ja goas jearahallan dahkko. Ovttaskas olbmo subjektiiivvalaš vásáhus lea guovddázis dieđuid čohkkemis (Hjardemaal ja earát 2002). Sáhtá lohkat gávdnojit mánggat nyánsat dán dutkansuorggis, mas garra čuoččuhusaid ferte garvit. Barggu reliabilitehta dán bohtosiin lean árvvoštallan luoheteahhtin, dutkanoassálastit leat ovdanbuktán oaiviliid iežaset vásáhusaid birra sin árgabeaivvis. Jearahallamat leat čohkkejuvvon sin oahpes birrasis, ja sii leat beassan válljet guđe gillii jearahallan čadahuvvo. Dát bealit nannehit reliabilitehta. Sáhtá vel lasihit ahte dutki duogáš seamma bargosuorggis, sáhtá váikkuhan informánttaid rabasvuhtii áššiid ovdanbuktimis. Validitehta lea lágalašvuhta guorahallamii, mas dutkanvuohki govvida relevánsa dasa maid lea dutkan. Validitehta duodašta gaskavuoda gaskal bohtosiid dokumenterema ja dulkoma (Postholm 2005). Lean geavahan informánttain njuolggositeremiid mat duodaštut dulkoma, ja teorehtalaš lahkonanvugiin dulkon bohtosiid. Bohtosiin bohtet seamma áššebeliid árvvoštallan goabbat ge joavkkus, ja maiddái joavkkuid siskkobealde, maid sáhtá navdit duohtavuoda duodašteame. Jáhkán ožžon viidát ipmárdusa dán barggu čuolmmas, go lean válljen guorahallat goappašiid joavkkuid mat ovddastit sámegiela nuppigiela oahpahusa.

6 Loahppasánit

Dán barggus lean guorahallan mo oahppit ja oahpaheaddjit árvvoštallet sámegiela nuppigiela oahpahusa ja makkár hehttehusaid ja ávkkálašvuodaid oidnet sámegiela oahpahasas. Oahpaheaddjit árvvoštallet iežaset barggu kritihkalaččat ja govvidit ollu fuones beliid.. Sii dárbbasit doarjaga máŋgga dáfus, ja buohtastahttalit iežaset dárogiel oahpaheddjiiguin geaidda lea buot lámččojuvvon gárvvisin. Gealbolokten, bagadallan, ovttasbarggu huksen leat váilevaš oasit sin barggus. Oahpaheaddjit lohket sin olggiide lea biddjon hui stuora noaddi ja dovdet fámohevuoda bargodiliset geažil. Sámegielas lea unnán doarjja skuvllas ja servodagas. Liige noadddin lea váilevaš gealbolokten, go sii dovdet iežaset cohkkon buriid oahpahusvugiide mat fievrredivčče buori oahppama. Fágas leat váilevaš oahpponeavvut, mii manaha dehálaš ráhkkananáiggi. Oahpaheaddji barggus lea váldodeaddu fágalaš ođasmahttimii. Sis livčče stuora dárbu beassat kurssaide gos ohppat buriid oahpahusvugiid. Bargodilli lea buohkaide dehálaš bealli mii váikkuha barggu ollašuhttimii. Jus sámegiel oahpahasas galgá buorránit dilli, lea guovddáš ášši ovddidit oahpaheddjiid bargoeavttuid. Sámegiel fága ferte loktejuvvot. Skuvlapolitihkalaččat fertejit ovttasbargat Sámedikkiin. Skuvlaeaiggádat fertejit veahkkin skuvllaide bargat vai buorebut ollašuhttit oahpahas mihttomeriid (SOČ).

Dát dutkamuš duodašta ahte identitehta ja giela oktiigullevašvuhta leat čilgetmeahttumat. Sámegiela gelbbolašvuhta lea hui mávssolaš ohppiid mielas alceseseaset ja sin sámi duogázii. Sii sávašii eanet beassat gulahallat sámegillii. Sámegiela nuppigiela oahppoplána mihtut livčče olámuttos, muhto dasa dárbbášuvvo lassi searaid ja didolaš barggu giellaealáskahttimiid vehkiin. Sámegiela seailuheamis gávdnojit buorit fáktorat, ja sámegiella lea lágaid ja oahppoplánaid vuodul bures suodjaluvvon. Todal (2007B) tematisere váikkuheami báikkálaš dásis, ja fuomášuhtta dehálašvuoda oaidnit giellamolsuma vai buorebut ipmirdivčče ealáskahttinproseassa. Sámegielas lea stuora stáhtuserohus, iige leat seamma bures gáhtejuvvon báikkálaš-, bearaš- ja indiviidadásis. Ealli sámegiella lea guovddáš oassi sámi kultuvrras. Doarvái sámegielagiid haga lea váttis ovddidit sámegiela ja ođđaáigásaš sámi servodaga. Todal (2007B) lohka ahte dađi eanet olbmot sámástit, mađi buoret šaddá sámegiela dilli boahteáiggis, ja dárkkuha ahte sámegiela giellaealáskahttimis lea dát gelbbolašvuhta oavdun.

Gáldut

- Arfwedsson, Gerhard & Lundman, Lars 1980: *Det är inte lärarnas fel*. Rapport från ett forskningsprojekt om lärarnas arbetssituation. Stockholm: Liber UtbildningsFörlaget.
- Ansvar og organisering av videregående opplæring. Regjeringen.
<<https://www.regjeringen.no/no/tema/utdanning/grunnopplaring/videregaende-opplaring/opplaringssektoren/id434954/>> Vižžon 22.05.2015
- Baker, Colin 2006: *Foundations og bilingual education ja bilingualism*. 4. utgave. Clevedon: Multilingual Matters.
- Balto, Asta 1997: *Sámi mánáidbajášgeassin nuppástuvvá*. Oslo: Ad Notam Gyldendal AS.
- Berggreen, Harald & Tenfjord, Kari 1999: *Andrespråkslæring*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Bongo, Mikkel Anders, Eriksen, Leif Gunnar & Germeten, Sidsel 2010: *Kunnskapsløftet samisk: Feltarbeid ved fem skoler i nordsamisk område*. HIF-Rapport 2010: 6.
<<http://munin.uit.no/handle/10037/6279>> Vižžon 5.5.2015
- Bourdieu, Pierre 1995: *Distinksjonen. En sosiologisk kritikk av dømmekraften*. Oslo: Pax forlag.
- Dahllöf, Urban 1998: *I lærande fellesskap. Helsingsskrift til Urban Dahllöf på 70-årsdagen*
Kvalsund, Rune (doaimm.) Volda: Høgskulen i Volda, Møreforskning.
- Ellis, Rod 1994: *The Study of Second language acquisition*. Oxford: Oxford University Press.
- Engelsen, Brit U. 1992: *Kan læring planlegges*. Oslo: Ad Notam Gyldendal 2.opplag 97.
- Eriksen, Thomas Hylland 2008 [2004]: *Røtter og føtter. Identitet i en omskiftelig tid*. 2. utgave. Oslo: Aschehoug & Co.
- Gardner, R. C. & Lambert, W. E. 1959: Motivational Variables in Second Language Acquisition. *Canadian Journal of Psychology* 13.
- Gávnos = Gávnos. *Samisk innhold i Kunnskapsløftet – et ressurshefte for lærere i grunnopplæringen*. Utdanningsdirektoratet 2015.
<<http://www.udir.no/globalassets/upload/larerplaner/gavnos-endelig-2015.pdf>>
27.10.2015

- Grimstad, T. & Miljeteig, M. 2011. *Nå tar Wales språket tilbake*.
 <<http://www.nrk.no/verden/na-tar-wales-spraket-tilbake-1.7862489>> Vižžon
 17.10.2015
- Handlingsplan for samiske språk 2009. Arbeids- og inkluderingsdepartementet
 <https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/AID/publikasjoner/rapporter_og_planer/2009/Handlingsplan_2009_samisk_sprak.pdf> Vižžon 05.10.2015
- Helander, Nils Ø. 2009: Samisk språk og samiske språkforhold – med særlig vekt på
 nordsamisk. Bull, Tove & Lindgren, Anna-Riitta (doaimm.): *De mange språk i Norge*.
 s. 125–139. Oslo: Novus.
- Hiim, Hilde & Hippe E. 1998 [1993]: *Læring gjennom opplevelse, forståelse og handling*.
 Universitetsforlaget. 2. utgave 1998
- Hirvonen, Vuokko 1999: *Sámeeatnama jienat. Sápmelaš nissona bálggis girječállin*.
 Guovdageaidnu: DAT.
- Hirvonen, Vuokko 2003: *Mo sámáidahttit skuvlla? Reforbma 97 evalueren*. ČálliidLágádus.
- Hjardemaal, Finn, Tveit, Knut & Kleven, Thor Arnfinn 2002: *Innføring i pedagogisk
 forskningsmetode – en hjelp til kritisk tolking og vurdering*. [Oslo]: Unipub.
- Holme, Idar Magne & Solvang, Bernt Krohn 1996: *Metodevalg og metodebruk*. [Oslo]:
 TANO.
- Hovland, Arild 1996: *Moderne urfolk. Samisk ungdom i bevegelse*. Oslo: Cappelen.
- Huss, Lena 1999: *Reversing Language Shift in the Far North. Linguistic Revitalization in
 Northern Scandinavia and Finland*. *Studia Uralica Upsaliensia* 31. Uppsala: Acta
 Universitatis Upsaliensis.
- Høgmo, Asle 1986: Det tredje alternativ. Barns læring av identitesforvaltning i samisk-norske
 samfunn preget av identitetsskifte. *Tidsskrift for samfunnsforskning* 27, s. 395–416.
- Høgmo, Asle 1989: *Norske idealer og samisk virkelighet*. Oslo: Gyldendal.
- Høgmo, Asle & Pedersen, Paul 2012: *Sápmi slår tilbake. Sápmisk revitaliserings- og
 moderniseringsprosesser i siste generasjon*. Karasjok: ČálliidLágádus.
- Johansen, Åse M. 2009: *Velkommen te` våres Norge. En kvalitativ studie av språkbytte og
 språkbevaring i Mandalen i Gáivuotna/Kåfjord*. Oslo: Novus AS

- Keskitalo, Jan H. 2011: *Sámi oahpaheaddji fierpmádat – čielggadeapmi*. Guovdageaidnu: Sámi allaskuvla.
- Keskitalo, Pigga ja Määttä, Kaarina 2011: *Sámi pedagogihka iešvuodat*. Rovaniemi: Lapland University Press.
- Kunnskapsløftet. Utdanningsdirektoratet. <<http://www.udir.no/Lareplaner/Kunnskapsloftet/>> Vižžon [25.05.2015](#)
- Kvale, Steinar 1997: *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Likeverdig opplæring – et bidrag til å forstå sentrale begreper. Utdanningsdirektoratet .<http://www.udir.no/Upload/Brosjyrer/5/Likeverdig_opplaring_brosjyre.pdf> Vižžon 04.04.2015
- Leirvaag,, Ole Gunnar 1999: *Norsk på grunnlag av samisk*. Kautokeino: Samisk utdanningsråd
- [Lovdata 2015: Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa \(opplæringslova\)](#). <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1998-07-17-61/KAPITTEL_10#KAPITTEL_10> Vižžon [31.10.2015](#)
- Lyngsnes, Kitt & Rismark, Marit 2007: *Didaktisk arbeid*. Oslo: Gyldendal.
- Læreplan i samisk som andrespråk. Utdanningsdirektoratet. <http://www.udir.no/k106/SAS1-04> Vižžon 29.10.2015
- Magga, Ole Henrik 2003: Sámegei laid birra. Eriksen, Edel Hætta (doaimm.): *Árvvut = Arvo*. Árvokommušuvdna. s. 79–85. Kárášjohka: Davvi Girji OS
- Magga, Ole Henrik 2008: (girjeárvoštallan) Jon Todal: Samisk språk i Svahken sijte. *Sámi dieđálaš áigečála* 1/2008 s. 77–81.
- Máhttolokten Sámi oahppoplánabuvttus. 2008. Máhttodepartemeanta, Sámediggi, Oahpahusdirektoráhtta. Oslo: Interface media as.
- Myhre, Reidar 2001: *Didaktisk basiskunnskap*. Gyldendal akademisk.
- Nergård, Mette Elisabeth & Tonne, Ingebjørg 2008: *Språkdidaktikk for norsklærere : mangfold av språk og tekster i undervisningen*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Nutti, Ylva Jannok 2014: Sámi oahpahus digaštallojuvvo eamitálbmotoahpahussan. *Sámi dieđálaš áigečála* 1/2014. s. 73–79.

Nutti, Ylva Jannok 2011: *Ripsteg mot spetskunskap i samisk matematik. Læreres perspektiv på transformeringsaktiviteter i samisk förskola och sameskola*. Luleå tekniske universitet.

Opplæring i samisk – fjernundervisning. Reive. Utdanningsdirektoratet 2011.

<http://www.udir.no/globalassets/upload/brev/5/1/fjernundervisning_samisk.pdf>
Vižžon: 27.10.15

Postholm, May Britt 2005: *Kvalitativ metode*. Oslo: Universitetsforlaget.

Retten til opplæring i og på samisk – Samisk opplæring i grunnskolen.

Utdanningsdirektoratet. <<http://www.udir.no/Spesielt-for/Samisk-opplaring/Samisk-opplaring/1-Retten-til-opplaring-i-og-pa-samisk-og-regelverket-knyttet-til-opplaring-i-samisk-/?read=1>> Vižžon 22.05.2015

Samisk opplæring – rettigheter og plikter. Elevenes rett til opplæring i eller på samisk – hva innebærer dette for skoleeier? Utdanningsdirektoratet.

<[https://www.oppegard.kommune.no/www/oppegardkommune/resource.nsf/files/www_w8vpg8j-samisk_brosjyre_040610/\\$FILE/samisk_brosjyre_040610.pdf](https://www.oppegard.kommune.no/www/oppegardkommune/resource.nsf/files/www_w8vpg8j-samisk_brosjyre_040610/$FILE/samisk_brosjyre_040610.pdf)>

Sandvik, Margareth & Valvatne, Helene 2007: *Barn, språk og kultur*. Cappelen Damm

Sarivaara, Erika Katjaana 2010: Máttuid giela gáhtten: Stáhtusmeahtun sápmelaččaid sáme giela ealáskahttin Suoma bealde Sámis. *Sámi dieđálaš áigečála* 1/2010 s. 51–69.

Sámediggi: Duogáš. <<https://www.samediggi.no/Samedikki-birra/Duogas>> Vižžon 10.10.2015

Sámediggi: Oahpahus. <<http://www.samediggi.no/Oahpahus>> Vižžon 02.05.2015

Sáme gielaidda doaimma plána. Bargo- ja searvadahttin departemeanta 2009.

<http://www.regjeringen.no/upload/AID/publikasjoner/rapporter_og_planer/2009/Handlingsplan_2009_samisk_sprak_nordsamisk.pdf>

Sáme giella nubbingiellan oahppoplána. Sámediggi mearridan lánkaásahussan 25.06.2013.

Gusto 01.08.2013 rájes. Utdanningsdirektoratet.

Sámelága giellanjuolggadusat ja sáme gielaidda hálddašanguovlu. Ráddehus.

<<https://www.regjeringen.no/se/Fattat/algoalbmogat-ja-unnitlogut/samegiela-geavaheapmi/samelaga-giellanjuolggadusat-ja-samegiel/id633281/>> Vižžon 13.07.2015

Seurujärvi-Kari, Irja 2010: «Nubbi» sápmelašvuodas – oddalágan identitehtat. *Sámi dieđálaš áigečála* 1/2010 s. 71–95.

SOČ = Sámi oahpaheaddjefierpmádat. Čielggadeapmi. Baal, Lisa ja Keskitalo, Jan Henry. Sámi allaskuvla 2010–11.

Solstad, Karl Jan, Gustavsen, Annelin & Solstad, Marit 2011: *Rett til samisk opplæring – ideal eller realitet*. NF rapport 3/2011. Bodø/Alta: Nordlandsforskning.
<http://www.nordlandsforskning.no/getfile.php/Dokumenter/Rapporter/2011/Rapport_03_2011.pdf> Vižžon 30.10.2015

Solstad, Karl Jan, Nygaard, Vigdis & Solstad, Marit 2012: *Máhttolokten 2006 Sámi. Seammarvosaš skuvlla guvlui? Oahppoplánabuktosa Máhttolokten Sámi (OM06S) árvvoštallanbarggu loahpparápporta*. NF rapport 2/2012. Bodø/Alta: Nordlandsforskning.

Stordahl, Vigdis 1996: *Same i den moderne verden. Endring og kontinuitet i et samisk lokalsamfunn*. Karasjok: Davvi Girji O.S.

Stortingsmelding nr.11 (2008–2009): Læreren. Rollen og utdanningen.
<<https://www.regjeringen.no/contentassets/dce0159e067d445aacc82c55e364ce83/no/pdfs/stm200820090011000dddpdfs.pdf>>

Stortingsmelding nr. 23 (2007–2008): Språk bygger broer. Språkstimulering og språkopplæring for barn, unge og voksne.
<<https://www.regjeringen.no/contentassets/e78e5e702d464f89bbc2f1a0d5f507d7/no/pdfs/stm200720080023000dddpdfs.pdf>>

Stuoradiggedieđáhus nr. 28 (2007–2008): Sámepolitihkka.
<https://www.regjeringen.no/contentassets/8e1e26b083304fa394b6495db574a060/se-no/pdfs/stm200720080028000se_pdf.pdf>

Stuoradiggedieđáhus nr. 55 (2000–2001): Sámepolitihka birra.
<<https://www.regjeringen.no/se/dokumenter/st.die.-nr.-55-2000-2001/id195308/>>

Tenfjord, Kari 2013: *Metodisk veiledning. Andrespråksanalyse – teoretisk grunnlag for metodisk tilnærming*. Vox.
<http://www.vox.no/contentassets/abc176d39fef4bb7908b4e8dba18f63c/kap4_andrespraksanalyse.pdf>

- Thagaard, Tove 2003: *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Todal, Jon 1996: Cymrus Sápmái. Guovttegielalaš ohpaheami organiserema birra Walesas. – Todal, Jon ja Martin Pope (doaimm.): *Duostta hupmat – Gulahallanvuohki sámegielaohpahusas*. s. 107–121. [Guovdageaidnu]: Sámi oahpahusráđđi.
- Todal, Jon 2002: “...jos fal gáhttet gollegielat”. *Vitalisering av samisk språk i Noreg på 1990-talet*. Avhandling til dr.art graden. Universitetet i Tromsø.
- Todal, Jon 2007A: *Samisk språk i Svahken Sijte. Sørsamisk vitalisering gjennom barnehage og skole*. Dieđut 1/2007. Guovdageaidnu: Sámi instituhtta.
- Todal, Jon 2007B: Språkleg vitalisering – faktorar som vi ikkje skriv om. – Bull, Tove, Kusmenko, Jurji & Rießler, Michael (doaimm.): *Språk og Språkforhold i Sápmi*. Berlin: Nordeuropa-Institut.
- Todal, Jon 2011: Duodalaš njiedjan fágas sámegiella nubbingiella. s. 19–44. *Sámi logut muitalit 4. Čielggaduvvon sámi statistihkka 2011*. Raporta 1/2011. Guovdageaidnu: Sámi allaskuvla.
- Veiledning i lokalt arbeid med læreplaner*. Utdanningsdirektoratet 2014. Vižžon: <http://www.udir.no/Lareplaner/Veiledninger-til-lareplaner/Veiledning-i-lokalt-arbeid-med-lareplaner/> Vižžon 21.10.2015
- Westlund, Ingrid 2003: *Gränsläst arbete – inom vissa gränser. Lärares och rektorers uppfatning om arbete utan timplan i grundskolan*. Linköping: Linköpings universitet.
- Øzerk, Kamil 1997: Tospråklig opplæring og funksjonell tospråklighet. – Sand, T. (doaimm.): *Flerkulturell virkelighet i skole og samfunn*. Oslo: Cappelen akademisk forlag.
- Øzerk, Kamil 2006: *Opplæringsteori og læreplanforståelse*. Vallset: Oplandske Bokforlag.

MIELDDUS 1

Inger Anne Gaup

Dramsveien 165

9010 Tromsø

mobiltlf.: 95072732 / e-mail. iagaup@online.no

..... videregående skole

v/ rektor

Postnr. / sted

INFORMASJON OM DATAINNSAMLING TIL MASTEROPPGAVE I PEDAGOGIKK

Takk for en hyggelig samtale. Jeg er student ved Universitetet i Tromsø og skal skrive en masteroppgave i pedagogikk. Temaet i oppgaven min er språkopplæring i samisk 2. språk på videregående skole. Jeg ønsker å undersøke hvilke opplevelser og erfaringer elever og lærere har av denne opplæringen.

I den forbindelse skal jeg gjennomføre et feltarbeid, og lurer på om jeg kan intervju 1-2 lærere som underviser i samisk som 2. språk, og 2-3 elever som har samisk som 2. språk. Intervjuene vil vare mellom halv time til en time og vil bli tatt opp på bånd. All informasjon vil bli anonymisert og behandlet konfidensielt.

For å kunne intervju elever under 18 år, må jeg innhente foreldrenes tillatelse før intervjuene tar til. Jeg vil sende infobrev og samtykkeerklæring til disse foreldre og elever.

Studiet er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste NSD.

Dersom det er noe du lurer på kan du ta kontakt med meg eller min veileder Tone Skinningsrud ved Lærerutdanning og utdanning i pedagogikk (ILP), Universitetet i Tromsø, telefon 776 45254 eller e-post: tone.skinningsrud@uit.no.

Tromsø november 2011

Med vennlig hilsen Inger Anne Gaup

MIELDDUS 2

Informasjonsbrev til lærere

Jeg er masterstudent ved Universitetet i Tromsø og skal skrive en masteroppgave i pedagogikk. Temaet i masteroppgaven min handler om språkopplæring i samisk 2. språk på videregående opplæring. Jeg ønsker å undersøke hvordan elever og lærere opplever denne opplæringen.

Jeg ønsker i den forbindelse å intervjuere elever som har undervisning i samisk som 2. språk, og lærere som underviser i samisk som 2. språk i videregående skole. Intervjuet vil vare mellom halv time til en time og vil bli tatt opp på bånd. All informasjon vil bli anonymisert og behandlet konfidensielt. Det vil ikke være mulig å identifisere enkeltpersoner i den ferdigskrevne masteroppgaven. Deltakelsen er frivillig og du kan trekke deg uten begrunnelse. Lyddopptakene vil bli slettet senest innen utgangen av 2012. All informasjonen om deg vil bli slettet eller anonymisert, dersom du velger å trekke deg fra prosjektet.

Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste NSD.

Dersom det er noe du lurer på kan du ta kontakt med meg eller min veileder Tone Skinningsrud ved Lærerutdanning og utdanning i pedagogikk (ILP), Universitetet i Tromsø, telefon 776 45254 eller e-post: tone.skinningsrud@uit.no.

Hvis du ønsker å være med på intervjuet, er det fint om du skriver under på den vedlagte samtykkeerklæringen, og sender den tilbake til meg.

På forhånd takk!

Tromsø november 2011

Med vennlig hilsen Inger Anne Gaup

Dramsveien 165

9010 Tromsø

Mobiltilf.: 95072732

e-mail. iagaup@online.no

MIELDDUS 3

SAMTYKKEERKLÆRING

Jeg har lest igjennom informasjon og samtykker herved i å delta i mastergradsprosjektet.

Jeg samtykker med dette til å treffe student Inger Anne Gaup til intervju om min erfaring og opplevelse av samiskopplæringen.

Sted /dato

.....

Signatur

.....

Telefonnummer

.....

INTERVJUGUIDE ELEVER

Tema	Spørsmål
Kompetanse i samisk	<ol style="list-style-type: none"> 1. Klassetrinn? 2. Hvor lenge har du hatt samisk i grunnskolen/ på vg skole? 3. Snakker foreldrene dine samisk? 4. Har du slektninger som snakker samisk?
Motivasjonen for å lære seg samisk	<ol style="list-style-type: none"> 5. Hvorfor meldte du deg på samiskundervisningen? 6. Hvor lang tid bruker du på samiskfaget i løpet av ei uke? 7. Hva synes du er positivt med å ha samisk på skolen? 8. Synes du det er noe som er problematisk med samiskundervisningen?
Undervisningsformer/ kvalitet	<ol style="list-style-type: none"> 9. Hva synes du om undervisningsmetoder i samiskundervisningen? 10. Hvordan er kvaliteten på samiskundervisningen i forhold til andre fag? 11. Hva synes du om nivået (vanskelig/lett)? 12. Hvordan er progresjonen (fort/passelig/lavt)? 13. Hva mener du om læremidlene i samisk undervisningen?
Samisk på skolen	<ol style="list-style-type: none"> 14. Har du inntrykk av at skolen verdsetter og prioriterer undervisningen i samisk? Hvordan? 15. Hvilke holdninger har de andre lærerne/medelevene dine til samiskundervisningen?
Bruk av muntlig samisk	<ol style="list-style-type: none"> 16. Har du noen å snakke samisk med på skolen/ hjemme / venner / nærmiljøet?
Frafall i samisk	<ol style="list-style-type: none"> 17. Vet du om noen elever som har sluttet i samisk? 18. Hvorfor tror du de velger å slutte i samiskundervisningen?
Avslutning	<ol style="list-style-type: none"> 19. Hvilken fremtid tror du det samiske språket har? 20. Er det noe mer du vil si før vi avslutter?

Takke informantene hjerteligst for deltakelsen!

MIELDDUS 5

INTERVJUGUIDE LÆRERE

Tema	Spørsmål
Bakgrunn	<ol style="list-style-type: none">1. Hvilken utdanning har du? (lærerutdannet, enkelte fag, ppu, annet, samisk?)2. Hvor lenge har du undervist i samisk som 2. språk?3. Har du gått på kurs i språkopplæring?4. Hvor mange skoler har du undervist på?5. Hvilke tilsettingsvilkår har du (stillingsprosent, flere skoler, fast stilling)?
Integrering og samarbeid med andre lærere/skoler	<ol style="list-style-type: none">6. Er samiskfaget integrert i annen undervisning på denne skolen?7. Hvem samarbeider/planlegger du med på skolen?8. Føler du deg integrert og akseptert i lærerkollegiet?9. Har du noe samarbeid med vg andre skoler/institusjoner?
Undervisningsform	<ol style="list-style-type: none">10. Hvilke undervisningsmetoder bruker du i samiskundervisning?11. Hvilke undervisningsmetoder føler du at elevene har best utbytte av?12. Hvorfor trur du at elevene velger samisk på skolen?13. Trur du at elevene i fremtiden vil ha behov for kompetanse i samisk?
Organisering og tilrettelegging av samiskundervisning på skolen	<ol style="list-style-type: none">14. Hvordan tilrettelegging har skolen på samiskundervisningen? (timeplan, rom, prosjekter, samarbeid, samiske temadager)
Utfordringer Læremidler	<ol style="list-style-type: none">15. Er det noe som du føler er problematisk i jobben som samisklærer (kulturbærer/representant)?16. Hva mener du om læremiddelsituasjonen i samisk?17. Hva synes du om fagplanen i samisk 2. språk?

	18. Har skolen budsjett for ekstra aktiviteter utenom klasseromsundervisning? (ekskursjoner, kino, film, invitere ressurspersoner)
Kompetanseheving	19. Føler du behov for tilleggsutdanning eller kurs innenfor samisk eller samiskopplæring?
Frafall i samisk 2. språk	17. Har du erfaring med at noen elever slutter i samisk? 18. Hvorfor tror du at dem har sluttet?
Avslutning	19. Hvilken fremtid tror du det samiske språket har?

Takker hjerteligst for deltakelsen!

MIELDDUS 6

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS
NORWEGIAN SOCIAL SCIENCE DATA SERVICES

Harald Hårfagres gate 29
N-5007 Bergen
Norway
Tel: +47-55 58 21 17
Fax: +47-55 58 96 50
nsd@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no
Org.nr. 985 321 884

Tone Skinningsrud
Institutt for lærerutdanning og pedagogikk
Universitetet i Tromsø
Mellomveien 110
9037 TROMSØ

Vår dato: 13.12.2011

Vår ref:28736 / 3 / LT

Deres dato:

Deres ref:

TILBAKEMELDING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 14.11.2011. Meldingen gjelder prosjektet:

28736	<i>Andrespråksopplæring i samisk i videregående skole</i>
<i>Behandlingsansvarlig</i>	<i>Universitetet i Tromsø, ved institusjonens øverste leder</i>
<i>Daglig ansvarlig</i>	<i>Tone Skinningsrud</i>
<i>Student</i>	<i>Inger Anne Gaup</i>

Etter gjennomgang av opplysninger gitt i meldeskjemaet og øvrig dokumentasjon, finner vi at prosjektet ikke medfører meldeplikt eller konsesjonsplikt etter personopplysningslovens §§ 31 og 33.

Dersom prosjektopplegget endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for vår vurdering, skal prosjektet meldes på nytt. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, http://www.nsd.uib.no/personvern/forsk_stud/skjema.html.

Vedlagt følger vår begrunnelse for hvorfor prosjektet ikke er meldepliktig.

Venlig hilsen

Vigdis Namtvedt Kvalheim

Lis Tenold

Kontaktperson: Lis Tenold tlf: 55 58 33 77

Vedlegg: Prosjektvurdering

Kopi: Inger Anne Gaup, Dramsveien 165, 9010 TROMSØ

Avdelingskontorer / District Offices:

OSLO: NSD, Universitetet i Oslo, Postboks 1055 Blindern, 0316 Oslo. Tel: +47-22 85 52 11. nsd@uio.no
TRONDHEIM: NSD, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, 7491 Trondheim. Tel: +47-73 59 19 07. kyrre.svarva@svt.ntnu.no
TROMSØ: NSD, HSL, Universitetet i Tromsø, 9037 Tromsø. Tel: +47-77 64 43 36. martin-arne.andersen@uit.no